

LLATÍ · PAU 2026 I 2027 · LECTURA OBLIGATÒRIA

Plaute, *Mostellaria*

La comèdia del fantasma, completa. Text llatí i traducció, amb notes a cada escena.

PRESENTACIÓ

L'obra

Títol. *Mostellaria* (sobreentès *fabula*) significa «la comèdia del fantasma». Ve de *mostellum*, diminutiu de *monstrum*, «fantasmet», «aparició». En castellà s'ha traduït com a *La comedia del fantasma* o *La comedia de los fantasmas*; en català, *Mostellaria, una de fantasmes* (Adesiara, 2023).

Model grec i data. No se sap amb seguretat. Se sol pensar en una comèdia de Filemó, potser titulada *Phasma* («El fantasma»); al v. 1149 Tranió esmenta Dífil i Filemó. No hi ha pròleg: la situació s'explica a la primera escena. La data de representació és desconeguda (se sol situar cap al 200-190 aC).

Lloc. Un carrer d'Atenes amb dues cases: la de Teopròpides i la del seu veí Simó.

Personatges.

- **Teopròpides**: vell comerciant atenès, pare de Filòlaques. Ha estat tres anys fora, a Egipte, per negocis. És el *senex* enganyat, crèdul i supersticiós.
- **Filòlaques**: fill de Teopròpides, jove enamorat (*adulescens*). En absència del pare ha malbaratat el patrimoni en festes.
- **Tranió**: esclau de Teopròpides que s'ha quedat a la casa de la ciutat amb Filòlaques; el *servus callidus*, astut, desvergonyit i inventor de tots els enganys. És el veritable protagonista.
- **Grumió**: esclau del camp, fidel a l'amo, rústic; contrapunt de Tranió a la primera escena.
- **Filemàcia** (Philematium): cortesana estimada per Filòlaques, que n'ha pagat la llibertat.
- **Escafa**: vella esclava al servei de Filemàcia, que li dona consells interessats.
- **Cal·lidàmates**: jove amic de Filòlaques, company de gresca, que arriba borratxo.
- **Dèlfia**: cortesana amant de Cal·lidàmates.
- **Misargírides**: l'usurer o prestador (*danista*); el seu nom significa més o menys «el qui odia els diners», nom irònic per a un usurer.
- **Simó**: vell veí de Teopròpides.
- **Fanisc i Pinaci**: esclaus de Cal·lidàmates que venen a buscar el seu amo.
- Altres: esclaus muts o amb papers molt breus (un noi, una veu des de dins de la casa).

Text llatí: F. Leo (Berlín, 1895-1896), a la Perseus Digital Library. Traducció: Graeca Cicada. La divisió en actes i escenes és de les edicions modernes.

ÍNDEX

I Acte I 4

Escena 1 (vv. 1-83) 5

Escena 2 (vv. 84-156) 8

Escena 3 (vv. 157-312) 10

Escena 4 (vv. 313-347) 20

II Acte II 23

Escena 1 (vv. 348-430) 24

Escena 2 (vv. 431-531) 29

III Acte III 37

Escena 1 (vv. 532-689) 38

Escena 2 (vv. 690-857b) 48

IV Acte IV 59

Escena 1 (vv. 858-884) 60

Escena 2 (vv. 885-903) 60

Escena 3 (vv. 904-932) 62

Escena 4 (vv. 933-992) 64

Escena 5 (vv. 993-1040) 70

V Acte V 74

Escena 1 (vv. 1041-1121) 75

Escena 2 (vv. 1122-1181) 80



I

MOSTELLARIA · ACTE I

Acte I

Grumió, esclau del camp, discuteix amb Tranió davant de la casa i li retreu que, des que l'amo se'n va anar, la casa sigui un lloc de gresca i que estiguin arruïnant el jove i la hisenda; Tranió l'insulta i se'n burla. Filòlaques, sol, canta un monòleg en què compara l'home amb una casa: els seus pares la van construir bé (l'educació), però ell l'ha deixada arruïnar: la mandra va ser la tempesta que li va arrencar la teulada i l'amor, la pluja que la va amarar. Després escolta amagat com Filemàcia s'arregla amb l'ajuda de la vella Escafa, que li aconsella que no es refiï d'un sol amant; Filemàcia defensa la seva fidelitat a Filòlaques, que l'ha alliberada pagant trenta mines. Arriba Cal·lidàmates, borratxo, amb la seva amiga Dèlfia, i comença el banquet davant de la casa.

Actors de la Comèdia Nova, pintura mural d'Estàbia, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols

Acte I · Escena 1 (vv. 1-83)

QUÈ PASSA

Al carrer, davant de la casa de Teopròpides. Grumió, l'esclau del camp, treu Tranió de la cuina a crits i li retreu que, en absència de l'amo, arruïni la casa i corrompi el jove Filòlaques amb gresques «a la grega». Tranió es burla de la seva pudor d'all i l'envia de nou al camp. És l'escena que va sortir a la PAU de juny de 2026: camp contra ciutat, esclau fidel contra esclau astut.

GRUMIO

1 *Exi e culina sis foras, mastigia,*
2 *qui mi inter patinas exhibes argutias.*
3 *egredere, erilis permities, ex aedibus.*
4 *ego pol te ruri, si vivam, ulciscar probe.*
5 *exi, inquam, nidor, e culina. quid lates?*

GRUMIÓ vv. 1-5 Surt de la cuina, fes el favor, carn de fuet, que em véns amb enginyositats entre les cassoles! Surt de la casa, ruïna del teu amo! Per Pòl·lux, que, si soc viu, al camp me la pagaràs com cal. Surt de la cuina, et dic, pudor de guisat! Per què t'amagues?

TRANIO

6 *quid tibi, malum, hic ante aedis clamitatiost?*
7 *an ruri censes te esse? abscede ab aedibus.*
8 *abi rus, abi dierecte, abscede ab ianua.*
9-10 *em, hocine volebas?*

GRUMIO

9-10b *Perii. cur me verberas?*

TRANIÓ vv. 6-9 Què has d'anar cridant aquí davant de la casa, malviatge? O et penses que ets al camp? Aparta't de la casa. Ves-te'n al camp, ves a la forca, aparta't de la porta. Té! Era això, el que volies?

GRUMIÓ vv. 9-10 Ai, estic perdut! Per què em pegues?

TRANIO

11 *Quia vivis.*

GRUMIO

11b *Patiar. sine modo adveniat senex.*

TRANIÓ v. 11 Perquè ets viu.

12 *sine modo venire salvom, quem absentem comes.*

GRUMIÓ vv. 11-12 Ho aguantaré. Tu deixa que arribi el vell. Deixa que arribi sa i estalvi, aquell que et menges mentre és fora.

TRANIO

13 *Nec veri simile loquere nec verum, frutex,*
14 *comesse quemquam ut quisquam absentem possiet.*

TRANIÓ vv. 13-14 El que dius, tros de soca, no és ni versemblant ni veritat: que algú es pugui menjar algú que no hi és.

GRUMIO

15 *Tu urbanus vero scurra, deliciae popli,*
16 *rus mihi tu obiectas? sane hoc, credo, Tranio,*
17 *quod te in pistrinum scis actutum tradier.*
18 *cis hercle paucas tempestates, Tranio,*
19 *augebis ruri numerum, genus ferratile.*
20 *nunc, dum tibi lubet licetque, pota, perde rem,*
21 *corrumpe erilem adulescentem optumum;*
22 *dies noctesque bibite, pergraecamini,*
23 *amicas emite liberate, pascite*
24 *parasitos, obsonate pollucibiliter.*
25 *haecine mandavit tibi, quom peregre hinc it, senex?*
26 *hocine modo hic rem curatam offendet suam?*
27 *hocine boni esse officium servi existumas,*
28 *ut eri sui corrumpat et rem et filium?*
29 *nam ego illum corruptum duco, quom his factis studet;*
30 *quo nemo adaeque iuventute ex omni Attica*
31 *antehac est habitus parcus nec magis continens,*
32 *is nunc in aliam partem palmam possidet.*
33 *virtute id factum tua et magisterio tuo.*

GRUMIÓ vv. 15-33 I tu, bufó de ciutat, nen mimat del poble, tu em tires en cara el camp? Segur que ho fas, em penso, Tranió, perquè saps que molt aviat t'enviaran al molí. D'aquí a poques temporades, Tranió, per Hèrcules, augmentaràs al camp el nombre d'aquesta raça, la dels carregats de ferros. Ara, mentre et ve de gust i pots, beu, malbarata la hisenda, fes malbé el fill de l'amo, un jove excel·lent; beveu dia i nit, feu gresca a la grega, compreu amiguetes i doneu-los la llibertat, engreixeu els paràsits, compreu menjar a la grossa, com per a un banquet d'ofrena. És això el que et va encarregar el vell quan se'n va anar d'aquí a l'estranger? Així trobarà cuidada la seva hisenda? Creus que aquest és el deure d'un bon esclau, fer malbé la hisenda i el fill del seu amo? Perquè jo el dono per perdut, des que es lliura a aquestes coses; ell, que abans era tingut pel més estalviador i el més sobri de tota la joventut de l'Àtica, ara s'emporta la palma en el sentit contrari. I això ha estat gràcies als teus mèrits i a les teves lliçons.

TRANIO

34 *Quid tibi, malum, me aut quid ego agam curatiost?*
35 *an ruri quaeso non sunt, quos cures, bovis?*
36 *lubet potare, amare, scorta ducere.*
37 *mei tergi facio haec, non tui fiducia.*

TRANIÓ vv. 34-37 I a tu què t'importa, malviatge, jo o el que jo faci? Que potser al camp, dic jo, no tens bous per cuidar? Em ve de gust beure, enamorar-me, endur-me bagasses. Això ho faig a compte de la meva esquena, no de la teva.

GRUMIO

38 *Quam confidenter loquitur.*

GRUMIÓ v. 38 Amb quina gosadia que parla!

TRANIO

38b *At te Iuppiter*
39 *dique omnes perdant, fu, oboluisti alium.*
40 *germana inluvies, rusticus, hircus, hara suis,*
41 *caeno κοπρὼν commixte.*

TRANIÓ vv. 38-41 Doncs a tu, que Júpiter i tots els déus et confonguin. Ecs, fas pudor d'all! Porqueria de soca-rel, pagesot, boc, cort de porcs, pastat de fang i fems.

GRUMIO

41b *Quid vis fieri?*

42 *non omnes possunt olere unguenta exotica,*
43 *si tu oles, neque superiores accumbere*
44-45 *neque tam facetis quam tu vivis victibus.*
46 *tu tibi istos habeas turtures piscis avis,*
47 *sine me aliato fungi fortunas meas.*
48 *tu fortunatu's, ego miser: patiunda sunt.*
49-50 *meum bonum me, te tuom maneat malum.*

GRUMIÓ vv. 41-50 I què vols que hi faci? No tothom pot fer olor de perfums exòtics perquè tu en facis, ni seure a taula als llocs d'honor, ni viure amb un menjar tan refinat com el teu. Queda't tu aquestes tórtores, aquests peixos i aquests ocells teus; deixa'm a mi portar la meva sort a base d'all. Tu ets afortunat, jo desgraciat: cal aguantar-se. Que a mi m'esperi la meva recompensa, i a tu el teu càstig.

TRANIO

Quasi invidere mi hoc videre, Grumio,
quia mihi bene est et tibi male est; dignissumumst:
decet me amare et te bubulcitarier,
me victitare pulchre, te miseris modis.

TRANIÓ vv. 51-54 Sembla que em tens enveja, Grumió, perquè a mi em va bé i a tu malament; i és el més just: a mi em correspon enamorar-me i a tu cuidar bous, a mi donar-me la bona vida i a tu passar-ho molt malament.

GRUMIO

O carnuficium cribrum, quod credo fore,
ita te forabunt patibulatum per vias
stimulis ⟨carnufices⟩, si huc reveniat senex.

GRUMIÓ vv. 55-57 Ai, garbell dels botxins, que això és el que crec que acabaràs essent: així et foradaran a cops d'agulló els botxins, lligat al patíbul pels carrers, si torna aquí el vell!

TRANIO

Qui scis, an tibi istuc evenat prius quam mihi?

TRANIÓ v. 58 I com saps si això no et passarà a tu abans que a mi?

GRUMIO

Quia numquam merui, tu meruisti et nunc meres.

GRUMIÓ v. 59 Perquè jo mai no m'ho he merescut; tu t'ho has merescut i encara t'ho mereixes.

TRANIO

Orationis operam compendi face,
nisi te mala re magna mactari cupis.

TRANIÓ vv. 60-61 Estalvia't la feina de parlar, si no vols que t'obsequiïn amb una bona desgràcia.

GRUMIO

Ervom daturin estis, bubus quod feram?
date, si non estis. agite, porro pergite
quoniam occepistis: bibite, pergraecamini,
este, ecfercite vos, saginam caedite.

GRUMIÓ vv. 62-65 Que em donareu l'erb per portar-lo als bous? Doneu-me'l, si no us el mengeu vosaltres. Au, seguiu endavant, ja que heu començat: beveu, feu gresca a la grega, mengeu, atipeu-vos, mateu els animals d'engreix.

TRANIO

Tace atque abi rus. ego ire in Piraeum volo,
in vesperum parare piscatum mihi.
ervom tibi aliquis cras faxo ad villam adferat.
quid est? quid tu me nunc optuere, furcifer?

TRANIÓ vv. 66-69 Calla i ves-te'n al camp. Jo vull anar al Pireu a comprar-me peix per al sopar. Demà faré que algú et porti l'erb a la granja. Què passa? Per què em mires ara així, carn de forca?

GRUMIO

Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.

GRUMIÓ v. 70 Per Pòl·lux, crec que aquest nom aviat serà el teu.

TRANIO

Dum interea sic sit, istuc actutum sino.

TRANIÓ v. 71 Mentrestant, amb tal que les coses continuïn així, aquest «aviat» l'accepto.

GRUMIO

Ita est. sed unum hoc scito: nimio celerius
veniet quod noles quam illud, quod cupide petas.

GRUMIÓ vv. 72-73 Així és. Però sàpigues una cosa: arribarà molt més de pressa allò que no voldràs que allò que desitges amb ànsia.

TRANIO

Molestus ne sis nunciam, i rus, te amove.
ne tu [erres] hercle praeterhac mihi non facies moram.
—

TRANIÓ vv. 74-75 No em molestis més, ara, ves-te'n al camp, treu-te del mig. Per Hèrcules, [no t'equivoquis,] d'ara endavant no m'entretindràs més.

GRUMIO

Satin abiit neque quod dixi flocci existumat?
pro di immortales, obsecro vostram fidem,
facite, huc ut redeat noster quam primum senex,
triennium qui iam hinc abest, prius quam omnia
periere, et aedis et ager; qui nisi huc redit,
paucorum mensum sunt relictae reliquiae.
nunc rus abibo. nam eccum erilem filium
video, corruptum ex adulescente optumo.—

GRUMIÓ vv. 76-83 De veritat que se n'ha anat sense que li importi un rave el que li he dit? Oh déus immortals, us suplico la vostra protecció: feu que torni aquí com més aviat millor el nostre vell, que ja fa tres anys que és fora, abans que s'hagi perdut tot, la casa i la finca! Si no torna aquí, el que queda dona per a pocs mesos. Ara me n'aniré al camp, perquè aquí veig el fill de l'amo, fet malbé quan era un jove excel·lent.

Acte I · Escena 2 (vv. 84-156)

QUÈ PASSA

Monòleg cantat (canticum) de Filòlaques: l'home és com una casa que els pares construeixen amb cura; la mandra va ser la tempesta que li va arrencar la teulada i l'amor, la pluja que l'ha amarat. Reconeix que s'ha fet malbé.

PHILOLACHES

Recordatus multum et diu cogitavi
argumentaque in pectus institui multa
ego, atque in meo corde, si est quod mihi cor,
eam rem volutavi et diu disputavi,
hominem cuius rei, quando natus esset,
similem esse arbitrarer simulacrumque habere:
id repperi iam exemplum.
novarum aedium esse arbitror similem ego hominem,
quando natus est. ei rei argumenta dicam.
[atque hoc haud videtur veri simile vobis,]
[at ego id faciam esse ita ut credatis.]
[profecto ita esse ut praedico vera vincam.]
atque hoc vosmet ipsi, scio, proinde uti nunc
ego esse autumo, quando dicta audietis
mea, haud aliter id dicetis.
auscultate, argumenta dum dico ad hanc rem:
simul gnaruris vos volo esse hanc rem mecum.
aedes quom extemplo sunt paratae, expolitae,
factae probe examussim,
laudant fabrum atque aedes probant, sibi quisque
inde exemplum expetunt,
sibi quisque similis volt suas, sumptum operam ⟨non⟩
parcunt suam.
atque ubi illo immigrat nequam homo, indiligens
cum pigra familia, immundus, instrenuos,

FILÒLAQUES vv. 84-156 Molt he reflexionat i llargament he estat pensant, i he plantejat al meu pit molts arguments, i en el meu cor, si és que tinc cor, he donat voltes a aquesta qüestió i l'he debatuda llargament: a quina cosa consideraria jo que s'assembla l'home un cop nascut, i de quina cosa és imatge. Ja he trobat aquesta comparació: crec que l'home, un cop nascut, s'assembla a una casa nova. Us en donaré les proves. [I això no us sembla versemblant,] [però jo faré que cregueu que és així.] [Sens dubte demostraré que és veritat el que dic.] I vosaltres mateixos, ho sé, quan sentireu les meves paraules, direu que això és exactament com jo ara afirmo, i no d'una altra manera. Escolteu mentre exposo les proves sobre aquesta qüestió: vull que la conegueu tan bé com jo. Les cases, tan bon punt estan acabades, polides, fetes com cal i a escaire, la gent elogia el constructor i aprova la casa; cadascú en pren un model per a si mateix, cadascú en vol una d'igual per a si i no n'escatima despesa ni esforç. Però quan s'hi trasllada un home inútil, descurat, amb una servitud mandrosa, brut, gandul, aleshores a la casa se li afegeix un defecte: tot i ser bona, és mal cuidada. I passa sovint això: arriba una tempesta i trenca les teules i les canals; aleshores l'amo descurat no en vol posar d'altres; ve la pluja, xopa les parets, s'hi filtra l'aigua, podreix les bigues, fa malbé la feina del constructor: la casa ja resulta pitjor per viure-hi. I no és culpa del constructor, sinó que la majoria ha introduït aquest costum: si alguna cosa es pot adobar amb una

hic iam aedibus vitium additur, bonae cum curantur male;
atque illud saepe fit: tempestas venit,
confringit tegulas imbricesque: ibi
dominus indiligens reddere alias nevolt;
venit imber, perlavit parietes, perpluont,
tigna putefacit, perdit operam fabri:
nequior factus iam est usus aedium.
atque ⟨ea⟩ haud est fabri culpa, sed magna pars
morem hunc induxerunt: si quid nummo sarciri potest,
usque mantant neque id faciunt, donicum
parietes ruont: aedificantur aedes totae denuo.
haec argumenta ego aedificiis dixi; nunc etiam volo
dicere, ut homines aedium esse similis arbitremini.
primumdum parentes fabri liberum sunt:
ei fundamentum substruont liberorum;
extollunt, parant sedulo in firmitatem
et ut in usum boni et in speciem†
poplo sint sibique, haud materiae reparcunt
nec sumptus ibi sumptui esse ducunt;
expoliunt: docent litteras, iura leges,
sumptu suo et labore
nituntur, ut alii sibi esse illorum similis expetant.
ad legionem cum ita ⟨paratos mittunt⟩, adminiclum eis danunt
tum iam, aliquem cognatum suom.
eatenus. abeunt a fabris. unum ubi emeritum est stipendium,
igitur tum specimen cernitur, quo eveniat aedificatio.
nam ego ad illud frugi usque et probus fui,
in fabrorum potestate dum fui.
postea quom immigravi ingenium in meum,
perdidi operam fabrorum ilico oppido.
venit ignavia, ea mihi tempestas fuit,
mi adventu suo grandinem [imbremque] attulit;
haec verecundiam mi et virtutis modum
deturbavit detexitque a me ilico;
postilla optigere me neglegens fui.
continuo pro imbre amor advenit [in cor meum],
is usque in pectus permanavit, permadefecit cor meum.
nunc simul res, fides, fama, virtus, decus
deseruerunt: ego sum in usu factus nimio nequior.

moneda, ho van deixant i no ho fan fins que s'esfondren les parets; aleshores es construeix la casa sencera de nou. Aquestes proves he donat sobre els edificis; ara vull explicar també com podeu considerar que els homes s'assemblen a les cases. Per començar, els pares són els constructors dels fills: posen els fonaments dels seus fills; els aixequen, els preparen amb cura perquè siguin ferms, i perquè resultin útils i de bon aspecte davant el poble i davant ells mateixos; no n'escatimen material ni consideren despesa el que hi gasten; els poleixen: els ensenyen les lletres, el dret, les lleis; amb els seus diners i el seu esforç s'escarrassen perquè altres desitgin tenir fills com els seus. Quan els envien a la legió així preparats, aleshores els donen com a puntal algun parent seu. Fins aquí. Surten de mans dels constructors. Quan han complert una campanya de servei, aleshores ja es veu la mostra de com ha sortit la construcció. Perquè jo, fins a aquell moment, vaig ser sempre assenyat i honrat, mentre vaig estar en poder dels meus constructors. Després, quan em vaig traslladar a viure segons el meu propi caràcter, vaig fer malbé de seguida i del tot la feina dels meus constructors. Va arribar la mandra: aquesta va ser la meva tempesta; amb la seva arribada em va portar calamarsa [i pluja]; ella em va fer caure la modèstia i la mesura de la virtut i me les va arrencar de seguida com una teulada; després d'allò vaig ser negligent a l'hora de tornar-me a cobrir. Immediatament, en lloc de la pluja, va arribar l'amor [al meu cor]; es va filtrar fins al fons del meu pit i em va xopar el cor. Ara la hisenda, el crèdit, la fama, la virtut, l'honor, tot alhora m'ha abandonat: m'he tornat moltíssim pitjor per a l'ús. I, per Pòl·lux, aquestes bigues ja estan tan podrides per la humitat que no em veig capaç de reparar la meva casa sense que s'esfondri sencera de dalt a baix, sense que s'enfonsi amb els fonaments i ningú no hi pugui acudir a ajudar. Em fa mal el cor quan veig com soc ara i com vaig ser: no hi havia cap jove més actiu que jo ni més famós en la gimnàstica; amb el disc, la javelina, la pilota, la cursa, les armes i el cavall vivia feliç; era per als altres una escola de sobrietat i de resistència; tots els millors volien aprendre de mi. Ara que no valc res, això, la veritat, ho he aconseguit pel meu propi caràcter.

146 *atque edepol ita haec tigna umide ⟨iam⟩ putent: non videor mihi*
147 *sarcire posse aedes meas, quin totae perpetuae ruant,*
148 *cum fundamento perierint nec quisquam esse auxilio queat.*
149 *cor dolet, cum scio ut nunc sum atque ut fui,*
150 *quo neque industrior de iuventute erat*
151 *⟨quisquam nec clarior⟩ arte gymnastica:*
152 *disco, hastis, pila, cursu, armis, equo*
153 *victitabam volup,*
154 *parsimonia et duritia discipulinae aliis eram,*
155 *optumi quique expetebant a me doctrinam sibi.*
156 *nunc, postquam nihili sum, id vero meopte ingenio repperi.*

Acte I · Escena 3 (vv. 157-312)

QUÈ PASSA

Escena del tocador. Filemàcia s'arregla ajudada per la vella Escafa, que li aconsella que no es refiï d'un sol amant; ella defensa la seva fidelitat a Filòlaques, que la va alliberar per trenta mines. Filòlaques ho escolta tot amagat i ho comenta en apart, cada vegada més enamorat.

PHILEMATIUM
157 *Iam pridem ecastor frigida non lavi magis lubenter*
158 *nec quom me melius, mea Scapha, rear esse deficatam.*

FILEMÀCIA vv. 157-158 Feia ja molt de temps, per Càstor, que no em banyava en aigua freda amb més gust, ni crec que mai hagi quedat més neta, Escafa meva.

SCAPHA
159 *Eventus rebus omnibus, velut horno messis magna*
160 *fuit.*

PHILEMATIUM
160b *Quid ea messis attinet ad meam lavationem?*

ESCAFA vv. 159-160 Tot acaba donant el seu fruit, igual que aquest any la collita ha estat abundant.

FILEMÀCIA v. 160 I què hi té a veure, aquesta collita, amb el meu bany?

SCAPHA
161 *Nihilo plus quam lavatio tua ad messim.*

ESCAFA v. 161 El mateix que el teu bany amb la collita.

PHILOLACHES
161b *O Venus venusta,*
162 *haec illa est tempestas mea, mihi quae modestiam omnem*
163 *detexit, tectus qua fui; tum mihi Amor et Cupido*
164 *in pectus perpluit meum, neque iam umquam optigere possum:*
165 *madent iam in corde parietes, periere haec oppido aedis.*

FILÒLAQUES vv. 161-165 Oh, Venus encantadora! Aquesta és aquella tempesta meva que m'ha arrencat tota la teulada del seny amb què estava cobert; aleshores l'Amor i Cupido em van ploure dins del pit, i ja mai més no la puc tornar a cobrir: les parets del cor ja estan amarades; aquesta casa s'ha ensorrat del tot.

PHILEMATIUM

166 *Contempla, amabo, mea Scapha, satin haec me vestis deceat.*

167 *volo me placere Philolachi, meo ocello, meo patrono.*

FILEMÀCIA vv. 166-167 Mira'm, si us plau, Escafa meva, a veure si m'escau aquest vestit. Vull agradar a Filòlaques, la nineta dels meus ulls, el meu protector.

SCAPHA

168 *Quin tu te exornas moribus lepidis, quom lepida tute es?*

169 *non vestem amatores amant [mulieris], sed vestis fartim.*

ESCAFA vv. 168-169 Per què no t'adornes més aviat amb unes maneres encantadores, si tu mateixa ets encantadora? Els amants no estimen el vestit [de la dona], sinó allò que farceix el vestit.

PHILOLACHES

170 *Ita me di ament, lepidast Scapha, sapit scelesta multum.*

171 *ut lepide omnes mores tenet sententiasque amantum.*

FILÒLAQUES vv. 170-171 Així m'estimin els déus, que n'és, d'encantadora, Escafa; la molt brivona en sap un munt. Amb quina gràcia coneix tots els costums i els pensaments dels enamorats!

PHILEMATIUM

172 *Quid nunc?*

FILEMÀCIA v. 172 I ara?

SCAPHA

172b *Quid est?*

ESCAFA v. 172 Què passa?

PHILEMATIUM

172c *Quin me aspice et contempla, ut haec me deceat.*

FILEMÀCIA v. 172 Vinga, mira'm i fixa't com m'escau això.

SCAPHA

173 *Virtute formae id evenit, te ut deceat quidquid habeas.*

ESCAFA v. 173 Gràcies a la teva bellesa, t'escau qualsevol cosa que portis.

PHILOLACHES

174 *Ergo ob istuc verbum te, Scapha, donabo ego hodie aliqui,*

175 *neque patiar te istanc gratiis laudasse, quae placet mi.*

FILÒLAQUES vv. 174-175 Doncs per aquestes paraules, Escafa, avui et faré algun regal, i no consentiré que hagis lloat de franc la que m'agrada.

PHILEMATIUM

176 *Nolo ego te adsentari mihi.*

FILEMÀCIA v. 176 No vull que m'afalaguis.

SCAPHA

176b *Nimis tu quidem stulta es mulier.*

177 *eho, mavis vituperarier falso quam vero extolli?*

178 *equidem pol vel falso tamen laudari multo malo,*

179-180 *quam vero culpari aut meam speciem alios inridere.*

ESCAFA vv. 176-180 Ets una dona massa ximple, de debò. Ep! T'estimes més que et critiquin amb mentides que no pas que t'enalteixin amb veritats? Jo, per Pòl·lux, m'estimo molt més que em lloïn, encara que sigui amb mentides, que no pas que em censurin amb veritat o que els altres es riguin del meu aspecte.

PHILEMATIUM

181 *Ego verum amo, verum volo dici mihi: mendacem odi.*

FILEMÀCIA v. 181 Jo estimo la veritat, vull que em diguin la veritat: odio el mentider.

SCAPHA

182 *Ita tu me ames, ita Philolaches tuos te amet, ut venusta es.*

ESCAFA v. 182 Que m'estimis tu i que t'estimi el teu Filòlaques tan cert com que ets preciosa.

PHILOLACHES

183 *Quid ais, scelesta? quo modo adiurasti? ita ego istam amarem?*

184 *quid istaec me, id cur non additum est? infecta dona facio.*

185 *periisti: quod promiseram tibi donum, perdidisti.*

FILÒLAQUES vv. 183-185 Què dius, brivona? Com has jurat? «Que l'estimi jo a ella»? I allò de «que m'estimi ella a mi», per què no ho has afegit? Anul·lo el regal. Estàs perduda: el regal que t'havia promès, l'has perdut.

SCAPHA

186 *Equidem pol miror tam catam, tam docilem te et bene doctam*

187 *nunc stultam stulte facere.*

PHILEMATIUM

187b *Quin mone quaeso, si quid erro.*

ESCAFA vv. 186-187 La veritat, per Pòl·lux, m'estranya que tu, tan llesta, tan espavilada i tan ben instruïda, ara facis ximpleries com una ximple.

FILEMÀCIA v. 187 Doncs avisa'm, si us plau, si m'equivoco en alguna cosa.

SCAPHA

188 *Tu ecastor erras, quae quidem illum expectes unum atque illi*

189 *morem praecipue sic geras atque alios asperneris.*

190 *matronae, non meretricium est unum inservire amantem.*

ESCAFA vv. 188-190 T'equivoques, per Càstor, en esperar-lo només a ell, en complaure'l a ell d'aquesta manera tan especial i menysprear els altres. És propi d'una matrona, no d'una cortesana, servir un sol amant.

PHILOLACHES

191 *Pro Iuppiter, nam quod malum versatur meae domi illud?*

192 *di deaeque me omnes pessumis exemplis interficiant,*

193 *nisi ego illam anum interfecero siti fameque atque algu.*

FILÒLAQUES vv. 191-193 Per Júpiter! Però quina pesta és aquesta que volta per casa meva? Que tots els déus i deesses em facin morir de la pitjor manera si no mato aquesta vella de set, de fam i de fred.

PHILEMATIUM

194 *Nolo ego mihi male te, Scapha, praecipere.*

FILEMÀCIA v. 194 No vull, Escafa, que em donis mals consells.

SCAPHA

194b *Stulta es plane,*

195 *quae illum tibi aeternum putes fore amicum et benevolentem.*

196 *moneo ego te: te ille deseret aetate et satietate.*

ESCAFA vv. 194-196 Ets ben ximple si creus que ell serà per sempre el teu amic i que et voldrà bé. Jo t'aviso: t'abandonarà quan passin els anys i s'hagi atipat de tu.

PHILEMATIUM

197 *Non spero.*

FILEMÀCIA v. 197 No ho espero.

SCAPHA

197b *Insperata accidunt magis saepe quam quae speres.*

198 *postremo, si dictis nequis perduci, ut vera haec credas*
199 *mea dicta, ex factis nosce rem. vides quae sim; et quae fui ante.*
200 *nihilo ego quam nunc tu * * * amata sum; atque uni modo gessi morem:*
201 *qui pol me, ubi aetate hoc caput colorem commutavit,*
202 *reliquit deseruitque me. tibi idem futurum credo.*

ESCAFA vv. 197-202 Allò que no s'espera passa més sovint que allò que hom espera. En fi, si amb paraules no hi ha manera de dur-te a creure que aquestes paraules meves són veritat, coneix l'assumpte pels fets. Veus què soc i què vaig ser abans. A mi, no menys que a tu ara, [...] em van estimar, i només en vaig complaure un: i aquest, per Pòl·lux, tan bon punt aquest cap va canviar de color amb l'edat, em va deixar i em va abandonar. Crec que a tu et passarà el mateix.

PHILOLACHES
203 *Vix comprimor, quin involem illi in oculos stimulatrici.*

FILÒLAQUES v. 203 A penes em contenc de saltar als ulls d'aquesta instigadora.

PHILEMATIUM
204 *Solam ille me soli sibi suo ⟨sumptu⟩ liberavit:*
205 *illi me soli censeo esse oportere opsequentem.*

FILEMÀCIA vv. 204-205 Ell m'ha alliberat a mi sola, per a ell sol, a costa seva: crec que he de ser complaent només amb ell.

PHILOLACHES
206 *Pro di immortales, mulierem lepidam et pudico ingenio.*
207 *bene hercle factum et gaudeo mihi nihil esse huius causa.*

FILÒLAQUES vv. 206-207 Déus immortals, quina dona tan encantadora i de caràcter tan decent! Ben fet, per Hèrcules, i m'alegro d'haver-me quedat sense res per ella.

SCAPHA
208 *Inscita ecastor tu quidem es.*

ESCAFA v. 208 Ets una ignorant, per Càstor.

PHILEMATIUM
208b *Quapropter?*

FILEMÀCIA v. 208 Per què?

SCAPHA
208c *Quae istuc ⟨cures⟩,*

209 *ut te ille amet.*

ESCAFA vv. 208-209 Perquè et preocupes que ell t'estimi.

PHILEMATIUM
209b *Cur obsecro non curem?*

FILEMÀCIA v. 209 I per què, digues, no me n'hauria de preocupar?

SCAPHA
209c *Libera es iam.*

210 *tu iam quod quaerebas habes: ille te nisi amabit ultro,*
211 *id pro tuo capite quod dedit perdiderit tantum argenti.*

ESCAFA vv. 209-211 Ja ets lliure. Ja tens el que buscaves: si ell no t'estima per pròpia voluntat, haurà perdut tots els diners que va donar per la teva llibertat.

PHILOLACHES
212 *Perii hercle, ni ego illam pessumis exemplis enicasso.*
213 *illa hanc corrumpit mulierem malesuada † vitilena.*

FILÒLAQUES vv. 212-213 Que em mori, per Hèrcules, si no la mato de la pitjor manera. Aquesta alcavota mala consellera està fent malbé aquesta dona.

PHILEMATIUM

214 *Numquam ego illi possum gratiam referre ut meritust de me.*

215 *Scapha, id tu mihi ne suadeas, ut illum minoris pendam.*

FILEMÀCIA vv. 214-215 Mai no li podré correspondre com es mereix pel que ha fet per mi. Escafa, no m'aconsellis que el tingui en menys.

SCAPHA

216 *At hoc unum facito cogites: si illum inservibis solum*

217 *dum tibi nunc haec aetatulast, in senecta male querere.*

ESCAFA vv. 216-217 Però pensa només en això: si et dediques només a ell ara que ets joveneta, a la vellesa et queixaràs amargament.

PHILOLACHES

218 *In anginam ego nunc me velim verti, ut veneficae illi*

219 *fauces prehendam atque enicem scelestam stimulatricem.*

FILÒLAQUES vv. 218-219 M'agradaria convertir-me ara en angines per agafar el coll d'aquesta fetillera i matar la brivona instigadora.

PHILEMATIUM

220 *Eundem animum oportet nunc mihi esse gratum, ut impetravi,*

221 *atque olim, prius quam id extudi, quom illi subblandiebar.*

FILEMÀCIA vv. 220-221 Ara que ho he aconseguit, he de tenir el mateix ànim agraït que abans, quan encara no li ho havia arrencat i li feia moixaines.

PHILOLACHES

222 *Divi me faciant quod volunt, ni ob istam orationem*

223 *te liberasso denuo et ni Scapham enicasso.*

FILÒLAQUES vv. 222-223 Que els déus facin amb mi el que vulguin si per aquestes paraules no t'allibero una altra vegada i si no mato Escafa.

SCAPHA

224 *Si tibi sat acceptum est fore tibi victum sempiternum*

225 *atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita,*

226 *soli gerundum censeo morem et capiundas crines.*

ESCAFA vv. 224-226 Si tens ben garantit que tindràs sempre de què viure i que aquest amant serà només teu tota la vida, crec que l'has de complaure només a ell i recollir-te els cabells com les casades.

PHILEMATIUM

227 *Vt fama est homini, exin solet pecuniam invenire.*

228 *ego si bonam famam mihi servasso, sat ero dives.*

FILEMÀCIA vv. 227-228 Segons la fama que té cadascú, així sol trobar diners. Si jo conservo la meva bona fama, seré prou rica.

PHILOLACHES

229 *Siquidem hercle vendundust pater, venibit multo potius,*

230 *quam te me vivo umquam sinam egere aut mendicare.*

FILÒLAQUES vv. 229-230 Si cal vendre el meu pare, per Hèrcules, es vendrà, i molt abans que jo consenti, mentre visqui, que tu passis necessitat o hagis d'anar a captar.

SCAPHA

231 *Quid illis futurum est ceteris qui te amant?*

PHILEMATIUM

231b *Magis amabunt,*

ESCAFA v. 231 I què passarà amb tots els altres que t'estimen?

232 *quom ⟨me⟩ videbunt gratiam referre ⟨bene mere⟩nti.*

FILEMÀCIA vv. 231-232 M'estimaran més quan vegin que sé correspondre a qui s'ho ha merescut.

PHILOLACHES

233 *Vtinam nunc meus emortuos pater ad me nuntietur,*

234 *ut ego exheredem meis bonis me faciam atque haec sit heres.*

FILÒLAQUES vv. 233-234 Tant de bo m'anunciessin ara que el meu pare s'ha mort, per desheretar-me jo mateix dels meus béns i que ella en fos l'hereva!

SCAPHA

235 *Iam ista quidem absumpta res erit: dies noctesque estur bibitur,*

236 *neque quisquam parsimoniam adhibet: sagina plane est.*

ESCAFA vv. 235-236 Doncs aquesta hisenda aviat s'haurà acabat: dia i nit es menja i es beu, i ningú no practica l'estalvi: això és ben bé un engreixador.

PHILOLACHES

237 *In te hercle certumst principe ut sim parcus experiri,*

238 *nam neque edes quicquam neque bibes apud me his decem diebus.*

FILÒLAQUES vv. 237-238 Per Hèrcules, he decidit provar de ser estalviador començant per tu: no menjaràs ni beuràs res a casa meva en aquests deu dies.

PHILEMATIUM

239 *Si quid tu in illum bene voles loqui, id loqui licebit:*

240 *nec recte si illi dixeris, iam ecastor vapulabis.*

FILEMÀCIA vv. 239-240 Si vols dir alguna cosa bona d'ell, la podràs dir; però si en parles malament, per Càstor, rebràs una pallissa.

PHILOLACHES

241 *Edepol si summo Iovi bovi eo argento sacruficassem,*

242 *pro illius capite quod dedi, numquam aeque id bene locassem.*

243 *videas eam medullitus me amare. oh, probus homo sum:*

244 *quae pro me causam diceret, patronum liberavi.*

FILÒLAQUES vv. 241-244 Per Pòl·lux, si amb els diners que vaig donar per la seva llibertat hagués sacrificat un bou a Júpiter suprem, mai no els hauria invertit tan bé. Es veu que m'estima fins al moll de l'os. Ah, quin bon home que soc: he donat la llibertat a la meva pròpia advocada, que defensa la meva causa!

SCAPHA

245 *Video te nihili pendere prae Philolache omnis homines.*

246 *nunc, ne eius causa vapulem, tibi potius adsentabor.*

247 *[si acceptum sat habes, tibi fore illum amicum sempiternum.]*

ESCAFA vv. 245-247 Veig que, al costat de Filòlaques, no valores en res cap home. Ara, per no rebre una pallissa per culpa seva, m'estimo més donar-te la raó. [Si tens ben garantit que ell serà el teu amic per sempre.]

PHILEMATIUM

248 *Cedo mi speculum et cum ornamentis arculam actutum, Scapha,*

249 *ornata ut sim, quom huc adveniat Philolaches voluptas mea.*

FILEMÀCIA vv. 248-249 Dona'm de seguida el mirall i el cofret amb les joies, Escafa, perquè estigui arreglada quan arribi Filòlaques, el meu amor.

SCAPHA

250 *Mulier quae se suamque aetatem spernit, speculo ei usus est:*

251 *quid opust speculo tibi, quae tute speculo speculum es maxumum?*

ESCAFA vv. 250-251 La dona que es té en poc a si mateixa i la seva edat, aquesta sí que necessita mirall: per a què vols tu un mirall, si tu mateixa ets el millor mirall per al mirall?

PHILOLACHES

252 *Ob istuc verbum, ne nequiquam, Scapha, tam lepide dixeris,*

253 *dabo aliquid hodie peculi tibi, Philematium mea.*

FILÒLAQUES vv. 252-253 Per aquestes paraules, Escafa, perquè no hagis parlat amb tanta gràcia en va, avui et donaré algun dineret per al teu peculi... a tu, Filemàcia meva.

PHILEMATIUM

254 *Suo quique loco (viden?) capillus satis compositust commode.*

FILEMÀCIA v. 254 Veus? Cada cabell és al seu lloc, ben col·locat.

SCAPHA

255 *Vbi tu commoda es, capillum commodum esse credito.*

ESCAFA v. 255 Si tu estàs ben posada, tingues per segur que el cabell està ben posat.

PHILOLACHES

256 *Vah, quid illa pote peius quicquam muliere memorarier?*

257 *nunc adsentatrix scelesta est, dudum adversatrix erat.*

FILÒLAQUES vv. 256-257 Bah! Es pot esmentar res pitjor que aquesta dona? Ara la brivona és tota afalacs, i fa un moment li ho retreia tot.

PHILEMATIUM

258 *Cedo cerussam.*

FILEMÀCIA v. 258 Dona'm el blanc de plom.

SCAPHA

258b *Quid cerussa opust nam?*

ESCAFA v. 258 I per a què necessites blanc de plom?

PHILEMATIUM

258c *Qui malas oblinam.*

FILEMÀCIA v. 258 Per untar-me les galtes.

SCAPHA

259 *Vna opera ebur atramento candefacere postules.*

ESCAFA v. 259 És com si pretenguessis emblanquir l'ivori amb tinta negra.

PHILOLACHES

260 *Lepide dictum de atramento atque ebore. euge, plaudo Scaphae.*

FILÒLAQUES v. 260 Ben dit, això de la tinta i l'ivori. Bravo, aplaudeixo Escafa!

PHILEMATIUM

261 *Tum tu igitur cedo purpurissum.*

FILEMÀCIA v. 261 Doncs dona'm el coloret.

SCAPHA

261b *Non do. scita es tu quidem.*

262 *nova pictura interpolare vis opus lepidissimum?*

263 *non istanc aetatem oportet pigmentum ullum attingere,*

264 *neque cerussam neque melinum, neque aliam ullam offuciam.*

ESCAFA vv. 261-264 No te'l dono. Que n'ets, d'espavilada! Vols retocar amb pintura nova una obra preciosíssima? A la teva edat no convé tocar cap cosmètic, ni blanc de plom, ni blanc de Melos, ni cap altre maquillatge.

PHILEMATIUM

265 *Cape igitur speculum.*

PHILOLACHES

265b *Ei mihi misero, savium speculo dedit.*

FILEMÀCIA v. 265 Doncs pren el mirall.

---

266 *nimis velim lapidem, qui ego illi speculo diminuam caput.*

FILÒLAQUES vv. 265-266 Ai de mi, desgraciat, ha fet un petó al mirall! Com m'agradaria tenir una pedra per trencar-li el cap, a aquest mirall.

SCAPHA

267 *Linteum cape atque exterge tibi manus.*

PHILEMATIUM

267b *Quid ita, obsecro?*

ESCAFA v. 267 Pren la tovallola i eixuga't les mans.

FILEMÀCIA v. 267 Per què, digues?

SCAPHA

268 *Vt speculum tenuisti, metuo ne olant argentum manus:*

269 *ne usquam argentum te accepisse suspicetur Philolaches.*

ESCAFA vv. 268-269 Com que has tingut el mirall a la mà, tinc por que les mans et facin olor de plata: no fos cas que Filòlaques sospités que has rebut plata d'algú.

PHILOLACHES

270 *Non videor vidisse lenam callidiorem ullam alteras.*

271 *ut lepide atque astute in mentem venit de speculo malae.*

FILÒLAQUES vv. 270-271 Crec que no he vist mai cap altra alcavota més astuta. Amb quina gràcia i astúcia se li ha acudit, a la malvada, això del mirall!

PHILEMATIUM

272 *Etiamne unguentis unguendam censes?*

SCAPHA

272b *Minime feceris.*

FILEMÀCIA v. 272 Creus que també m'he de perfumar?

ESCAFA v. 272 Ni se t'acudeixi.

PHILEMATIUM

273 *Quapropter?*

SCAPHA

273b *Quia ecastor mulier recte olet, ubi nihil olet.*

FILEMÀCIA v. 273 Per què?

---

274 *nam istae veteres, quae se unguentis unctitant, interpoles,*

275 *vetulae, edentulae, quae vitia corporis fuco occulunt,*

276 *ubi sese sudor cum unguentis consociavit, ilico*

277 *itidem olent, quasi cum una multa iura confudit cocus.*

278 *quid olant nescias, nisi id unum, † ni male olere intellegas.*

ESCAFA vv. 273-278 Perquè, per Càstor, una dona fa bona olor quan no fa olor de res. I és que aquestes velles que s'empastifen de perfums, retocades, velletes, desdentegades, que tapen amb maquillatge els defectes del cos, quan la suor s'ha ajuntat amb els perfums, a l'instant fan la mateixa olor que quan un cuiner barreja moltes salses en una de sola. No sabries de què fan olor; només una cosa: que t'adones que fan pudor.

PHILOLACHES

279 *Vt perdocte cuncta callet. nihil hac docta doctius.*
280 *verum illud esse maxima adeo pars vestrorum intellegit,*
281 *quibus anus domi sunt uxores, quae vos dote meruerunt.*

FILÒLAQUES vv. 279-281 Que bé que s'ho sap tot! No hi ha res més savi que aquesta sàvia. I que això és veritat ho sap la major part de vosaltres, els qui teniu a casa per esposes unes velles que us han comprat amb el seu dot.

PHILEMATIUM

282 *Agedum contempla aurum et pallam, satin haec ⟨me⟩ deceat, Scapha.*

FILEMÀCIA v. 282 Vinga, mira les joies d'or i el mantell, Escafa: m'escauen?

SCAPHA

283 *Non me istuc curare oportet.*

PHILEMATIUM

283b *Quem obsecro igitur?*

SCAPHA

283c *Eloquar:*

ESCAFA v. 283 Això no m'ha de preocupar a mi.

FILEMÀCIA v. 283 A qui, doncs, digues?

284- *Philolachem, is ne quid emat, nisi quod sibi placere*
285 *censeat.*
286 *[nam amator meretricis mores sibi emit auro et purpura.]*
287 *quid opust, quod suom esse nolit, ei ultro ostentarier?*
288 *[purpura aetati occultandaest, aurum turpi mulieri.]*
289 *pulchra mulier nuda erit quam purpurata pulchrior:*
290 *[poste nequiquam exornata est bene, si morata est male.]*
291 *[pulchrum ornatum turpes mores peius caeno conlinunt.]*
292 *nam si pulchra est, nimis ornata est.*

PHILOLACHES

292b *Nimis diu abstineo manum.*

ESCAFA vv. 283-292 T'ho diré: a Filòlaques, perquè no compri res que no cregui que li agradarà. [Perquè l'amant, amb or i porpra, es compra les complaences de la cortesana.] Quina necessitat hi ha d'exhibir-li, a sobre, allò que no vol que sigui seu? [La porpra serveix per amagar l'edat; l'or, per a una dona lletja.] Una dona bella estarà més bella nua que vestida de porpra: [a més, de res no li serveix anar ben adornada si té mals costums.] [Uns costums lletjos embruten un adorn bonic pitjor que el fang.] Perquè, si és bella, ja va adornada de sobres.

293 *quid hic vos agitis?*

FILÒLAQUES vv. 292-293 Ja fa massa estona que em contenc. Què hi feu, vosaltres, aquí?

PHILEMATIUM

293b *Tibi me exorno ut placeam.*

FILEMÀCIA v. 293 M'arreglo per agradar-te.

PHILOLACHES

293c *Ornata es satis.*

294 *abi tu hinc intro atque ornamenta haec aufer. sed, voluptas mea,*
295 *mea Philematium, potare tecum conlibitum est mihi.*

FILÒLAQUES vv. 293-295 Ja estàs prou arreglada. Tu, vés-te'n a dins i emporta't aquestes joies. Però, amor meu, Filemàcia meva, m'han vingut ganes de beure amb tu.

PHILEMATIUM

296 *Et edepol mihi tecum, nam quod tibi libet idem mihi libet,*

297 *mea voluptas.*

PHILOLACHES

297b *Em istuc verbum vile est viginti minis.*

FILEMÀCIA vv. 296-297 I a mi, per Pòl·lux, amb tu: perquè el que t'agrada a tu també m'agrada a mi, amor meu.

FILÒLAQUES v. 297 Vaja, aquestes paraules són una ganga a vint mines!

PHILEMATIUM

298 *Cedo, amabo, decem: bene emptum tibi dare hoc verbum volo.*

FILEMÀCIA v. 298 Dona-me'n deu, si us plau: vull que et surtin a bon preu.

PHILOLACHES

299 *Etiam nunc decem minae apud te sunt; vel rationem puta.*

300 *triginta minas pro capite tuo dedi.*

PHILEMATIUM

300b *Cur exprobras?*

FILÒLAQUES vv. 299-300 Encara tens deu mines a favor teu; si vols, fes el compte: vaig donar trenta mines per la teva llibertat.

FILEMÀCIA v. 300 Per què m'ho retreus?

PHILOLACHES

301 *Egone id exprobrem, qui mihimet cupio id opprobrarier?*

302 *nec quicquam argenti locavi iam diu usquam aeque bene.*

FILÒLAQUES vv. 301-302 Retreure-t'ho jo, que estic desitjant que m'ho retreguin a mi? Fa molt de temps que no he invertit diners enlloc tan bé.

PHILEMATIUM

303 *Certe ego, quod te amo, operam nusquam melius potui ponere.*

FILEMÀCIA v. 303 Segur que jo, estimant-te, no hauria pogut posar el meu esforç enlloc millor.

PHILOLACHES

304 *Bene igitur ratio accepti atque expensi inter nos convenit:*

305 *tu me amas, ego te amo; merito id fieri uterque existimat.*

306 *haec qui gaudent, gaudeant perpetuo suo semper bono;*

307 *qui invident, ne umquam eorum quisquam invideat prosus commodis.*

FILÒLAQUES vv. 304-307 Doncs el compte del deure i l'haver quadra perfectament entre nosaltres: tu m'estimes, jo t'estimo; tots dos pensem que és just. Els qui se n'alegren, que s'alegrin sempre de la seva pròpia felicitat; i els qui ens envegen, que ningú no els envegi mai ni el més mínim de la seva sort.

PHILEMATIUM

308 *Age accumbe igitur. cedo aquam manibus, puere, appone hic mensulam.*

309 *vide, tali ubi sint. vin unguenta?*

PHILOLACHES

309b *Quid opust? cum stacta accubo.*

FILEMÀCIA vv. 308-309 Vinga, doncs, reclina't. Noi, porta aigua per a les mans, posa aquí la tauleta! Mira on són els daus. Vols perfums?

---

310 *sed estne hic meus sodalis, qui huc incedit cum amica sua?*
311 *is est, Callidamates cum amica incedit. euge, oculus meus,*
312 *conveniunt manuplares eccos: praedam participes petunt.*

FILÒLAQUES vv. 309-312 Per a què? Ja estic reclinat al costat de la meva mirra. Però no és aquest el meu company, que ve cap aquí amb la seva amiga? És ell: Cal·lidàmates ve amb la seva amiga. Bravo, ullet meu! Aquí arriben els companys de manípul: venen a reclamar la seva part del botí.

Acte I · Escena 4 (vv. 313-347)

QUÈ PASSA

Arriba Cal·lidàmates, borratxo, amb la seva amiga Dèlfia. Els joves s'ajeuen a fer el banquet davant de la casa.

CALLIDAMATES
313 *Adversum veniri mihi ad Philolachetem*
314 *volo temperi. audi, em tibi imperatum est.*
315 *nam illi ubi fui, inde effugi foras,*
316 *ita me ibi male convivi sermonisque taesumst.*
317 *nunc comissatum ibo ad Philolachetem,*
318 *ubi nos hilari ingenio et lepide accipient.*
319 *ecquid tibi videor mammamadere?*

CAL·LIDÀMATES vv. 313-319 Vull que em vinguin a buscar a casa de Filòlaques a l'hora. Escolta: aquí tens l'ordre. Perquè d'allà on era me'n vaig escapar al carrer: tant m'hi havien atipat el menjar i la conversa. Ara me n'aniré de gresca a casa de Filòlaques, on ens rebran de bon humor i amb molta gràcia. Et sembla que vaig bo-bo-borratxo?

DELPHIUM
320 *Semper istoc modo.*
321 *moratu's tu te. ⟨ire huc⟩ debebas.*

DÈLFIA vv. 320-321 Sempre d'aquesta manera: aquests són els teus costums. Havies d'haver vingut aquí.

CALLIDAMATES
322 *Visne ego te ac tu me amplectare?*

CAL·LIDÀMATES v. 322 Vols que jo t'abraci a tu i que tu m'abracis a mi?

DELPHIUM
323 *Si tibi cordi est facere, licet.*

DÈLFIA v. 323 Si et ve de gust fer-ho, endavant.

CALLIDAMATES
323b *Lepida es.*
324 *duc me amabo.*

CAL·LIDÀMATES vv. 323-324 Ets un encant. Porta'm, si us plau.

DELPHIUM
324b *Cave ne cadas, asta.*

DÈLFIA v. 324 Compte, no caiguis; aguanta't dret.

CALLIDAMATES
325 *O—o—ocellus meus, tuos sum alumnus, mel meum.*

CAL·LIDÀMATES v. 325 Oh, u-u-ullet meu, soc el teu nen de pit, mel meva!

DELPHIUM
326 *Cave modo, ne prius in via accumbas,*
327 *quam illi, ubi lectus est stratus, concumbimus.*

DÈLFIA vv. 326-327 Vés amb compte, no t'ajaguis enmig del carrer abans que ens ajaguem allà on hi ha el llit parat.

CALLIDAMATES
328 *Sine, sine cadere me.*

DELPHIUM
328b *Sino, sed hoc, quod mi in manu est:*

CAL·LIDÀMATES v. 328 Deixa, deixa'm caure.

---

329 *si cades, non cades quin cadam tecum.*

DÈLFIA vv. 328-329 Et deixo, però també això que tinc a la mà: si caus, no cauràs sense que jo caigui amb tu.

CALLIDAMATES
330 *Iacentis tollet postea nos ambos aliquis.*

CAL·LIDÀMATES v. 330 Quan siguem tots dos estesos a terra, ja ens aixecarà algú.

DELPHIUM
331 *Madet homo.*

DÈLFIA v. 331 Aquest home va borratxo.

CALLIDAMATES
331b *Tun me ais mammamadere?*

CAL·LIDÀMATES v. 331 Dius que vaig bo-bo-borratxo?

DELPHIUM
332 *Cedo manum, nolo equidem te adfligi.*

DÈLFIA v. 332 Dona'm la mà; no vull que et donis un cop.

CALLIDAMATES
333 *Em tene.*

CAL·LIDÀMATES v. 333 Té, agafa-la.

DELPHIUM
333b *Age, i simul.*

DÈLFIA v. 333 Vinga, vine amb mi.

CALLIDAMATES
333c *Quo ego eam?*

CAL·LIDÀMATES v. 333 On vaig?

DELPHIUM
333d *An ⟨ne⟩scis?*

DÈLFIA v. 333 Que no ho saps?

CALLIDAMATES
334 *Scio, in mentem venit modo:*
335 *nempe domum eo comissatum.*

CAL·LIDÀMATES vv. 334-335 Ho sé, ara mateix m'ha vingut al cap: a casa, és clar, vaig de gresca.

DELPHIUM
335a *Immo, istuc quidem.*

DÈLFIA v. 335 No pas: aquí, precisament.

CALLIDAMATES
335ab *Iam memini.*

CAL·LIDÀMATES v. 335 Ja me'n recordo.

PHILOLACHES
336 *Num non vis me obviam his ire, anime mi?*
337 *illi ego ex omnibus optume volo.*
338 *iam revertar.*

FILÒLAQUES vv. 336-338 Oi que no et sap greu que surti a trobar-los, ànima meva? A ell li desitjo el millor, més que a ningú. Torno de seguida.

PHILEMATIUM
338b *Diu est iam id mihi.*

FILEMÀCIA v. 338 Ja se'm fa llarg.

CALLIDAMATES

339 *Ecquis hic est?*

PHILOLACHES

339b *Adest.*

CALLIDAMATES

339c *Eu, Philolaches,*

340 *salve, amicissime mi omnium hominum.*

CAL·LIDÀMATES v. 339 Hi ha algú aquí?

FILÒLAQUES v. 339 Aquí el tens.

CAL·LIDÀMATES vv. 339-340 Ei, Filòlaques, salut, el millor amic que tinc al món!

PHILOLACHES

341 *Di te ament. accuba, Callidamates.*

342 *unde agis te?*

CALLIDAMATES

342b *Unde homo ebrius probe.*

FILÒLAQUES vv. 341-342 Que els déus t'estimin. Reclina't, Cal·lidàmates. D'on vens?

CAL·LIDÀMATES v. 342 D'on surt un ben borratxo.

PHILEMATIUM

343 *Quin amabo accubas, Delphium mea?*

344 *da illi quod bibat.*

CALLIDAMATES

344b *Dormiam ego iam.*

FILEMÀCIA vv. 343-344 Per què no et reclines, si us plau, Dèlfia meva? Dona-li alguna cosa per beure.

CAL·LIDÀMATES v. 344 Jo ja me'n vaig a dormir.

PHILOLACHES

345 *Num mirum aut novom quippiam facit?*

FILÒLAQUES v. 345 Que potser fa res d'estrany o de nou?

DELPHIUM

346 *Quid ego hoc faciam postea?*

PHILEMATIUM

346b *Mea, sic sine eumpse.*

347 *age tu interim da ab Delphio cito cantharum circum.*

DÈLFIA v. 346 I què en faig, després, d'aquest?

FILEMÀCIA vv. 346-347 Estimada, deixa'l així, tal com és. Tu, mentrestant, comença per Dèlfia i fes córrer de pressa la copa en ronda.



II

MOSTELLARIA · ACTE II

Acte II

Tranió arriba del port amb la terrible notícia: Teopròpides ha tornat. Els joves, aterrits, entren a la casa; Tranió demana que ningú no faci soroll ni contesti i tanca la porta amb clau des de fora. Teopròpides arriba i troba la porta tancada. Tranió li explica que fa set mesos que ningú no viu a la casa perquè està encantada: l'antic propietari hi va matar un hoste per robar-li l'or i el va enterrar a dins; el fantasma, que es presenta com a Diaponci, «hoste d'ultramar», es va aparèixer en somnis a Filòlaques i els va ordenar que se n'anessin. Quan se sent un soroll a dins, Tranió l'atribueix al fantasma; el vell, aterrit, fuig.

Mosaic amb màscares teatrals, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols

Acte II · Escena 1 (vv. 348-430)

QUÈ PASSA

Tranió torna del port amb la pitjor notícia: Teopròpides ha arribat. Fa entrar tothom, mana silenci, tanca la casa amb clau des de fora i anuncia que ell tot sol s'encarregarà del vell.

TRANIO

348 *Iuppiter supremus summis opibus atque industriis*
349 *me periisse et Philolachetem cupit erilem filium.*
350 *occidit Spes nostra, nusquam stabulum est Confidentiae,*
351 *nec Salus nobis saluti iam esse, si cupiat, potest:*
352 *ita mali, maeroris montem maximum ad portum modo*
353 *conspicatus sum: erus advenit peregre, periit Tranio.*
354 *ecquis homo est, qui facere argenti cupiat aliquantum lucri,*
355 *qui hodie sese excruciari meam vicem possit pati?*
356 *ubi sunt isti plagipatidae, ferritribaces viri,*
357 *vel isti qui hosticas trium nummum causa subeunt sub falas,*
358 *ubi quinis aut denis hastis corpus transfigi solet?*
359 *ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit;*
360 *sed ea lege, ut offigantur bis pedes, bis bracchia.*
361 *ubi id erit factum, a me argentum petito praesentarium.*
362 *sed ego—sumne infelix, qui non curro curriculo domum?*

TRANIÓ vv. 348-362 Júpiter suprem, amb tot el seu poder i tot el seu afany, vol que jo estigui perdut, i també Filòlaques, el fill del meu amo. Ha mort la nostra Esperança, la Confiança ja no té on refugiar-se, i ni la mateixa Salvació, encara que volgués, no ens podria salvar ara: tan enorme muntanya de desgràcia i de pena acabo d'albirar al port. L'amo ha tornat de l'estranger; Tranió està perdut. Hi ha algú que vulgui guanyar-se un bon pessic de diners, que sigui capaç d'aguantar que avui el torturin en lloc meu? On són aquests aguantabastonades, aquests gastacadenes, o aquells que per tres monedes es fiquen sota les torres enemigues, on solen travessar-los el cos amb cinc o deu llances? Donaré un talent al primer que corri a pujar a la creu; però amb aquesta condició: que li clavin dues vegades els peus i dues vegades els braços. Quan estigui fet, que em demani els diners al comptat. Però jo... que en soc, de desgraciat! Com és que no corro a corre-cuita cap a casa?

PHILOLACHES

363 ⟨*Adest*⟩ *adest opsonium. eccum Tranio a portu redit.*

FILÒLAQUES v. 363 Ja arriba, ja arriba el menjar! Mira, Tranió torna del port.

TRANIO

364 *Philolaches.*

TRANIÓ v. 364 Filòlaques!

PHILOLACHES

364b *Quid est?*

FILÒLAQUES v. 364 Què passa?

TRANIO

364c ⟨*Et*⟩ *ego et tu—*

TRANIÓ v. 364 Tu i jo...

PHILOLACHES

364d *Quid et ego et tu?*

FILÒLAQUES v. 364 Tu i jo, què?

TRANIO

364e *Periimus.*

TRANIÓ v. 364 Estem perduts!

PHILOLACHES
365 *Quid ita?*

TRANIO
365b *Pater adest.*

PHILOLACHES
365c *Quid ego ex te audio?*

TRANIO
365d *Absumpti sumus.*

FILÒLAQUES v. 365 Per què?

TRANIÓ v. 365 El teu pare és aquí.

FILÒLAQUES v. 365 Què és el que et sento dir?

---

366 *pater inquam tuos venit.*

PHILOLACHES
366b *Vbi is est, obsecro?*

TRANIO
366c **** adest.*

TRANIÓ vv. 365-366 Estem acabats. El teu pare, et dic, ha arribat.

FILÒLAQUES v. 366 On és, si us plau?

TRANIÓ v. 366 [...] és aquí.

PHILOLACHES
367 *Quis id ait? quis vidit?*

TRANIO
367b *Egomet inquam vidi.*

PHILOLACHES
367c *Vae mihi.*

FILÒLAQUES v. 367 Qui ho diu? Qui l'ha vist?

TRANIÓ v. 367 Jo mateix l'he vist, et dic.

---

368 *quid ego ago?*

TRANIO
368b *Nam quid tu, malum, me rogitas quid agas? accubas.*

FILÒLAQUES vv. 367-368 Ai de mi! Què faig?

TRANIÓ v. 368 I per què dimonis em preguntes a mi què fas? Estàs ajagut a taula.

PHILOLACHES
369 *Tutin vidisti?*

TRANIO
369b *Egomet, inquam.*

PHILOLACHES
369c *Certe?*

TRANIO
369d ⟨*Certe*⟩ *inquam.*

PHILOLACHES
369e *Occidi,*

FILÒLAQUES v. 369 L'has vist tu mateix?

TRANIÓ v. 369 Jo mateix, et dic.

FILÒLAQUES v. 369 Segur?

TRANIÓ v. 369 Segur, et dic.

---

370 *si tu vera memoras.*

TRANIO
370b *Quid mihi sit boni, si mentiar?*

FILÒLAQUES vv. 369-370 Soc home mort, si dius la veritat.

TRANIÓ v. 370 I què hi guanyaria jo, mentint?

PHILOLACHES
371 *Quid ego nunc faciam?*

TRANIO
371b *Iube haec hinc omnia amolirier.*

FILÒLAQUES v. 371 Què faig ara?

372 *quis istic dormit?*

PHILOLACHES

372b *Callidamates.*

TRANIO

372c *Suscita istum, Delphium.*

TRANIÓ vv. 371-372 Mana que treguin tot això d'aquí. Qui dorm, aquí?

FILÒLAQUES v. 372 Cal·lidàmates.

TRANIÓ v. 372 Desperta'l, Dèlfia.

DELPHIUM

373 *Callidamates, Callidamates, vigila.*

CALLIDAMATES

373b *Vigilo, cedo [ut] bibam.*

DÈLFIA v. 373 Cal·lidàmates, Cal·lidàmates, desperta't.

CAL·LIDÀMATES v. 373 Ja estic despert; dona'm beure.

DELPHIUM

374 *Vigila. pater advenit peregre Philolachis.*

CALLIDAMATES

374b *Valeat pater.*

DÈLFIA v. 374 Desperta't. El pare de Filòlaques ha tornat de l'estranger.

CAL·LIDÀMATES v. 374 Doncs que li vagi molt bé, al pare!

PHILOLACHES

375 *Valet ille quidem, atque ⟨ego⟩ disperii.*

CALLIDAMATES

375b *Bis periisti? qui potest?*

FILÒLAQUES v. 375 A ell sí que li va bé; jo, en canvi, soc mort i ben mort.

CAL·LIDÀMATES v. 375 Mort dues vegades? Com pot ser?

PHILOLACHES

376 *Quaeso edepol, exsurge; pater advenit.*

CALLIDAMATES

376b *Tuos venit pater?*

FILÒLAQUES v. 376 Per Pòl·lux, aixeca't, t'ho prego: el meu pare ha arribat.

---

377 *iube abire rursum. quid illi reditio etiam huc fuit?*

CAL·LIDÀMATES vv. 376-377 Que ha arribat el teu pare? Digues-li que se'n torni per on ha vingut. Quina necessitat tenia de tornar aquí?

PHILOLACHES

378 *Quid ego agam? pater iam hic me offendet miserum adveniens ebrium,*

379 *aedis plenas convivarum et mulierum. miserum est opus,*

380 *igitur demum fodere puteum, ubi sitis fauces tenet;*

381 *sicut ego adventu patris nunc quaero quid faciam miser.*

FILÒLAQUES vv. 378-381 Què faig? El meu pare, només d'arribar, em trobarà aquí, pobre de mi, borratxo, i la casa plena de convidats i de dones. Mala cosa és posar-se a cavar un pou just quan la set t'agafa la gola; així estic jo ara: arriba el meu pare i, desgraciat de mi, em poso a buscar què fer.

TRANIO

382 *Ecce autem ⟨iterum⟩ hic deposivit caput et dormit. suscita.*

TRANIÓ v. 382 Però mira, aquest ha tornat a deixar caure el cap i s'ha adormit. Desperta'l.

PHILOLACHES

383 *Etiam vigilas? pater, inquam, aderit iam hic meus.*

CALLIDAMATES

383b *Ain tu, pater?*

FILÒLAQUES v. 383 Et despertes o no? Et dic que el meu pare serà aquí de seguida.

384 *cedo soleas mihi, ut arma capiam. iam pol ego occidam patrem.*

CAL·LIDÀMATES vv. 383-384 Què dius? El teu pare? Dona'm les sandàlies, que agafo les armes. Per Pòl·lux, que ara mateix mato el teu pare.

PHILOLACHES
385 *Perdis rem.*

DELPHIUM
385b *Tace, amabo.*

TRANIO
385c *Abripite hunc intro actutum inter manus.*

FILÒLAQUES v. 385 Ho estàs espatllant tot.

DÈLFIA v. 385 Calla, si us plau.

TRANIÓ v. 385 Endueu-vos-el a dins a pes de braços, de seguida.

CALLIDAMATES
386 *Iam hercle ego vos pro matula habebo, nisi mihi matulam datis.*

CAL·LIDÀMATES v. 386 Per Hèrcules, que us faré servir d'orinal si no em porteu un orinal.

PHILOLACHES
387 *Perii.*

TRANIO
387b *Habe bonum animum: ego istum lepide medicabo metum.*

FILÒLAQUES v. 387 Estic perdut.

TRANIÓ v. 387 Ànim, que aquesta por te la curo jo de meravella.

PHILOLACHES
388 *Nullus sum.*

TRANIO
388b *Taceas: ego qui istaec sedem meditabor tibi.*

FILÒLAQUES v. 388 Soc home mort.

---

389 *satin habes, si ego advenientem ita patrem faciam tuom,*
390 *non modo ne intro eat, verum etiam ut fugiat longe ab aedibus?*
391 *vos modo hinc abite intro atque haec hinc propere amolimini.*

TRANIÓ vv. 388-391 Calla; ja pensaré jo com calmar tot això. En tens prou si aconsegueixo que el teu pare, en arribar, no solament no entri, sinó que fins i tot fugi lluny de la casa? Vosaltres entreu i traieu tot això d'aquí de pressa.

PHILOLACHES
392 *Vbi ego ero?*

TRANIO
392b *Vbi maxime esse vis: cum hac, cum istac eris.*

FILÒLAQUES v. 392 I jo on seré?

TRANIÓ v. 392 On més vols ser: seràs amb aquesta, amb aquella.

DELPHIUM
393 *Quid si igitur abeamus hinc nos?*

TRANIO
393b *Non hoc longe, Delphium.*

DÈLFIA v. 393 I si ens n'anéssim nosaltres d'aquí?

---

394 *nam intus potate hau tantillo hac quidem causa minus.*

TRANIÓ vv. 393-394 Ni tant així, Dèlfia. Continueu bevent a dins: per això no beureu ni una gota menys.

PHILOLACHES

395 *Ei mihi, quam istaec blanda dicta quo evenant madeo metu.*

FILÒLAQUES v. 395 Ai de mi! Estic xop de por pensant on aniran a parar aquestes paraules tan afalagadores.

TRANIO

396 *Potin animo ut sis quieto et facias quod iubeo?*

TRANIÓ v. 396 Pots estar tranquil i fer el que et mano?

PHILOLACHES

396b *Potest.*

FILÒLAQUES v. 396 Puc.

TRANIO

397 *Omnium primum, Philematium, intro abi, et tu, Delphium.*

TRANIÓ v. 397 Primer de tot, Filemàcia, entra a casa; i tu també, Dèlfia.

DELPHIUM

398 *Morigerae tibi erimus ambae.—*

DÈLFIA v. 398 Totes dues t'obeirem.—

TRANIO

398b *Ita ille faxit Iuppiter.*

399 *animum advorte nunciam tu quae volo accurarier.*

400 *omnium primumdum aedes iam face occlusae sient;*

401 *intus cave muttire quemquam siveris.*

TRANIÓ vv. 398-401 Així ho vulgui Júpiter! I tu, ara, estigues atent al que vull que es faci. Primer de tot, fes que la casa quedi tancada ara mateix; i a dins, vigila de no deixar que ningú digui ni piu.

PHILOLACHES

401b *Curabitur.*

FILÒLAQUES v. 401 Així es farà.

TRANIO

402 *Tamquam si intus natus nemo in aedibus habitet.*

TRANIÓ v. 402 Com si a la casa no hi visqués ni una ànima.

PHILOLACHES

402b *Licet.*

FILÒLAQUES v. 402 D'acord.

TRANIO

403 *Neu quisquam responset, quando hasce aedis pultabit senex.*

TRANIÓ v. 403 I que ningú no contesti quan el vell truqui a aquesta porta.

PHILOLACHES

404 *Numquid aliud?*

FILÒLAQUES v. 404 Alguna cosa més?

TRANIO

404b *Clavem mi harunc aedium Laconicam*

405 *iam iube efferri intus: hasce ego aedis occludam hinc foris.*

TRANIÓ vv. 404-405 Mana que em treguin ja de dins la clau lacònica d'aquesta casa: la tancaré des d'aquí fora.

PHILOLACHES

406 *In tuam custodelam meque et meas spes trado, Tranio.*

—

FILÒLAQUES v. 406 Deixo a les teves mans la meva persona i les meves esperances, Tranió.—

TRANIO

407 *Pluma haud interest, patronus an cliens probior siet.*
409 *Homini, cui nulla in pectore est audacia,*
410 *[nam cuivis homini, vel optumo vel pessumo]*
411 *quamvis desubito facile est facere nequiter:*
412 *verum id videndum est, id viri docti est opus,*
413 *quae designata sint et facta nequiter,*
414 *tranquille cuncta et ut proveniant sine malo,*
415 *ne quid potiatur, quam ob rem pigeat vivere.*
416 *sicut ego efficiam, quae facta hic turbavimus,*
417 *profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint*
418 *neque quicquam nobis pariant ex se incommodi.*
419 *sed quid tu egredere, Sphaerio?*

TRANIÓ vv. 407-419 No hi ha ni una ploma de diferència entre si és més honrat el patró o el client. Per a un home que no té cap audàcia al pit [perquè per a qualsevol home, sigui el millor o el pitjor,] és fàcil, per sobtat que sigui, obrar malament; però el que cal procurar, i aquesta és feina d'un home hàbil, és que el que s'ha tramat i fet malament surti tot tranquil·lament i sense dany, perquè no li passi res que li faci lamentar continuar amb vida. Així faré jo que el que hem embolicat aquí quedi, de debò, tot clar i tranquil i no ens porti cap perjudici. Però per què surts, tu, Esferió?

ESCLAU v. 419 Ja, ja [...]

PUER

419b *Iamiam * * **

TRANIO

419c ** * * Optime.*

420 *praeceptis paruisti.*

TRANIÓ vv. 419-420 [...] Molt bé. Has complert les ordres.

PUER

420b *Iussit maximo*

421 *opere orare, ut patrem aliquo absterreres modo,*
422 *ne intro iret ad se.*

ESCLAU vv. 420-422 M'ha manat que et pregui encaridament que espantis el seu pare com sigui, perquè no entri a veure'l.

TRANIO

422b *Quin etiam illi hoc dicito,*
423 *facturum ⟨me⟩, ut ne etiam aspicere aedis audeat,*
424 *capite obvoluto ut fugiat cum summo metu.*
425 *clavem cedo atque abi intro atque occlude ostium,*
426 *et ego hinc occludam.—iube venire nunciam.*
427 *ludos ego hodie vivo praesenti hic seni*
428 *faciam, quod credo mortuo numquam fore.*
429 *concedam a foribus huc, hinc speculabor procul,*
430 *unde advenienti sarcinam imponam seni.*

TRANIÓ vv. 422-430 Doncs digues-li, a més, que faré que ni tan sols s'atreveixi a mirar la casa, que fugi amb el cap tapat i mort de por. Dona'm la clau, entra i tanca la porta, que jo tancaré des d'aquí.— Que vingui ja! Avui, aquí, li faré al vell, viu i present, uns jocs com crec que no en tindrà mai un cop mort. M'apartaré de la porta cap aquí; des d'aquí vigilaré de lluny, per carregar-li el feix al vell tan bon punt arribi.

Acte II · Escena 2 (vv. 431-531)

QUÈ PASSA

Teopròpides troba la porta tancada. Tranió li explica que la casa està embruixada: l'antic amo va matar un hoste pel seu or i el va enterrar a dins, i el mort es va aparèixer en somnis a Filòlaques. Quan se sent una veu a dins, Tranió l'atribueix al fantasma i el vell fuig aterrit.

THEOPROPIDES

431 *Habeo, Neptune, gratiam magnam tibi,*
432 *quom med amisisti abs te vix vivom domum.*
433 *verum si posthac me pedem latum modo*
434 *scies imposisse in undam, hau causast, ilico*
435 *quod nunc voluisti facere quin facias mihi.*
436 *apage, apage te a me nunciam post hunc diem:*
437 *quod crediturus tibi fui, omne credidi.*

TEOPRÒPIDES vv. 431-437 Et dono moltes gràcies, Neptú, per haver-me deixat tornar a casa, encara que a penes amb vida. Però si d'ara endavant t'assabentes que he posat el peu a l'aigua, ni que sigui un pam, no hi ha cap motiu perquè no em facis a l'instant el que m'has volgut fer ara. Fora, fora de la meva vista a partir d'avui! Tot el que t'havia de confiar, ja t'ho he confiat.

TRANIO

438 *Edepol, Neptune, peccavisti largiter,*
439 *qui occasionem hanc amisisti tam bonam.*

TRANIÓ vv. 438-439 Per Pòl·lux, Neptú, t'has equivocat de valent deixant escapar una ocasió tan bona.

THEOPROPIDES

440 *Triennio post Aegypto advenio domum;*
441 *credo exspectatus veniam familiaribus.*

TEOPRÒPIDES vv. 440-441 Després de tres anys torno a casa des d'Egipte; suposo que els de casa em rebran amb moltes ganes.

TRANIO

442 *Nimio edepol ille potuit exspectatior*
443 *venire, qui te nuntiaret mortuom.*

TRANIÓ vv. 442-443 Per Pòl·lux, amb moltes més ganes haurien rebut el qui vingués a anunciar que havies mort.

THEOPROPIDES

444 *Sed quid hoc? occlusa ianua est interdius.*
445 *pultabo. heus, ecquis intust? aperitin fores?*

TEOPRÒPIDES vv. 444-445 Però què és això? La porta està tancada en ple dia. Trucaré. Eh! Hi ha algú a dins? M'obriu la porta?

TRANIO

446 *Quis homo est, qui nostras aedes accessit prope?*

TRANIÓ v. 446 Qui és aquest que s'ha acostat a casa nostra?

THEOPROPIDES

447 *Meus servos hic quidem est Tranio.*

TEOPRÒPIDES v. 447 Aquest sí que és el meu esclau Tranió.

TRANIO

447b *O Theopropides,*
448 *ere, salve, salvom te advenisse gaudeo.*
449 *usquin valuisti?*

TRANIÓ vv. 447-449 Oh, Teopròpides, amo, salut! M'alegro que hagis arribat sa i estalvi. Has estat bé tot aquest temps?

THEOPROPIDES

449b *Vsque ut vides.*

TEOPRÒPIDES v. 449 Tot el temps, com veus.

TRANIO

449c *Factum optime.*

TRANIÓ v. 449 Magnífic.

THEOPROPIDES

450 *Quid vos? insanin estis?*

TEOPRÒPIDES v. 450 I vosaltres? Us heu tornat bojos?

TRANIO

450b *Quidum?*

TRANIÓ v. 450 Per què?

THEOPROPIDES

450c *Sic, quia*

451 *foris ambulatis, natus nemo in aedibus*
452 *servat, neque qui recludat neque † quis respondeat.*
453 *pultando [pedibus] paene confregi hasce ambas ⟨foris⟩.*

TEOPRÒPIDES vv. 450-453 Doncs perquè aneu per aquí fora i no queda ni una ànima a casa vigilant-la, ni qui obri ni qui contesti. A força de picar-hi [a cops de peu] gairebé trenco les dues fulles de la porta.

TRANIO
454- *Eho an tu tetigisti has aedis?*
455

THEOPROPIDES
454- *Cur non tangerem?*
455b

TRANIÓ vv. 454-455 Eh! Que has tocat aquesta casa?

456 *quin pultando, inquam, paene confregi foris.*

TEOPRÒPIDES vv. 454-456 I per què no l'havia de tocar? Et dic que a força de picar-hi gairebé trenco la porta.

TRANIO
457 *Tetigistin?*

THEOPROPIDES
457b *Tetigi, inquam, et pultavi.*

TRANIO
457c *Vah.*

THEOPROPIDES
457d *Quid est?*

TRANIÓ v. 457 L'has tocada?

TEOPRÒPIDES v. 457 L'he tocada, et dic, i hi he picat.

TRANIÓ v. 457 Ai!

TEOPRÒPIDES v. 457 Què passa?

TRANIO
458 *Male hercle factum.*

THEOPROPIDES
458b *Quid est negoti?*

TRANIO
458c *Non potest*

TRANIÓ v. 458 Mal fet, per Hèrcules!

TEOPRÒPIDES v. 458 Què hi ha?

459 *dici, quam indignum facinus fecisti et malum.*

TRANIÓ vv. 458-459 No hi ha paraules per dir quina acció tan indigna i tan funesta has comès.

THEOPROPIDES
460 *Quid iam?*

TEOPRÒPIDES v. 460 Com és això?

TRANIO
460b *Fuge, obsecro, atque abscede ab aedibus.*
461 *fuge huc, fuge ad me propius. tetigistin foris?*

TRANIÓ vv. 460-461 Fuig, si us plau, i aparta't de la casa. Fuig cap aquí, vine més a prop meu. Has tocat la porta?

THEOPROPIDES
462 *Quo modo pultare potui, si non tangerem?*

TEOPRÒPIDES v. 462 Com hauria pogut trucar sense tocar-la?

TRANIO

463 *Occidisti hercle—*

THEOPROPIDES

463b *Quem mortalem?*

TRANIO

463c *Omnis tuos.*

TRANIÓ v. 463 Has matat, per Hèrcules...

TEOPRÒPIDES v. 463 A qui?

TRANIÓ v. 463 Tots els teus.

THEOPROPIDES

464 *Di te deaeque omnes faxint cum istoc omine—*

TEOPRÒPIDES v. 464 Que tots els déus i deesses et facin, a tu i a aquest mal presagi...

TRANIO

465 *Metuo, te atque istos expiare ut possies.*

TRANIÓ v. 465 Tinc por que no puguis purificar-te a tu mateix i a ells.

THEOPROPIDES

466 *Quam ob rem? aut quam subito rem mihi adportas novam?*

466a * * *

TEOPRÒPIDES v. 466 Per què? Quina novetat és aquesta que em portes tan de sobte? [...]

TRANIO

467 *Et heus, iube illos illinc ambo abscedere.*

TRANIÓ v. 467 I escolta, mana a aquests dos que s'apartin d'allà.

THEOPROPIDES

468 *Apscedite.*

TRANIO

468b *Aedes ne attigatis. tangite*

TEOPRÒPIDES v. 468 Aparteu-vos.

---

469 *vos quoque terram.*

THEOPROPIDES

469b *Obsecro hercle, quin eloquere* * * *

469a * * *

TRANIÓ vv. 468-469 No toqueu la casa. I vosaltres també, toqueu la terra.

TEOPRÒPIDES v. 469 Per Hèrcules, t'ho prego, per què no parles clar [...]?

TRANIO

470 *Quia septem menses sunt, quom in hasce aedis pedem*

471 *nemo intro tetulit, semel ut emigravimus.*

TRANIÓ vv. 470-471 Perquè fa set mesos que ningú no ha posat el peu dins d'aquesta casa, des que en vam marxar.

THEOPROPIDES

472 *Eloquere, quid ita?*

TRANIO

472b *Circumspicedum, numquis est,*

TEOPRÒPIDES v. 472 Parla: per què?

---

473 *sermonem nostrum qui aucupet?*

THEOPROPIDES

473b *Tutum probest.*

TRANIÓ vv. 472-473 Mira al voltant: hi ha algú que estigui a l'aguait del que parlem?

TEOPRÒPIDES v. 473 No hi ha perill.

TRANIO

474 *Circumspice etiam.*

THEOPROPIDES

474b *Nemo est. loquere nunciam.*

TRANIÓ v. 474 Mira-hi un altre cop.

TEOPRÒPIDES v. 474 No hi ha ningú. Parla d'una vegada.

TRANIO

475 *Capitale scelus est.*

THEOPROPIDES

475b *Quid est? non ⟨satis⟩ intellego.*

TRANIÓ v. 475 És un crim capital.

TEOPRÒPIDES v. 475 Què és? No ho entenc bé.

TRANIO

476 *Scelus, inquam, factum est iam diu, antiquom et vetus.*

TRANIÓ v. 476 Un crim, et dic, comès fa ja molt de temps, antic i vell.

THEOPROPIDES

477 *Antiquom?*

TRANIO

477b *Id adeo nos nunc factum invenimus.*

TEOPRÒPIDES v. 477 Antic?

TRANIÓ v. 477 I que nosaltres acabem de descobrir ara.

THEOPROPIDES

478 *Quid istuc est sceleris? aut quis id fecit? cedo.*

TEOPRÒPIDES v. 478 Quin crim és aquest? I qui el va cometre? Explica-m'ho.

TRANIO

479 *Hospes necavit hospitem captum manu;*

480 *iste, ut ego opinor, qui has tibi aedis vendidit.*

TRANIÓ vv. 479-480 Un amfitrió va agafar el seu hoste i el va matar amb les seves pròpies mans; va ser aquest, segons crec, el qui et va vendre aquesta casa.

THEOPROPIDES

481 *Necavit?*

TRANIO

481b *Aurumque ei ademit hospiti*

TEOPRÒPIDES v. 481 El va matar?

---

482 *eumque hic defodit hospitem ibidem in aedibus.*

TRANIÓ vv. 481-482 I li va prendre l'or, al seu hoste, i el va enterrar aquí, en aquesta mateixa casa.

THEOPROPIDES

483 *Quapropter id vos factum suspicamini?*

TEOPRÒPIDES v. 483 I per què sospiteu que va passar això?

TRANIO

484 *Ego dicam, ausculta. ut foris cenaverat*

485 *tuos gnatus, postquam rediit a cena domum,*

486 *abimus omnes cubitum; condormivimus:*

487 *lucernam forte oblitus fueram exstinguere;*

488 *atque ille exclamat derepente maximum.*

TRANIÓ vv. 484-488 T'ho diré, escolta. El teu fill havia sopat fora; quan va tornar del sopar a casa, ens en vam anar tots a dormir i ens vam adormir. Jo, per casualitat, m'havia oblidat d'apagar la llàntia; i de sobte ell fa un crit enorme.

THEOPROPIDES

489 *Quis homo? an gnatus meus?*

TRANIO

489b *St, tace, ausculta modo.*

TEOPRÒPIDES v. 489 Qui? El meu fill?

---

490 *ait venisse illum in somnis ad se mortuom.*

TRANIÓ vv. 489-490 Xit! Calla i escolta. Diu que el mort se li va presentar en somnis.

THEOPROPIDES
491 *Nempe ergo in somnis?*

TRANIO
491b *Ita. sed ausculta modo.*

TEOPRÒPIDES v. 491 Aleshores, en somnis?

492 *ait illum hoc pacto sibi dixisse mortuom.*

TRANIÓ vv. 491-492 Sí. Però escolta. Diu que el mort li va parlar així.

THEOPROPIDES
493 *In somnis?*

TRANIO
493b *Mirum quin vigilanti diceret,*

TEOPRÒPIDES v. 493 En somnis?

494 *qui abhinc sexaginta annos occisus foret.*
495 *interdum inepte stultus es, ⟨Theopropides⟩.*

TRANIÓ vv. 493-495 Home, només faltaria que li ho digués despert, un que van matar fa seixanta anys! De vegades ets ben ximple, Teopròpides.

THEOPROPIDES
496 *Taceo.*

TRANIO
496b *Sed ecce quae illi in * * **

TEOPRÒPIDES v. 496 Ja callo.

497 *"ego transmarinus hospes sum Diapontius.*
498 *hic habito, haec mihi dedita est habitatio.*
499 *nam me Acheruntem recipere Orcus noluit,*
500 *quia praemature vita careo. per fidem*
501 *deceptus sum: hospes [hic] me necavit isque me*
502 *defodit insepultum clam [ibidem] in hisce aedibus,*
503 *scelestus, auri causa. nunc tu hinc emigra.*
504 *scelestae hae sunt aedes, impia est habitatio".*
505 *quae hic monstra fiunt, anno vix possum eloqui.*

TRANIÓ vv. 496-505 Però mira què a ell en [...]: «Jo soc un hoste d'ultramar, Diaponci. Aquí visc; aquest estatge m'ha estat assignat. Perquè Orc no em va voler acollir a l'Aqueront, ja que vaig perdre la vida abans d'hora. Vaig ser víctima de la meva bona fe: un amfitrió [d'aquí] em va matar i em va enterrar sense sepultura, d'amagat, [aquí mateix] en aquesta casa, el molt criminal, per l'or. Ara tu, muda't d'aquí. Aquesta casa és maleïda, aquest estatge és impiu». Els prodigis que passen aquí, amb prou feines te'ls podria explicar en un any.

THEOPROPIDES
506 *St, st.*

TEOPRÒPIDES v. 506 Xit, xit!

TRANIO
507 *Quid, obsecro hercle, factum est?*

THEOPROPIDES
507b *Concrepuit foris.*

TRANIÓ v. 507 Què ha passat, per Hèrcules, digues?

TEOPRÒPIDES v. 507 Ha grinyolat la porta.

TRANIO
508 *Hicin percussit!*

THEOPROPIDES
508b *Guttam haud habeo sanguinis,*

TRANIÓ v. 508 Ha estat ell qui ha trucat!

509 *vivom me accersunt Acheruntem mortui.*

TEOPRÒPIDES vv. 508-509 No em queda ni una gota de sang: els morts em reclamen viu a l'Aqueront.

TRANIO

510 *Perii, illisce hodie hanc conturbabunt fabulam.*

511 *nimis quam formido, ne manifesto hic me opprimat.*

TRANIÓ vv. 510-511 Estic perdut: aquests avui m'esguerraran la comèdia. Tinc moltíssima por que m'enxampi aquí amb les mans a la massa.

THEOPROPIDES

512 *Quid tute tecum loquere?*

TEOPRÒPIDES v. 512 Què dius tot sol?

TRANIO

512b *Abscede ab ianua.*

513 *fuge, obsecro hercle.*

THEOPROPIDES

513b *Quo fugiam? etiam tu fuge.*

TRANIÓ vv. 512-513 Aparta't de la porta. Fuig, per Hèrcules, t'ho prego!

TEOPRÒPIDES v. 513 Cap on he de fugir? Fuig tu també.

TRANIO

514 *Nihil ego formido, pax mihi est cum mortuis.*

TRANIÓ v. 514 Jo no tinc gens de por: estic en pau amb els morts.

INTUS

515 *Heus, Tranio.*

DES DE DINS v. 515 Eh, Tranió!

TRANIO

515b *Non me appellabis, si sapis.*

516 *nihil ego commerui, neque istas percussi fores.*

TRANIÓ vv. 515-516 No em cridis, si tens seny. Jo no he fet res de mal, ni he trucat a aquesta porta.

INTUS

517 *Quaeso—*

DES DE DINS v. 517 Si us plau...

TRANIO

517b ⟨*Cave verbum faxis.*⟩

TRANIÓ v. 517 Vigila de no dir ni una paraula!

THEOPROPIDES

517c ⟨*Dic*⟩ *quid segreges*

518 ⟨*sermonem.*⟩

TEOPRÒPIDES vv. 517-518 Digues, per què parles a part?

TRANIO

518b ⟨*Apage hinc te.*⟩

TRANIÓ v. 518 Fora d'aquí!

THEOPROPIDES

518c ⟨*Quae r*⟩*es te agitat, Tranio?*

519 *quicum istaec loquere?*

TEOPRÒPIDES vv. 518-519 Què et passa, Tranió? Amb qui parles així?

TRANIO

519b *An quaeso tu appellaveras?*

520 *ita me di amabunt, mortuom illum credidi*

521 *expostulare quia percussisses fores.*

522 *sed tu, etiamne astas nec quae dico optemperas?*

TRANIÓ vv. 519-522 Que m'havies cridat tu? Així m'estimin els déus, em pensava que era aquell mort, que protestava perquè havies trucat a la porta. Però tu, encara continues aquí plantat i no fas el que et dic?

THEOPROPIDES

523 *Quid faciam?*

TRANIO

523b *Cave respexis, fuge, [atque] operi caput.*

TEOPRÒPIDES v. 523 Què faig?

TRANIÓ v. 523 No miris enrere, fuig [i] tapa't el cap.

THEOPROPIDES

524 *Cur non fugis tu?*

TRANIO

524b *Pax mihi est cum mortuis.*

TEOPRÒPIDES v. 524 I per què no fuges tu?

TRANIÓ v. 524 Estic en pau amb els morts.

THEOPROPIDES

525 *Scio. quid modo igitur? cur tanto opere extimueras?*

TEOPRÒPIDES v. 525 Ja ho sé. Aleshores, què era allò d'abans? Per què t'havies espantat tant?

TRANIO

526 *Nil me curassis, inquam, ego mihi providero:*

527 *tu, ut occepisti, tantum quantum quis fuge,*

528 *atque Herculem invoca.*

THEOPROPIDES

528b *Hercules, ted invoco.—*

TRANIÓ vv. 526-528 No pateixis per mi, et dic: jo me'n sortiré. Tu, tal com has començat, fuig tan de pressa com puguis i invoca Hèrcules.

TEOPRÒPIDES v. 528 Hèrcules, t'invoco!—

TRANIO

529 *Et ego—tibi hodie ut det, senex, magnum malum.*

530 *pro di immortales, obsecro vestram fidem,*

531 *quid ego hodie negoti confeci mali.*

TRANIÓ vv. 529-531 I jo també..., perquè avui et doni, vell, un bon escarment. Déus immortals, imploro la vostra protecció! Quin embolic que he armat avui!



III

MOSTELLARIA · ACTE III

Acte III

Apareix Misargírides, l'usurer, que reclama a crits els interessos dels diners que va prestar a Filòlaques (quaranta mines; quaranta-quatre amb els interessos). Per sortir del pas, Tranió diu a Teopròpides que el seu fill va demanar el préstec com a paga i senyal (arres) per comprar una casa nova, la del veí Simó, per dos talents. El vell, content amb la inversió, es compromet a pagar l'usurer. Ara Tranió li ha d'ensenyar la casa: convenç Simó que els la deixi visitar amb el pretext que Teopròpides, que vol casar el seu fill, pensa construir a casa seva un gineceu (habitacions per a les dones), banys, un passeig i un pòrtic, i vol prendre la de Simó com a model. Durant la visita, Tranió fa comentaris de doble sentit i es burla dels dos vells (l'acudit del quadre en què una cornella es burla de dos voltors: la cornella és ell i els voltors són ells). Teopròpides es convenç que ha fet una gran compra.

Dioscòrides de Samos, escena de comèdia: la consulta a la fetillera, mosaic de Pompeia, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols

Acte III · Escena 1 (vv. 532-689)

QUÈ PASSA

L'usurer Misargírides reclama a crits els interessos del préstec de Filòlaques. Per sortir del pas, Tranió s'inventa que els diners van ser la paga i senyal per comprar una casa; Teopròpides, content de la inversió, promet pagar.

DANISTA

532 *Scelestiorem ego annum argento faenori*
533 *numquam ullum vidi quam hic mihi annus optigit.*
534 *a mani ad noctem usque in foro dego diem,*
535 *locare argenti nemini nummum queo.*

USURER vv. 532-535 Mai no he vist un any pitjor per prestar diners a interès que aquest que m'ha tocat. Em passo el dia al fòrum, des del matí fins a la nit, i no aconsegueixo prestar a ningú ni una moneda.

TRANIO

536 *Nunc pol ego perii plane in perpetuom modum.*
537 *danista adest, qui dedit ⟨argentum faenore⟩,*
538 *qui amica est empta quoque ⟨opus in sumptus fuit⟩.*
539 *manifesta res est, nisi quid occurro prius,*
540 *ne hoc senex resciscat. ibo huic obviam.*
541 *sed quidnam hic sese tam cito recipit domum?*
542 *metuo ne de hac re quippiam indaudiverit.*
543 *accedam atque adpellabo. ei quam timeo miser.*
544 *nihil est miserius quam animus hominis conscius,*
545 *sicut me † habet. verum utut res sese habet,*
546 *pergam turbare porro: ita haec res postulat.*
547 *unde is?*

TRANIÓ vv. 536-547 Ara sí que estic perdut del tot, per Pòl·lux, i per sempre. Aquí hi ha l'usurer que ens va prestar els diners a interès, amb què es va comprar l'amiga i es va cobrir el que va caldre per a les despeses. L'afer queda al descobert si no li surto abans al pas, perquè el vell no se n'assabenti. Aniré a trobar-lo. Però per què torna aquest tan aviat a casa? Tinc por que no s'hagi assabentat d'alguna cosa d'aquest afer. M'hi acostaré i li parlaré. Ai, quina por que tinc, pobre de mi! No hi ha res més desgraciat que l'ànim d'un home amb mala consciència, com em passa a mi. Però, sigui com sigui, continuaré embolicant la troca: així ho exigeix la situació. D'on vens?

THEOPROPIDES

547b *Conveni illum unde hasce aedis emeram.*

TEOPRÒPIDES v. 547 He estat amb l'home a qui havia comprat aquesta casa.

TRANIO

548 *Numquid dixisti de illo quod dixi tibi?*

TRANIÓ v. 548 Li has dit res del que et vaig explicar?

THEOPROPIDES

549 *Dixi hercle vero omnia.*

TEOPRÒPIDES v. 549 Per Hèrcules, li ho he dit tot.

TRANIO

549b *Ei misero mihi,*
550 *metuo ne techinae meae perpetuo perierint.*

TRANIÓ vv. 549-550 Ai, pobre de mi! Tinc por que les meves artimanyes se n'hagin anat en orris per sempre.

THEOPROPIDES

551 *Quid tute tecum?*

TEOPRÒPIDES v. 551 Què hi dius, tu, tot sol?

TRANIO

551b *Nihil enim. sed dic mihi,*

552 *dixtine quaeso?*

THEOPROPIDES

552b *Dixi, inquam, ordine omnia.*

TRANIÓ vv. 551-552 Res, de debò. Però digues-me, si us plau: li ho has dit?

TEOPRÒPIDES v. 552 Et dic que li ho he explicat tot, fil per randa.

TRANIO

553 *Etiam fatetur de hospite?*

THEOPROPIDES

553b *Immo pernegat.*

TRANIÓ v. 553 I confessa allò de l'hoste?

TEOPRÒPIDES v. 553 Al contrari, ho nega en rodó.

TRANIO

554 *Negat ⟨scelestus?⟩*

THEOPROPIDES

554b *⟨Negitat in⟩quam.*

TRANIO

554c *Cogita:*

TRANIÓ v. 554 Ho nega, el canalla?

TEOPRÒPIDES v. 554 Ho nega una vegada i una altra, et dic.

---

555 *⟨non confitetur?⟩*

THEOPROPIDES

555b *Dicam si confessus sit.*

TRANIÓ vv. 554-555 Pensa-hi bé: no ho confessa?

---

556 *quid nunc faciundum censes?*

TRANIO

556b *Egon quid censeam?*

TEOPRÒPIDES vv. 555-556 T'ho diria si ho hagués confessat. Què creus que s'ha de fer ara?

---

557 *cape, obsecro hercle, cum eo una iudicem*

558 *(sed eum videto ut capias, qui credat mihi):*

559 *tam facile vinces quam pirum volpes comest.*

TRANIÓ vv. 556-559 Que què crec jo? Per Hèrcules, t'ho suplico, escull amb ell un jutge (però mira d'escollir-ne un que em cregui a mi): guanyaràs tan fàcilment com una guineu es menja una pera.

DANISTA

560 *Sed Philolachetis servom eccum Tranium,*

561 *qui mihi neque faenus neque sortem argenti danunt.*

USURER vv. 560-561 Però aquí hi ha Tranió, l'esclau de Filòlaques, d'aquells que no em paguen ni els interessos ni el capital.

THEOPROPIDES

562 *Quo te agis?*

TEOPRÒPIDES v. 562 On vas?

TRANIO

562b *Nec quoquam abeo. ne ego sum miser,*

563 *scelestus, natus dis inimicis omnibus.*

564 *iam illo praesente adibit. ne ego homo sum miser,*

565 *ita et hinc et illinc mi exhibent negotium.*

566 *sed occupabo adire.*

DANISTA

566b *Hic ad me it, salvos sum,*

TRANIÓ vv. 562-566 Enlloc. Ai, que en soc, de desgraciat, de maleït, nascut amb tots els déus en contra! Ara s'acostarà amb aquest al davant. Ai, que en soc, de desgraciat, que per aquí i per allà em donen maldecaps! Però m'avançaré a acostar-m'hi jo.

---

567 *spes est de argento.*

TRANIO

567b *Hilarus est: frustra est homo.*

USURER vv. 566-567 Ve cap a mi: estic salvat, hi ha esperances de cobrar.

---

568 *salvere iubeo te, Misargyrides, bene.*

TRANIÓ vv. 567-568 Està content: l'home s'equivoca. Molt bon dia, Misargírides.

DANISTA

569 *Salve et tu. quid de argentost?*

TRANIO

569b *Abi sis, belua.*

USURER v. 569 Bon dia també a tu. Què hi ha dels diners?

---

570 *continuo adveniens pilum iniecisti mihi.*

TRANIÓ vv. 569-570 Fuig d'aquí, au, bèstia. Tot just arribat, ja m'has llançat la javelina.

DANISTA

571 *Hic homo est inanis.*

TRANIO

571b *Hic homo est certe hariolus.*

USURER v. 571 Aquest home no té ni cinc.

TRANIÓ v. 571 Aquest home és endeví, segur.

DANISTA

572 *Quin tu istas mittis tricas?*

TRANIO

572b *Quin quid vis cedo.*

USURER v. 572 Per què no deixes aquestes ximpleries?

TRANIÓ v. 572 Au, digues què vols.

DANISTA

573 *Vbi Philolaches est?*

TRANIO

573b *Numquam potuisti mihi*

USURER v. 573 On és Filòlaques?

---

574 *magis opportunus adven⟨ire quam⟩ advenis.*

TRANIÓ vv. 573-574 Mai no hauries pogut arribar en un moment més oportú que ara.

DANISTA

575 *Quid est?*

TRANIO

575b *Concede huc.*

DANISTA

575c *⟨Quin mihi faenus red⟩ditur?*

USURER v. 575 Què passa?

TRANIÓ v. 575 Vine aquí.

USURER v. 575 Per què no em tornen els interessos?

TRANIO

576 *Scio te bona esse voce, ne clama nimis.*

TRANIÓ v. 576 Ja sé que tens bona veu; no cridis tant.

DANISTA

577 *Ego hercle vero clamo.*

TRANIO

577b *Ah, gere morem mihi.*

USURER v. 577 I tant que crido, per Hèrcules.

TRANIÓ v. 577 Ah, fes-me cas.

DANISTA
578 *Quid tibi ego morem vis geram?*

TRANIO
578b *Abi quaeso hinc domum.*

USURER v. 578 En què vols que et faci cas?

TRANIÓ v. 578 Vés-te'n d'aquí a casa, si us plau.

DANISTA
579 *Abeam?*

TRANIO
579b *Redito huc circiter meridie.*

USURER v. 579 Que me'n vagi?

TRANIÓ v. 579 Torna per aquí cap al migdia.

DANISTA
580 *Reddeturne igitur faenus?*

TRANIO
580b *Reddeturne. abi.*

USURER v. 580 I llavors se'm tornaran els interessos?

TRANIÓ v. 580 Se't tornaran. Vés-te'n.

DANISTA
581 *Quid ego huc recursem aut operam sumam aut conteram?*
582 *quid si hic manebo potius ad meridie?*

USURER vv. 581-582 Per què he de tornar aquí corrent i gastar o malgastar el meu esforç? I si millor em quedo aquí fins al migdia?

TRANIO
583 *Immo abi domum, verum hercle dico, abi modo.*
584 * * *

TRANIÓ vv. 583-584 No, vés-te'n a casa; et dic la veritat, per Hèrcules: vés-te'n d'una vegada. [...]

DANISTA
585 *Quin vos mihi faenus date. quid hic nugamini?*

USURER v. 585 Doneu-me d'una vegada els interessos. Quines ximpleries esteu dient?

TRANIO
586 *Eu hercle, ne tu—abi modo, ausculta mihi.*

TRANIÓ v. 586 Vaja, per Hèrcules, tu sí que...! Vés-te'n d'una vegada, fes-me cas.

DANISTA
587 *Iam hercle ego illum nominabo.* * * *

TRANIO
587b *Euge strenue.*

USURER v. 587 Ara mateix, per Hèrcules, el cridaré pel seu nom. [...]

---

588 *beatus vero es nunc, quom clamas.*

TRANIÓ vv. 587-588 Bravo, amb energia! Que feliç que ets ara, quan crides.

DANISTA
588b *Meum peto.*
589 *multos me hoc pacto iam dies frustramini.*
590 *molestus si sum, reddite argentum: abiero.*
591 *responsiones omnes hoc verbo eripis.*

USURER vv. 588-591 Demano el que és meu. Ja fa molts dies que m'enganyeu d'aquesta manera. Si us molesto, torneu-me els diners i me n'aniré. Amb aquesta paraula m'arrabasses totes les respostes.

TRANIO
592 *Sortem accipe.*

DANISTA
592b *Immo faenus, id primum volo.*

TRANIÓ v. 592 Pren el capital.

USURER v. 592 No, els interessos: això és el primer que vull.

TRANIO

593 *Quid ais tu, omnium hominum taeterrime?*
594 *venisti huc te extentatum? agas quod in manu est.*
595 *non dat, non debet.*

DANISTA

595b *Non debet?*

TRANIO

595c *Ne frit quidem*

TRANIÓ vv. 593-595 Què dius, tu, el més repugnant de tots els homes? Has vingut aquí a treure pit? Fes el que estigui a les teves mans: no et paga, no et deu res.

USURER v. 595 Que no em deu res?

---

596 *ferre hinc potes. an metuis ne quo abeat foras*
597 *urbe exulatum faenoris causa tui,*
598 *quoi sortem accipere iam licet?*

DANISTA

598b *Quin non peto*

TRANIÓ vv. 595-598 D'aquí no te'n podràs endur ni una engruna. O és que tens por que se'n vagi fora de la ciutat, a l'exili, per culpa dels teus interessos, quan ja pots cobrar el capital?

599-600 *sortem: illuc primum, faenus, reddundum est mihi.*

USURER vv. 598-600 Però si no reclamo el capital: el primer que se m'ha de tornar és això, els interessos.

TRANIO

601 *Molestus ne sis. nemo dat, age quid lubet.*
602 *tu solus, credo, faenore argentum datas.*

TRANIÓ vv. 601-602 No siguis pesat. Ningú no et paga; fes el que et vingui de gust. Tu ets l'únic, suposo, que presta diners a interès.

DANISTA

603 *Cedo faenus, redde faenus, faenus reddite.*
604 *daturin estis faenus actutum mihi?*
605 *datur faenus mihi?*

TRANIO

605b *Faenus illic, faenus hic.*

USURER vv. 603-605 Dona'm els interessos, torna'm els interessos, torneu-me els interessos. Em donareu els interessos ara mateix? Se'm donen els interessos?

---

606 *nescit quidem nisi faenus fabularier.*
607 *ultro te. neque ego taetriorem beluam*
608 *vidisse me umquam quemquam quam te censeo.*

TRANIÓ vv. 605-608 Interessos per aquí, interessos per allà. No sap parlar de res més que d'interessos. Fora d'aquí! Crec que no he vist mai a la vida una bèstia més repugnant que tu.

DANISTA

609 *Non edepol tu nunc me istis verbis territas.*

USURER v. 609 Per Pòl·lux, ara no m'espantes amb aquestes paraules.

THEOPROPIDES

609a **** calidum hoc est: etsi procul abest, urit male. ****

---

610 *quod illuc est faenus, opsecro, quod illic petit?*

TEOPRÒPIDES vv. 609-610 [...] Això crema: encara que sigui lluny, abrusa de mala manera. [...] Quins interessos són aquests, si us plau, que demana aquest?

TRANIO

611 *Pater eccum advenit peregre non multo prius*
612 *illius, is tibi et faenus et sortem dabit,*
613 *ne inconciliare quid nos porro postules.*
614 *vide num moratur.*

DANISTA

614b *Quin feram, si quid datur.*

TRANIÓ vv. 611-614 Mira, el seu pare ha arribat de l'estranger fa poc; ell et donarà els interessos i el capital, perquè no pretenguis continuar ficant-nos en embolics. Ja veuràs si triga.

USURER v. 614 Doncs ho agafaré, si em donen alguna cosa.

THEOPROPIDES

615 *Quid ais tu?*

TRANIO

615b *Quid vis?*

THEOPROPIDES

615c *Quis illic est? quid illic petit?*

TEOPRÒPIDES v. 615 Què dius, tu?

TRANIÓ v. 615 Què vols?

---

616 *quid Philolachetem gnatum compellat ⟨meum⟩*
617 *sic et praesenti tibi facit convicium?*
618 *quid illi debetur?*

TEOPRÒPIDES vv. 615-618 Qui és aquest? Què demana? Per què interpel·la així el meu fill Filòlaques i et fa un escàndol a la teva mateixa cara? Què se li deu?

TRANIO

618b *Obsecro hercle, ⟨illud⟩ iube*
619 *obi⟨ci illi⟩ argentum ob os impurae beluae.*

TRANIÓ vv. 618-619 Per Hèrcules, t'ho suplico, mana que li llancin els diners a la cara a aquesta bèstia immunda.

THEOPROPIDES

620 *Iubeam—?*

TRANIO

620b *Iuben homini argento os verberarier?*

TEOPRÒPIDES v. 620 Que mani...?

TRANIÓ v. 620 Manes que li piquin la cara amb els diners, a aquest individu?

DANISTA

621 *Perfacile ego ictus perpetior argenteos.*

USURER v. 621 Jo aguanto de meravella els cops de plata.

TRANIO

625 *Audin? videturne, obsecro hercle, idoneus,*
626 *danista qui sit, genus quod improbissimum est.*

TRANIÓ vv. 625-626 Ho sents? No et sembla, per Hèrcules, que serveix per a usurer, que és la mena de gent més malvada que existeix?

TEOPRÒPIDES vv. 627-628, 622 A mi no m'importa qui és, què és ni d'on és: vull que se'm digui això, això és el que desitjo saber: quins diners són aquests?

TRANIÓ vv. 622-623 Són... Filòlaques li deu una mica.

TEOPRÒPIDES v. 623 Quant, aquesta miqueta?

TRANIÓ vv. 623-624 Unes... quaranta mines; no et pensis pas que és molt.

THEOPROPIDES

627 *Non ego istuc curo qui sit ⟨quid sit⟩ unde sit:*

628 *id volo mihi dici, id me scire expeto,*

622 *quod illud argentum est?*

TRANIO

622b *Est—huic debet Philolaches*

623 *paulum.*

THEOPROPIDES

623b *Quantillum?*

TRANIO

623c *Quasi—quadraginta minas;*

624 *ne sane id multum censeas.*

THEOPROPIDES

624b *Paulum id quidem est.*

629 *adeo etiam argenti faenus creditum audio.*

TEOPRÒPIDES vv. 624, 629 És poc, certament. A més, sento que hi ha també interessos dels diners prestats.

TRANIO

630 *Quattuor quadraginta illi debentur minae,*

631 *et sors et faenus.*

DANISTA

631b *Tantumst, nihilo plus peto.*

TRANIÓ vv. 630-631 Se li deuen quaranta-quatre mines, entre capital i interessos.

USURER v. 631 Això mateix; no demano res més.

TRANIO

632 *Velim quidem hercle ut uno nummo plus petas.*

633 *dic te daturum, ut abeat.*

THEOPROPIDES

633b *Egon dicam dare?*

TRANIÓ vv. 632-633 Per Hèrcules, ja m'agradaria que demanessis una sola moneda més. Digues que les hi donaràs, perquè se'n vagi.

TEOPRÒPIDES v. 633 Que digui jo que les hi dono?

TRANIO

634 *Dic.*

THEOPROPIDES

634b *Egone?*

TRANIO

634c *Tu ipsus. dic modo, ausculta mihi.*

TRANIÓ v. 634 Digues-ho.

TEOPRÒPIDES v. 634 Jo?

---

635 *promitte, age inquam: ego iubeo.*

THEOPROPIDES

635b *Responde mihi:*

TRANIÓ vv. 634-635 Tu mateix. Digues-ho d'una vegada, fes-me cas. Promet-l'hi, au, et dic: t'ho ordeno jo.

---

636 *quid eo est argento factum?*

TRANIO

636b *Salvom est.*

THEOPROPIDES

636c *Solvite*

TEOPRÒPIDES vv. 635-636 Contesta'm: què se n'ha fet, d'aquests diners?

TRANIÓ v. 636 Estan en lloc segur.

637 *vosmet igitur, si salvomst.*

TRANIO

637b *Aedis filius*

TEOPRÒPIDES vv. 636-637 Doncs pagueu-los vosaltres mateixos, si estan en lloc segur.

---

638 *tuos emit.*

THEOPROPIDES

638b *Aedis?*

TRANIO

638c *Aedis.*

THEOPROPIDES

638d *Euge, Philolaches*

TRANIÓ vv. 637-638 El teu fill ha comprat una casa.

TEOPRÒPIDES v. 638 Una casa?

TRANIÓ v. 638 Una casa.

---

639 *patrissat: iam homo in mercatura vortitur.*

640 *ain tu, aedis?*

TRANIO

640b *Aedis inquam. sed scin quoius modi?*

TEOPRÒPIDES vv. 638-640 Bravo! Filòlaques surt al seu pare: ja es fica en negocis. Una casa, dius?

TRANIÓ v. 640 Una casa, et dic. Però saps de quina mena?

THEOPROPIDES

641 *Qui scire possum?*

TRANIO

641b *Vah.*

THEOPROPIDES

641c *Quid est?*

TRANIO

641d *Ne me roga.*

TEOPRÒPIDES v. 641 Com ho he de saber?

TRANIÓ v. 641 Uf!

TEOPRÒPIDES v. 641 Què passa?

TRANIÓ v. 641 No m'ho preguntis.

THEOPROPIDES

642 *Nam quid ita?*

TRANIO

642b *Speculo claras, candorem merum.*

TEOPRÒPIDES v. 642 Però per què?

TRANIÓ v. 642 Lluent com un mirall, d'una blancor pura.

THEOPROPIDES

643 *Bene hercle factum. quid, eas quanti destinat?*

TEOPRÒPIDES v. 643 Ben fet, per Hèrcules. I bé, per quant l'ha pactada?

TRANIO

644 *Talentis magnis totidem quot ego et tu sumus.*

645 *sed arraboni has dedit quadraginta minas;*

646 *hinc sumpsit quas ei dedimus. satin intellegis?*

647 *nam postquam haec aedes ita erant, ut dixi tibi,*

648 *continuo est alias aedis mercatus sibi.*

TRANIÓ vv. 644-648 Per tants talents grans com som jo i tu. Però ha donat com a arres aquestes quaranta mines: les va demanar a aquest home d'aquí, i nosaltres les vam donar al venedor. Ho entens bé? Perquè, com que aquesta casa estava com t'he dit, de seguida se n'ha comprat una altra per a ell.

THEOPROPIDES

649-651 *Bene hercle factum.*

DANISTA

649-651b *Heus, iam adpetit meridie.*

TEOPRÒPIDES vv. 649-651 Ben fet, per Hèrcules.

USURER vv. 649-651 Eh, que ja s'acosta el migdia!

TRANIO

652 *Absolve hunc quaeso, vomitu ne hic nos enecet.*

TRANIÓ v. 652 Despatxa'l, si us plau, no fos cas que ens matés aquí amb la seva vomitada.

THEOPROPIDES

653 *Adulescens, mecum rem habe.*

DANISTA

653b *Nempe aps te petam?*

TEOPRÒPIDES v. 653 Jove, entén-te amb mi.

USURER v. 653 O sigui, que t'ho reclamo a tu?

THEOPROPIDES

654 *Petito cras.*

DANISTA

654b *Abeo: sat habeo, si cras fero.—*

TEOPRÒPIDES v. 654 Reclama-m'ho demà.

USURER v. 654 Me'n vaig: em dono per satisfet si demà cobro.

TRANIO

655 *Malum quod isti di deaeque omnes duint,*

656 *ita mea consilia perturbat paenissime.*

657 *nullum edepol hodie genus est hominum taetrius*

658 *nec minus bono cum iure, quam danisticum.*

TRANIÓ vv. 655-658 Que tots els déus i deesses li donin el que es mereix, a aquest, de tal manera em desbarata els plans, gairebé del tot! Per Pòl·lux, no hi ha avui dia mena d'homes més repugnant ni amb menys dret que la dels usurers.

THEOPROPIDES

659 *Qua in regione istas aedis emit filius?*

TEOPRÒPIDES v. 659 En quin barri va comprar el meu fill aquesta casa?

TRANIO

660 *Ecce autem perii.*

THEOPROPIDES

660b *Dicisne hoc quod te rogo?*

TRANIÓ v. 660 Vaja, ara sí que estic perdut!

TEOPRÒPIDES v. 660 Em dius el que et pregunto?

TRANIO

661 *Dicam. sed nomen domini quaero quid siet.*

TRANIÓ v. 661 T'ho diré. Però intento recordar com es diu l'amo.

THEOPROPIDES

662 *Age comminiscere ergo.*

TRANIO

662b *Quid ego nunc agam,*

TEOPRÒPIDES v. 662 Doncs au, rumia.

663 *nisi ut in vicinum hunc proximum * * *,*

664 *eas emisse aedis huius dicam filium?*

665 *calidum hercle esse audivi optimum mendacium.*

666 *quidquid dei dicunt, id decretumst dicere.*

TRANIÓ vv. 662-666 Què faig ara, sinó [...] cap a aquest veí d'aquí al costat, i dir que el fill del vell li va comprar a ell la casa? Per Hèrcules, he sentit dir que la millor mentida és la que se serveix calenta. El que em dictin els déus, això he decidit dir.

THEOPROPIDES

667 *Quid igitur? iam commentu's?*

TRANIO

667b *Di istum perduint—*

TEOPRÒPIDES v. 667 I bé? Ja ho has rumiat?

668 *(immo istunc potius) de vicino hoc proximo*
669- *tuos emit aedis filius.*
670

THEOPROPIDES
669- *Bonan fide?*
670b

TRANIÓ vv. 667-670 Que els déus acabin amb aquest...! (no, millor amb aquest altre). A aquest veí d'aquí al costat li va comprar el teu fill la casa.

TEOPRÒPIDES vv. 669-670 De bona fe?

TRANIO
671 *Siquidem tu argentum reddituru's, tum bona,*
672 *si redditurus non es, non emit bona.*
673 *non in loco emit perbono?*

THEOPROPIDES
673b *Immo in optumo.*

TRANIÓ vv. 671-673 Si és que tu tornaràs els diners, de bona fe; si no els tornaràs, no la va comprar de bona fe. No la va comprar en un lloc boníssim?

---

674 *cupio hercle inspicere hasce aedis. pultadum fores*
675 *atque evoca aliquem intus ad te, Tranio.*

TEOPRÒPIDES vv. 673-675 Més encara: en el millor. Per Hèrcules, tinc ganes de veure aquesta casa. Truca a la porta, Tranió, i fes sortir algú de dins.

TRANIO
676 *Ecce autem perii. nunc quid dicam nescio.*
677 *iterum iam ad unum saxum me fluctus ferunt.*
678 *quid nunc? non hercle quid nunc faciam reperio:*
679 *manufesto teneor.*

THEOPROPIDES
679b *Evocadum aliquem ocius,*

TRANIÓ vv. 676-679 Vaja, ara sí que estic perdut! Ara no sé què dir. Una altra vegada les ones m'arrosseguen contra el mateix escull. I ara què? Per Hèrcules, no se m'acut què fer ara: m'han enxampat amb les mans a la massa.

---

680 *roga circumducat.*

TRANIO
680b *Heus tu, at hic sunt mulieres:*

TEOPRÒPIDES vv. 679-680 Fes sortir algú, de pressa; demana-li que ens ensenyi la casa.

---

681 *videndumst primum, utrum eae velintne an non velint.*

TRANIÓ vv. 680-681 Eh, escolta, que aquí hi ha dones: primer cal veure si volen o no volen.

THEOPROPIDES
682 *Bonum aequomque oras. i, percontare et roga.*
683 *ego hic tantisper, dum exis, te opperiar foris.*

TEOPRÒPIDES vv. 682-683 El que demanes és bo i just. Vés, informa't i pregunta. Jo t'esperaré aquí fora mentrestant, fins que surtis.

TRANIO
684 *Di te deaeque omnes funditus perdant, senex,*
685 *ita mea consilia undique oppugnas male.*
686 *euge, optume eccum aedium dominus foras*
687 *Simo progreditur intus. huc concessero,*
688 *dum mihi senatum consili in cor convoco.*
689 *igitur tum accedam hunc, quando quid agam invenero.*

TRANIÓ vv. 684-689 Que tots els déus i deesses acabin amb tu de soca-rel, vell, de tan mala manera ataques els meus plans per totes bandes! Bravo, magnífic! Mira, l'amo de la casa, Simó, surt de dins. Em retiraré aquí mentre convoco en el meu cor el senat de les meves idees. Després m'hi acostaré, quan hagi trobat què fer.

Acte III · Escena 2 (vv. 690-857b)

QUÈ PASSA

Tranió diu que la casa comprada és la del veí Simó i el convenç que l'ensenyi amb un pretext. Durant la visita enganya els dos vells alhora i se'n burla amb el quadre de la cornella i els dos voltors.

SIMO

690 *Melius anno hoc mihi non fuit domi,*
691 *nec quod una esca me iuverit magis.*
692 *prandium uxor mihi perbonum dedit,*
693 *nunc dormitum iubet me ire: minime.*
694 *non mihi forte visum ilico fuit,*
695 *melius quom prandium quam solet dedit:*
696 *voluit in cubiculum abducere me anus.*
697 *non bonust somnus de prandio. apage.*
698 *clanculum ex aedibus me edidi foras.*
699 *tota turget mihi uxor, scio, domi.*

SIMÓ vv. 690-699 En tot aquest any no m'ho he passat millor a casa, ni cap menjar no m'ha fet més profit. La meva dona m'ha donat un dinar boníssim i ara em mana que vagi a dormir: ni parlar-ne! De seguida em vaig adonar que no era per casualitat que em donés un dinar millor que de costum: la vella em volia endur a l'habitació. Després de dinar no és bo dormir. Fuig! M'he escapolit de casa d'amagat. Ja sé que la meva dona és a casa inflada de ràbia.

TRANIO

700 *Res parata est mala in vesperum huic seni.*
701 *nam et cenandum et cubandumst ei male.*

TRANIÓ vv. 700-701 A aquest vell l'espera un mal vespre: li tocarà sopar malament i jeure malament.

SIMO

702 *Quom magis cogito cum meo animo:*
703 *si quis dotatam uxorem atque anum habet,*
704 *neminem sollicitat sopor: ibi omnibus*
705 *ire dormitum odio est veluti nunc mihi*
706 *exsequi certa res est, ut abeam*
707 *potius hinc ad forum quam domi cubem.*
708 *atque pol nescio, ut moribus sient*
709 *vostrae: haec sat scio quam me habeat male.*
709a * * *
710 *peius posthac fore quam fuit mihi.*

SIMÓ vv. 702-710 Com més hi penso dins meu: si algú té una dona amb dot i, a més, vella, a ningú no el tempta la son; aleshores a tothom li fa fàstic anar a dormir, com ara a mi. Estic decidit a fer-ho: anar-me'n d'aquí al fòrum abans que jeure a casa. I, per Pòl·lux, no sé com deuen ser de caràcter les vostres; aquesta, prou sé com em tracta de malament. [...] que d'ara endavant m'anirà pitjor del que m'ha anat.

TRANIO

711 *Abitus tuos tibi, senex, fecerit male:*
712 *nihil erit, quod deorum ullum accusites;*
713 *te ipse iure optimo merito incuses licet.*
714 *tempus nunc est senem hunc adloqui mihi.*
715 *hoc habet. repperi qui senem ducerem,*
716 *quo dolo a me dolorem procul pellerem.*
717 *accedam. di te ament plurimum, Simo.*

TRANIÓ vv. 711-717 La teva escapada, vell, et sortirà cara: no tindràs motiu per acusar cap dels déus; amb tot el dret i ben merescut et podràs culpar a tu mateix. Ara és el moment de parlar amb aquest vell. Ja el tinc! He trobat com enredar el vell, amb quin engany allunyar de mi el dany. M'hi acostaré. Que els déus t'omplin de favors, Simó.

SIMO
718 *Salvos sis, Tranio.*

TRANIO
718b *Ut vales?*

SIMO
718c *Non male.*

SIMÓ v. 718 Salut, Tranió.

TRANIÓ v. 718 Com estàs?

---

719 *quid agis?*

TRANIO
719b *Hominem optumum teneo.*

SIMO
719c *Amice facis,*

SIMÓ vv. 718-719 No em va malament. I tu, què fas?

TRANIÓ v. 719 Aquí estic, estrenyent la mà d'un home excel·lent.

---

720 *quom me laudas.*

TRANIO
720b *Decet.*

SIMO
720c *Certe. quin m⟨utuomst⟩:*

SIMÓ vv. 719-720 Ets molt amable de lloar-me.

TRANIÓ v. 720 És el que s'escau.

---

721 *hercle ted hau bonum teneo servom ⟨manu⟩.*

THEOPROPIDES
721a *[Heia, mastigia, ad me redi.]*

SIMÓ vv. 720-721 És clar. Encara més, és mutu: per Hèrcules, jo et tinc agafat de la mà a tu, un esclau que no val res.

TEOPRÒPIDES v. 721 [Ei, carn de fuet, torna aquí!]

TRANIO
721ab *[Iam isti ero.]*

TRANIÓ v. 721 [De seguida hi soc.]

SIMO
722 *quid nunc? quam mox?*

TRANIO
722b *Quid est?*

SIMO
722c *Quod solet fieri hic*

SIMÓ v. 722 I ara què? Per a quan?

TRANIÓ v. 722 Què passa?

---

723 *intus.*

TRANIO
723b *Quid id est?*

SIMO
723c *Scis iam quid loquar. sic decet.*

SIMÓ vv. 722-723 El que sol passar aquí dins.

TRANIÓ v. 723 I què és això?

---

724 **** morem geras.*
725 *vita quam sit brevis, *** simul cogita.*

SIMÓ vv. 723-725 Ja saps de què parlo. Així està bé. [...] dona't el gust. Que breu que és la vida, [...] pensa-hi alhora.

TRANIO
726 **** quid *** ehem,*
727 *vix tandem percepi super his rebus nostris te loqui.*

TRANIÓ vv. 726-727 [...] què [...]? Ah, ja! Per fi, a penes, m'adono que parles d'aquests assumptes nostres.

SIMO

728 *musice hercle agitis aetatem, ita ut vos decet,*

729-730 *vino et victu probo, piscatu electili*

731 *vitam colitis. †*

TRANIO

731b *Immo vita antehac erat:*

SIMÓ vv. 728-731 Per Hèrcules, us doneu la gran vida, com us escau: amb bon vi i bona taula, amb peix triat, gaudiu de la vida...

---

732 *nunc nobis omnia haec exciderunt ⟨simul⟩.*

TRANIÓ vv. 731-732 Això era vida abans; ara tot això se'ns ha ensorrat de cop.

SIMO

733 *Quidum?*

TRANIO

733b *Ita oppido occidimus omnes, Simo.*

SIMÓ v. 733 Com és això?

TRANIÓ v. 733 Estem tots perduts sense remei, Simó.

SIMO

734 *Non taces? prospere vobis cuncta usque adhuc*

735 *processerunt.*

TRANIO

735b *Ita ut dicis facta hau nego.*

SIMÓ vv. 734-735 Vols callar? Fins ara tot us ha anat vent en popa.

---

736 *nos profecto probe ut voluimus viximus.*

737 *sed, Simo, ita nunc ventus navem ⟨nostram⟩ deseruit.*

SIMO

737b *Quid est?*

TRANIÓ vv. 735-737 No nego que hagi estat com dius. Nosaltres, certament, hem viscut bé, com vam voler. Però ara, Simó, el vent ha abandonat la nostra nau.

---

738 *quo modo?*

TRANIO

738b *Pessimo.*

SIMO

738c *Quaene subducta erat*

SIMÓ vv. 737-738 Què passa? Com?

TRANIÓ v. 738 De la pitjor manera.

---

739 *tuto in terra?*

TRANIO

739b *Ei.*

SIMO

739c *Quid est?*

TRANIO

739d *Me miserum, occidi.*

SIMÓ vv. 738-739 Però que no estava treta a terra, en lloc segur?

TRANIÓ v. 739 Ai!

SIMÓ v. 739 Què passa?

TRANIÓ v. 739 Pobre de mi, estic perdut!

SIMO

740 *Qui?*

TRANIO

740b *Quia venit navis, nostrae navi quae frangat † ratem.*

SIMÓ v. 740 Per què?

TRANIÓ v. 740 Perquè ha arribat una nau que farà miques el buc de la nostra.

SIMO
741 *Vellem ut tu velles, Tranio. sed quid est negoti?*

TRANIO
741b *Eloquar.*

SIMÓ v. 741 Tant de bo tot et sortís com vols, Tranió. Però de què es tracta?

742 *erus peregre venit.*

SIMO
742b *Tunc ⟨tibi⟩ * * * portenditur,*

TRANIÓ vv. 741-742 T'ho explicaré. El meu amo ha tornat de l'estranger.

743 *inde ferriterium, postea crux.*

TRANIO
743b *⟨Per tua te g⟩enua obsecro,*

SIMÓ vv. 742-743 Aleshores se t'anuncia [...], després els grillons i, més tard, la creu.

744- *ne indicium ero facias meo.*
745

TRANIÓ vv. 743-745 T'ho suplico pels teus genolls: no em delatis al meu amo.

SIMO
744- *E me, ne quid metuas, nil sciet.*
745b

SIMÓ vv. 744-745 No tinguis por: per mi no en sabrà res.

TRANIO
746 *Patrone, salve.*

SIMO
746b *Nil moror mi istius modi clientis.*

TRANIÓ v. 746 Salut, patró!

SIMÓ v. 746 No vull clients d'aquesta mena.

TRANIO
747 *Nunc hoc quod ad te noster me misit senex—*

TRANIÓ v. 747 Ara, allò per què el nostre vell m'ha enviat a veure't...

SIMO
748 *Hoc mihi responde primum, quod ego te rogo:*
749 *iam de istis rebus voster quid sensit senex?*

SIMÓ vv. 748-749 Respon-me primer el que et pregunto: què ha notat ja el vostre vell d'aquests assumptes?

TRANIO
750 *Nil quicquam.*

SIMO
750b *Numquid increpavit filium?*

TRANIÓ v. 750 Res de res.

SIMÓ v. 750 No ha renyat el seu fill?

TRANIO
751 *Tam liquidust quam liquida esse tempestas solet * * *
752 *nunc te hoc orare iussit opere maximo,*
753 *ut sibi liceret inspicere hasce aedis tuas.*

TRANIÓ vv. 751-753 Està tan serè com sol estar un cel clar [...]. Ara m'ha manat que et demani amb el màxim interès que li permetis veure per dins aquesta casa teva.

SIMO
754 *Non sunt venales.*

TRANIO
754b *Scio equidem istuc. sed senex*

SIMÓ v. 754 No està en venda.

755 *gynaeceum aedificare volt hic in suis*
756 *et balineas et ambulacrum et porticum.*

TRANIÓ vv. 754-756 Ja ho sé. Però el vell vol construir aquí, a la seva, un gineceu, i banys, i un passeig i un pòrtic.

SIMO
757 *Quid ergo somniavit?*

SIMÓ v. 757 I doncs, què és el que ha somiat?

TRANIO
757b *Ego dicam tibi.*

758 *dare volt uxorem filio quantum potest,*
759 *ad eam rem facere volt novom gynaeceum.*
760 *nam sibi laudavisse hasce ait architectonem*
761 *nescio quem exaedificatas insanum bene;*
762 *nunc hinc exemplum capere volt, nisi tu nevis.*
763 *nam ille eo maiore hinc opere ex te exemplum petit,*
764 *quia isti umbram aestate tibi esse audivit perbonam*
765 *sub sicco lumine usque perpetuom diem.*

TRANIÓ vv. 757-765 Jo t'ho diré. Vol casar el seu fill com més aviat millor, i per això vol fer un gineceu nou. Perquè diu que un arquitecte, no sé qui, li ha lloat aquesta casa per estar construïda de meravella; ara vol prendre-la com a model, si tu no t'hi oposes. I si té tant d'interès a prendre de tu el model, és perquè ha sentit que aquí tens a l'estiu una ombra excel·lent, a ple sol, durant tot el dia.

SIMO
766 *Immo edepol vero, quom usquequaque umbra est, tamen*
767 *sol semper hic est usque a mani ad vesperum:*
768 *quasi flagitator astat usque ad ostium,*
769 *nec mi umbra hic usquamst, nisi si in puteo quaepiamst.*

SIMÓ vv. 766-769 Ben al contrari, per Pòl·lux: quan pertot arreu hi ha ombra, aquí, en canvi, sempre hi toca el sol, des del matí fins al vespre; es planta sense parar davant la porta com un creditor, i aquí no tinc ombra enlloc, llevat, si de cas, d'alguna al pou.

TRANIO
770 *Quid, Sarsinatis ecqua est, si Vmbram non habes?*

TRANIÓ v. 770 I què? Si no tens cap úmbria, que no en tens almenys alguna de Sàrsina?

SIMO
771 *Molestus ne sis. haec sunt sicut praedico.*

SIMÓ v. 771 No siguis pesat. Les coses són com et dic.

TRANIO
772 *At tamen inspicere volt.*

TRANIÓ v. 772 Però tot i així la vol veure.

SIMO
772b *Inspiciat, si lubet;*

773 *si quid erit quod illi placeat, de exemplo meo*
774 *ipse aedificato.*

SIMÓ vv. 772-774 Que la vegi, si li ve de gust; si hi ha alguna cosa que li agradi, que construeixi ell seguint el meu model.

TRANIO
774b *Eon, voco huc hominem?*

TRANIÓ v. 774 El vaig a cridar, doncs, perquè vingui?

SIMO
774c *I, voca.*

SIMÓ v. 774 Vés, crida'l.

TRANIO

775 *Alexandrum magnum atque Agathoclem aiunt maximas*
776 *duo res gessisse: quid mihi fiet tertio,*
777 *qui solus facio facinora immortalia?*
778 *vehit hic clitellas, vehit hic autem alter senex.*
779 *novicium mihi quaestum institui non malum:*
780 *nam muliones mulos clitellarios*
781 *habent, at ego habeo homines clitellarios.*
782 *magni sunt oneris: quidquid imponas vehunt.*
783 *nunc hunc hau scio an conloquar. congrediar.*
784 *heus Theopropides.*

THEOPROPIDES

784b *Hem quis hic nominat me?*

TRANIÓ vv. 775-784 Diuen que Alexandre el Gran i Agàtocles van dur a terme dues grandíssimes gestes: què em correspondrà a mi, el tercer, que tot sol faig gestes immortals? Aquest vell porta el bast, i aquest altre vell també el porta. M'he muntat un negoci nou gens dolent: els traginers tenen muls de bast, però jo tinc homes de bast. Aguanten molt de pes: carreguen tot el que els posis a sobre. Ara crec que parlaré amb aquest. M'hi acostaré. Ei, Teopròpides!

TEOPRÒPIDES v. 784 Eh! Qui em crida?

TRANIO

785 *Ero servos multis modis fidus.*

THEOPROPIDES

785b *Unde is?*

TRANIÓ v. 785 Un esclau fidel al seu amo de mil maneres.

TEOPRÒPIDES v. 785 D'on vens?

TRANIO

786 *Quod me miseras, adfero omne impetratum.*

TRANIÓ v. 786 El que em vas encarregar t'ho porto aconseguit del tot.

THEOPROPIDES

787 *Quid illic, opsecro, tam diu destitisti?*

TEOPRÒPIDES v. 787 Digues, per què t'hi has entretingut tant de temps?

TRANIO

788 *Seni non erat otium, id sum opperitus.*

TRANIÓ v. 788 El vell no estava lliure; l'he estat esperant.

THEOPROPIDES

789 *Antiquom optines hoc tuom, tardus ut sis.*

TEOPRÒPIDES v. 789 Continues amb aquest vell costum teu de ser lent.

TRANIO

790 *Heus tu, si voles verbum hoc cogitare,*
791 *simul flare sorbereque haud factu facilest.*
792 *ego hic esse et illic simitu hau potui.*

TRANIÓ vv. 790-792 Escolta, tu, si et pares a pensar en la dita: bufar i xarrupar alhora no pot ser. Jo no podia ser aquí i allà al mateix temps.

THEOPROPIDES

793 *Quid nunc?*

TRANIO

793b *Vise, specta tuo usque arbitratu.*

TEOPRÒPIDES v. 793 I ara què?

TRANIÓ v. 793 Vés a veure-la, examina-la tant com vulguis.

THEOPROPIDES

794 *Age ⟨i⟩, duce me.*

TRANIO

794b *Num moror?*

THEOPROPIDES

794c *Supsequor te.*

TEOPRÒPIDES v. 794 Vinga, vés davant, guia'm.

TRANIÓ v. 794 Que potser et faig esperar?

TEOPRÒPIDES v. 794 Et segueixo.

TRANIO

795 *Senex ipsus te ante ostium eccum opperitur.*

796 *sed ut maestus est se hasce ⟨aedis⟩ vendidisse.*

TRANIÓ vv. 795-796 Mira, aquí tens el vell en persona que t'espera davant la porta. Però, que trist que està d'haver venut aquesta casa!

THEOPROPIDES

797 *Quid tandem?*

TEOPRÒPIDES v. 797 I què passa?

TRANIO

797b *Orat ut suadeam Philolacheti,*

798 *ut istas remittat sibi.*

TRANIÓ vv. 797-798 Em demana que convenci Filòlaques perquè li la torni.

THEOPROPIDES

798b *Haud opinor.*

799 *sibi quisque ruri metit. si male emptae*

800 *forent, nobis istas redhibere haud liceret.*

801 *lucri quidquid est, id domum trahere oportet.*

802 *misericordias * * * hominem oportet.*

TEOPRÒPIDES vv. 798-802 No ho crec. Cadascú sega per a si en el seu camp. Si hagués estat una mala compra, no ens permetrien tornar-la. Qualsevol guany que hi hagi, cal endur-se'l a casa. Les compassions [...], cal que un home [...].

TRANIO

803 *Morare hercle * * * facis. subsequere.*

TRANIÓ v. 803 Per Hèrcules, ens estàs endarrerint [...]. Segueix-me.

THEOPROPIDES

803b *Fiat.*

804 *do tibi ego operam.*

TEOPRÒPIDES vv. 803-804 Sigui. Estic a la teva disposició.

TRANIO

804b *Senex illic est. em, tibi adduxi hominem.*

TRANIÓ v. 804 El vell és allà. Mira, t'he portat el nostre home.

SIMO

805 *Salvom te advenisse peregre gaudeo, Theopropides.*

SIMÓ v. 805 M'alegro que hagis tornat sa i estalvi de l'estranger, Teopròpides.

THEOPROPIDES

806 *Dei te ament.*

TEOPRÒPIDES v. 806 Que els déus et beneeixin.

SIMO

806b *Inspicere te aedis has velle aiebat mihi.*

SIMÓ v. 806 Aquest em deia que volies veure aquesta casa per dins.

THEOPROPIDES

807 *Nisi tibi est incommodum.*

TEOPRÒPIDES v. 807 Si no et causa molèstia.

SIMO

807b *Immo commodum. i intro atque inspice.*

SIMÓ v. 807 Al contrari, cap. Entra i mira-la.

THEOPROPIDES

808 *At enim mulieres—*

TEOPRÒPIDES v. 808 Però és que les dones...

SIMO

808b *Cave tu ullam flocci faxis mulierem.*

809 *qua libet perambula aedis oppido tamquam tuas.*

SIMÓ vv. 808-809 Que no t'importi un rave cap dona. Recorre la casa per on vulguis, igual que si fos teva.

THEOPROPIDES
810 *Tamquam?*

TEOPRÒPIDES v. 810 «Igual que si fos»?

TRANIO
810b *Ah, cave tu illi obiectes nunc in aegritudine,*

811 *te has emisse. non tu vides hunc, voltu uti tristi est senex?*

TRANIÓ vv. 810-811 Ah, compte de retreure-li ara, en la seva pena, que tu l'has comprada! No veus quina cara de tristesa que fa el vell?

THEOPROPIDES
812 *Video.*

TEOPRÒPIDES v. 812 La veig.

TRANIO
812b *Ergo inridere ne videare et gestire admodum;*

813 *noli facere mentionem te ⟨has⟩ emisse.*

TRANIÓ vv. 812-813 Doncs, perquè no sembli que te'n rius i que te n'alegres massa, no diguis que l'has comprada.

THEOPROPIDES
813b *Intellego,*

814 *et bene monitum duco, atque esse existumo humani ingeni.*

TEOPRÒPIDES vv. 813-815 Ho entenc, i ho tinc per un bon consell, i crec que és propi d'una persona amb humanitat. I ara què?

815 *quid nunc?*

SIMO
815b *Quin tu is intro, atque otiose perspecta ut lubet.*

SIMÓ v. 815 Entra d'una vegada i examina-ho tot amb calma, com vulguis.

THEOPROPIDES
816 *Bene benigneque arbitror te facere.*

TEOPRÒPIDES v. 816 Crec que et portes molt bé i amb generositat.

SIMO
816-b *Factum edepol volo.*
816a *[vin qui perductet?]*

SIMÓ v. 816 Per Pòl·lux, això pretenc. [Vols que algú t'acompanyi?]

THEOPROPIDES
816ab *[Apage istum perductorem, non placet.]*
816b *[quidquid est, errabo potius quam perductet quispiam.]*

TEOPRÒPIDES v. 816 [Fora aquest guia, no m'agrada! Passi el que passi, prefereixo perdre'm que no pas que em porti ningú.]

TRANIO
817 *Viden vestibulum ante aedis hoc et ambulacrum cuius modi?*

TRANIÓ v. 817 Veus aquest vestíbul davant la casa i el passeig, que bonics que són?

THEOPROPIDES
818 *Luculentum edepol profecto.*

TEOPRÒPIDES v. 818 Esplèndid, per Pòl·lux, de debò.

TRANIO
818b *Age specta postes cuius modi,*

819 *quanta firmitate facti et quanta crassitudine.*

TRANIÓ vv. 818-819 Vinga, mira els brancals, com són, amb quina solidesa estan fets i que gruixuts que són.

THEOPROPIDES
820 *Non videor vidisse postis pulchriores.*

SIMO
820b *Pol mihi*

TEOPRÒPIDES v. 820 Em sembla que no he vist brancals més bonics.

821 *eo pretio empti fuerant olim.*

TRANIO
821b *Audin fuerant dicere?*

SIMÓ vv. 820-821 Per Pòl·lux, a mi en el seu moment m'havien costat els seus diners.

822 *vix videtur continere lacrimas.*

THEOPROPIDES
822b *Quanti hosce emeras?*

TRANIÓ vv. 821-822 Sents que diu «havien costat»? Sembla que a penes pot contenir les llàgrimes.

TEOPRÒPIDES v. 822 Quant en vas pagar?

SIMO
823 *Tris minas pro istis duobus praeter vecturam dedi.*

SIMÓ v. 823 Tres mines vaig donar per aquests dos, a banda del transport.

THEOPROPIDES
824 *Hercle qui multo improbiores sunt quam a primo credidi.*

TEOPRÒPIDES v. 824 Per Hèrcules, són molt pitjors del que em pensava al principi.

TRANIO
825 *Quapropter?*

THEOPROPIDES
825b *Quia edepol ambo ab infimo tarmes secat.*

TRANIÓ v. 825 Per què?

TEOPRÒPIDES v. 825 Perquè, per Pòl·lux, el corc se'ls menja a tots dos per baix.

TRANIO
826 *Intempestivos excisos credo, id eis vitium nocet.*
827 *atque etiam nunc satis boni sunt, si sunt inducti pice;*
828 *non enim haec pultiphagus opifex opera fecit barbarus.*
829 *viden coagmenta in foribus?*

TRANIÓ vv. 826-829 Crec que els van tallar fora de temporada; aquest defecte és el que els perjudica. I tot i així encara són prou bons, si se'ls dona una capa de pega; perquè aquesta obra no l'ha feta cap artesà bàrbar menjafarinetes. Veus les juntures de la porta?

THEOPROPIDES
829b *Video.*

TRANIO
829c *Specta, quam arte dormiunt.*

TEOPRÒPIDES v. 829 Les veig.

TRANIÓ v. 829 Mira que ben ajustades que dormen.

THEOPROPIDES
830 *Dormiunt?*

TRANIO
830b *Illud quidem, ut convent, volui dicere.*

TEOPRÒPIDES v. 830 Dormen?

831 *satin habes?*

THEOPROPIDES
831b *Vt quidquid magis contemplo, tanto magis placet.*

TRANIÓ vv. 830-831 Vull dir que tenen els ulls aclucats. En tens prou?

TEOPRÒPIDES v. 831 Com més ho miro tot, més m'agrada.

TRANIO

832 *Viden pictum, ubi ludificat cornix una volturios duos?*

TRANIÓ v. 832 Veus la pintura on una cornella es burla de dos voltors?

THEOPROPIDES

833 *Non edepol video.*

TEOPRÒPIDES v. 833 Per Pòl·lux, no la veig.

TRANIO

833b *At ego video. nam inter volturios duos*

834 *cornix astat, ea volturios duo vicissim vellicat.*

835 *quaeso huc ad me specta, cornicem ut conspicere possies.*

836 *iam vides?*

TRANIÓ vv. 833-836 Doncs jo sí que la veig. Entre els dos voltors hi ha la cornella; i va picant els dos voltors, primer l'un i després l'altre. Si us plau, mira cap aquí, cap a mi, perquè puguis veure la cornella. Ja la veus?

THEOPROPIDES

836b *Profecto nullam equidem illic cornicem intuor.*

TEOPRÒPIDES v. 836 Certament, jo allà no hi distingeixo cap cornella.

TRANIO

837 *At tu isto ad vos optuere, quoniam cornicem nequis*

838 *conspicari, si volturios forte possis contui.*

TRANIÓ vv. 837-838 Doncs mira cap a la teva banda, cap a vosaltres, ja que no aconsegueixes veure la cornella, per si de cas pots distingir els voltors.

THEOPROPIDES

839 *Omnino, ut te absolvam, nullam pictam conspicio hic avem.*

TEOPRÒPIDES v. 839 En una paraula, per enllestir amb tu: aquí no veig cap ocell pintat.

TRANIO

840 *Age, iam mitto, ignosco: aetate non quis optuerier.*

TRANIÓ v. 840 Au, ja ho deixo córrer, et perdono: per l'edat ja no hi veus bé.

THEOPROPIDES

841 *Haec, quae possum, ea mihi profecto cuncta vehementer placent.*

TEOPRÒPIDES v. 841 Allò que sí que puc veure, tot això m'agrada moltíssim, de debò.

SIMO

842 *Latius demum est operae pretium ivisse.*

SIMÓ v. 842 Val la pena anar més endins.

THEOPROPIDES

842b *Recte edepol mones.*

TEOPRÒPIDES v. 842 Per Pòl·lux, tens raó.

SIMO

843 *Eho istum, puere, circumduce hasce aedis et conclavia.*

844 *nam egomet ductarem, nisi mi esset apud forum negotium.*

SIMÓ vv. 843-844 Ei, noi, ensenya-li la casa i les estances! Jo mateix l'acompanyaria si no tingués un assumpte al fòrum.

THEOPROPIDES

845 *Apage istum a me perductorem, nil moror ductarier.*

846 *quidquid est, errabo potius quam perductet quispiam.*

TEOPRÒPIDES vv. 845-846 Treu-me del damunt aquest guia, no vull que em portin de la mà! Passi el que passi, prefereixo perdre'm que no pas que em porti ningú.

SIMO
847 *Aedis dico.*

THEOPROPIDES
847b *Ergo intro eo igitur sine perductore.*

SIMO
847c *Ilicet.*

SIMÓ v. 847 Em refereixo a la casa.

TEOPRÒPIDES v. 847 Aleshores entro sense guia.

SIMÓ v. 847 Endavant.

THEOPROPIDES
848 *Ibo intro igitur.*

TRANIO
848b *Mane sis videam, ne canis—*

THEOPROPIDES
848c *Agedum vide.*

TEOPRÒPIDES v. 848 Entraré, doncs.

TRANIÓ v. 848 Espera, si us plau, que miri, no fos cas que el gos...

TEOPRÒPIDES v. 848 Vinga, mira.

TRANIO
849- *St! abi, canis. st! abin dierecta? abin hinc in malam*
850 *crucem?*
851 *at etiam restas? st! abi istinc.*

SIMO
851b *Nil pericli est, age ⟨modo⟩.*

TRANIÓ vv. 849-851 Fora! Fuig, gos! Fora! Que no te'n vas a pastar fang? Que no te'n vas d'aquí a fer punyetes? Encara hi ets? Fora! Fuig d'aquí!

---

852 *tam placidast, quam feta. quam vis ire intro audacter*
licet.
853 *eo ego hinc ad forum.—*

THEOPROPIDES
853b *Fecisti commode, bene ambula.*

SIMÓ vv. 851-853 No hi ha cap perill, vinga, endavant. És tan mansa com una gossa que acaba de parir. Pots entrar-hi amb tota la confiança que vulguis. Jo me'n vaig d'aquí al fòrum.—

---

854 *Tranio, age, canem istam a foribus ⟨aliquis⟩ abducat*
face,
855 *etsi non metuenda est.*

TRANIO
855b *Quin tu illam aspice ut placide accubat;*

TEOPRÒPIDES vv. 853-855 Molt amable per part teva; que vagis bé. Tranió, vinga, fes que algú aparti aquesta gossa de la porta, encara que no se li hagi de tenir por.

---

856 *nisi molestum vis videri te atque ignavom.*

TRANIÓ vv. 855-856 Però mira-la, que tranquil·la que està ajaguda; tret que vulguis semblar un pesat i un covard.

THEOPROPIDES
856b *Iam ut lubet.*
857 *sequere hac me igitur.—*

TRANIO
857b *Equidem haud usquam a pedibus apscedam tuis.—*

TEOPRÒPIDES vv. 856-857 Com vulguis. Segueix-me per aquí, doncs.—

TRANIÓ v. 857 Certament, no em mouré dels teus talons ni un moment.—



IV

MOSTELLARIA · ACTE IV

Acte IV

Fanisc i Pinaci, esclaus de Cal·lidàmates, arriben a buscar el seu amo per endur-se'l a casa. Truquen a la porta de la casa «encantada» i Teopròpides, que els sent, els fa preguntes; així descobreix la veritat: des que ell se'n va anar, el seu fill no ha parat de beure i de fer festes a la casa i ha comprat la llibertat d'una cortesana per trenta mines; en canvi, els esclaus no saben res de la compra de la casa del veí ni de les quaranta mines de paga i senyal. Teopròpides parla després amb Simó, que nega haver venut la seva casa. El vell comprèn l'engany i prepara un parany contra Tranió, amb l'ajuda dels esclaus de Simó.

Dioscòrides de Samos, músics ambulants, mosaic de Pompeia, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols

Acte IV · Escena 1 (vv. 858-884)

QUÈ PASSA

Monòleg de Fanisc, esclau de Cal·lidàmates: el bon esclau és el que no té culpes per témer. Ve a buscar el seu amo.

PHANISCUS

Servi qui, quom culpa carent, tamen malum metuont,
ei solent esse eris utibiles.
nam illi qui nil metuont postquam sunt malum meriti,
stulta sibi expetunt consilia:
exercent sese ad cursuram, [fugiunt] sed ei si reprehensi sunt,
faciunt de malo peculium quod nequeunt ⟨de bono⟩.
*augent ex pauxillo * * * de parant.*

*mihi in pectore consili * * * malam rem prius*
*quam ut meum * * *
ut adhuc fuit, mihi corium esse oportet,
sincerum atque ut votem verberari.
si huic imperabo, probe tectum habebo,
malum quom impluit ceteris, ne impluat mi.
*nam ut servi volunt esse erum, ita solet * * *
boni sunt: ⟨bonust⟩; improbi sunt, malus fit.
nam nunc domi nostrae tot pessimi vivont,
peculi sui prodigi, plagigeruli.
ubi adversum ut eant vocantur ero: "non eo, molestus ne sis.
scio quo properas: gestis aliquo; iam hercle ire vis, mula, foras pastum."
bene merens hoc preti inde abstuli. abii foras.
solus nunc eo advorsum ero ex plurimis servis.

hoc die crastini quom erus resciverit,
mane castigabit eos bubulis exuviis.
postremo minoris pendo tergum illorum, quam meum:
illi erunt bucaedae multo potius, quam ego sim restio.

FANISC vv. 858-884 Els esclaus que, tot i no tenir culpa, temen igualment el càstig, aquests solen ser útils als seus amos. Perquè els que no temen res després d'haver-se guanyat el càstig es busquen plans d'insensats: s'entrenen per a la cursa, [fugen], però si els atrapen, treuen del càstig el peculi que no poden treure del bé. L'augmenten a partir d'una engruna [...] i d'aquí es van fent un cabal. Jo tinc ficat al pit el propòsit [...] d'evitar el càstig abans que el meu [...]. Tal com ha estat fins ara, així ha de continuar la meva pell: intacta, i de manera que em pugui negar a ser assotat. Si em mano a mi mateix, tindré la teulada ben coberta: quan als altres els caigui un xàfec de bastonades, a mi no em caurà. Perquè tal com els esclaus volen que sigui el seu amo, així sol ser [...]: si ells són bons, ell és bo; si són dolents, ell es torna dolent. I és que ara a casa nostra hi viuen tants i tants pocavergonyes, malgastadors del seu peculi, carn de fuet... Quan els criden perquè vagin a buscar l'amo: «No hi vaig, no m'empipis. Ja sé on vas amb tanta pressa: et mors de ganes d'anar a algun lloc; ja vols, per Hèrcules, sortir a pasturar, mula». Això és el que n'he tret per portar-me bé. He sortit. Ara vaig jo tot sol a buscar l'amo, d'entre tants i tants esclaus. Demà, quan l'amo se n'assabenti, al matí els escarmentarà amb vergues de cuir de bou. En fi, m'importa menys la seva esquena que la meva: molt abans seran ells carn de verga que no pas jo carn de corda.

Acte IV · Escena 2 (vv. 885-903)

QUÈ PASSA

Arriba Pinaci, l'altre esclau de Cal·lidàmates; discuteixen i truquen a la porta de la casa «embruixada».

PINACIUM

885 *Mane tu atque adsiste ilico,*

886 *Phanisce. etiam respicis?*

PHANISCUS

886a *Mihi molestus ne sies.*

PINACI vv. 885-886 Espera't i atura't aquí mateix, Fanisc. Que no et gires?

FANISC v. 886 No m'empipis.

PINACIUM

887 *Vide ut fastidit simia.*

887a *manesne ilico, impure parasite?*

PHANISCUS

887ab * * *

PINACI v. 887 Mira quins fums que té la mona! Et quedes aquí quiet o no, paràsit fastigós?

---

888 *qui parasitus sum?*

PINACIUM

888b *Ego enim dicam: cibo perduci potis es quovis.*

FANISC vv. 887-888 [...] I per què soc un paràsit?

PINACI v. 888 T'ho diré: amb menjar se't pot portar a qualsevol lloc.

PHANISCUS

889 *Mihi sum, libet esse. quid id curas?*

FANISC v. 889 Soc amo de mi mateix, i m'agrada ser-ho. A tu què t'importa?

PINACIUM

890 *Ferocem facis, quia te erus amat.*

PHANISCUS

890b *Vah,*

PINACI v. 890 Et fas el valent perquè l'amo t'estima.

---

891 *oculi dolent.*

PINACIUM

891b *Cur?*

PHANISCUS

891c *Quia fumus molestust.*

FANISC vv. 890-891 Ai, em fan mal els ulls!

PINACI v. 891 Per què?

FANISC v. 891 Perquè el fum molesta.

PINACIUM

892 *Tace sis, faber, qui cudere soles plumbeos nummos.*

PINACI v. 892 Calla, fes el favor, ferrer, que acostumes a encunyar monedes de plom.

PHANISCUS

893 *Non potes tu cogere me, ut tibi male dicam.*

894- *novit erus me.*

895

PINACIUM

894b *Suam quidem pol culcitulam oportet.*

FANISC vv. 893-895 No aconseguiràs obligar-me a insultar-te. L'amo em coneix.

PINACI v. 894 El que ha de conèixer bé, per Pòl·lux, és el seu coixinet.

PHANISCUS

896 *Si sobrius sis, male non dicas.*

PINACIUM

896b *Tibi obtemperem, cum tu mihi nequeas?*

FANISC v. 896 Si estiguessis sobri, no parlaries malament.

PINACI v. 896 Que t'obeeixi jo a tu, quan tu no ets capaç d'obeir-me a mi?

PHANISCUS

897 *At tu mecum, pessime, ito adversus; quaeso hercle abstine*

898 *iam sermonem de istis rebus.*

PINACIUM

898b *Faciam, et pultabo fores.*

FANISC vv. 897-898 Doncs tu, desgraciat, vine amb mi a buscar-lo; i, per Hèrcules, t'ho demano: deixa ja de parlar d'aquestes coses.

899 *heus, ecquis hic est, maximam qui his iniuriam*

900 *foribus defendat? ecquis has aperit foris?*

901 *nemo hinc quidem foras exit.*

902 *ut esse addecet nequam homines, ita sunt. sed eo magis cauto est opus, ne huc*

903 *exeat qui male me mulcet.*

PINACI vv. 898-903 Ho faré, i trucaré a la porta. Eh! Hi ha algú aquí que defensi aquesta porta d'un ultratge gravíssim? Hi ha algú que obri aquesta porta? Certament, d'aquí no en surt ningú. Són tal com escau a uns inútils. Però precisament per això cal anar amb més compte, no fos cas que en sortís algú que m'estovés a bastonades.

Acte IV · Escena 3 (vv. 904-932)

QUÈ PASSA

Teopròpides, encantat amb la seva «compra», surt de casa de Simó amb Tranió i l'envia al camp a buscar el fill. Tranió s'escapoleix.

TRANIO

904 *Quid tibi visum est mercimoni?*

THEOPROPIDES

904b ** * * totus gaudeo.*

TRANIÓ v. 904 Què t'ha semblat la compra?

TEOPRÒPIDES v. 904 [...] Estic contentíssim.

TRANIO

905 *Num nimio emptae tibi videntur?*

THEOPROPIDES

905b *Numquam edepol ego me scio*

TRANIÓ v. 905 Que potser et sembla que l'has pagada massa cara?

906 *vidisse usquam abiectas aedes, nisi modo hasce.*

TRANIO

906b *Ecquid placent?*

TEOPRÒPIDES vv. 905-906 Per Pòl·lux, sé que mai enlloc no he vist una casa tan regalada com aquesta.

TRANIÓ v. 906 T'agrada, doncs?

THEOPROPIDES

907 *Ecquid placeant me rogas? immo hercle vero perplacent.*

TEOPRÒPIDES v. 907 Em preguntes si m'agrada? Més que això, per Hèrcules: m'encanta!

TRANIO

908 *Cuius modi gynaeceum? quid porticum?*

THEOPROPIDES

908b *Insanum bonam.*

TRANIÓ v. 908 Què tal el gineceu? I el pòrtic?

909 *non equidem ullam in publico esse maiorem hac existimo.*

TEOPRÒPIDES vv. 908-909 Boníssim, una barbaritat. Crec, de debò, que no n'hi ha cap de públic més gran que aquest.

TRANIO

910 *Quin ego ipse et Philolaches in publico omnis porticus*

911 *sumus commensi.*

THEOPROPIDES

911b *Quid igitur?*

TRANIO

911c *Longe omnium longissima est.*

TRANIÓ vv. 910-911 És més, Filòlaques i jo mateix vam amidar tots els pòrtics públics.

TEOPRÒPIDES v. 911 I què?

TRANIÓ v. 911 Aquest és, de molt, el més llarg de tots.

THEOPROPIDES

912 *Di immortales, mercimoni lepidi. ⟨si⟩ hercle nunc ferat*

913 *sex talenta magna argenti pro istis praesentaria,*

914 *numquam accipiam.*

TRANIO

914b *Si hercle accipere cupies, ego numquam sinam.*

TEOPRÒPIDES vv. 912-914 Déus immortals, quina compra tan magnífica! Per Hèrcules, si ara algú me n'oferís sis talents grans de plata comptants i sonants, no els acceptaria mai.

TRANIÓ v. 914 I si els volguessis acceptar, per Hèrcules, jo no t'ho permetria mai.

THEOPROPIDES

915 *Bene res nostra conlocata est istoc mercimonio.*

TEOPRÒPIDES v. 915 Hem invertit bé els nostres diners amb aquesta compra.

TRANIO

916 *Me suasore atque impulsore id factum audacter dicito,*

917 *qui subegi, faenore argentum ab danista ut sumeret,*

918 *quod isti dedimus arraboni.*

THEOPROPIDES

918b *Servavisti omnem ratem.*

TRANIÓ vv. 916-918 Digues sense por que es va fer per consell i insistència meva, que vaig ser jo qui el va obligar a demanar prestats a interès a l'usurer els diners que vam donar a aquest com a arres.

919 *nempe octoginta debentur huic minae?*

TRANIO

919b *Hau nummo amplius.*

TEOPRÒPIDES vv. 918-919 Has salvat la nau sencera. Així doncs, se li deuen a aquest vuitanta mines?

TRANIÓ v. 919 Ni una moneda més.

THEOPROPIDES

920 *Hodie accipiat.*

TRANIO

920b *Ita enim vero, ne qua causa subsiet.*

TEOPRÒPIDES v. 920 Que les cobri avui.

921 *vel mihi denumerato, ego illi porro denumeravero.*

TRANIÓ vv. 920-921 I tant, perquè no hi hagi cap pretext. O compta-me-les a mi, i jo després les hi comptaré a ell.

THEOPROPIDES

922 *At enim ne quid captioni mihi sit, si dederim tibi.*

TEOPRÒPIDES v. 922 Sí, però que no hi hagi cap parany contra mi si te les dono a tu.

TRANIO

923 *Egone te ioculo modo ausim dicto aut facto fallere?*

TRANIÓ v. 923 M'atreviria jo a enganyar-te, ni que fos de broma, de paraula o d'obra?

THEOPROPIDES

924 *Egone aps te ausim non cavere, ne quid committam tibi?*

TEOPRÒPIDES v. 924 I m'atreviria jo a no guardar-me de tu, per no confiar-te res?

TRANIO

925 *Quid? tibi umquam quicquam, postquam tuos sum, verborum dedi?*

TRANIÓ v. 925 Què? T'he aixecat mai la camisa, des que soc teu?

THEOPROPIDES

926 *Ego enim cavi recte: eam mihi des gratiam atque animo meo.*

927 *sat sapio, si aps te modo uno caveo.*

TRANIO

927b *Tecum sentio.*

TEOPRÒPIDES vv. 926-927 És que m'he guardat bé: això me l'has d'agrair a mi i al meu bon judici. Ja soc prou llest si només em guardo de tu.

TRANIÓ v. 927 Hi estic d'acord.

THEOPROPIDES

928 *Nunc abi rus, dic me advenisse filio.*

TRANIO

928b *Faciam, ut iubes.*

TEOPRÒPIDES v. 928 Ara ves-te'n al camp i digues al meu fill que he arribat.

TRANIÓ v. 928 Ho faré, com manes.

THEOPROPIDES

929-930 *Curriculo iube in urbem veniat iam simul tecum.*

TEOPRÒPIDES vv. 929-930 Digues-li que vingui a la ciutat corrents, ara mateix, juntament amb tu.

TRANIO

929-930b *Licet.*

931 *nunc ego me illac per posticum ad congerrones conferam.*

932 *dicam ut hic res sint quietae atque hunc ut hinc amoverim.—*

TRANIÓ vv. 929-932 D'acord. Ara me n'aniré per allà, per la porta del darrere, on són els meus companys de gresca. Els diré que aquí tot està tranquil i que l'he allunyat d'aquí.—

Acte IV · Escena 4 (vv. 933-992)

> **QUÈ PASSA**
>
> Els esclaus de Cal·lidàmates, sense saber amb qui parlen, expliquen al vell la veritat: el seu fill fa tres anys que és de gresca en aquella casa i ha alliberat una cortesana per trenta mines.

PHANISCUS

933 *Hic quidem neque convivarum sonitus, item ut antehac fuit,*

934 *neque tibicinam cantantem neque alium quemquam audio.*

FANISC vv. 933-934 Aquí, certament, no sento ni el soroll dels convidats, com hi havia abans, ni la flautista tocant, ni ningú més.

THEOPROPIDES

935 *Quae illaec res est? quid illisce homines quaerunt apud aedis meas?*

936 *quid volunt? quid intro spectant?*

PINACIUM

936b *Pergam pultare ostium.*

TEOPRÒPIDES vv. 935-936 Què passa, aquí? Què busquen aquests homes a casa meva? Què volen? Què miren cap a dins?

---

937 *heus, reclude, heus, Tranio, etiamne aperis?*

THEOPROPIDES

937b *Quae haec est fabula?*

PINACI vv. 936-937 Continuaré picant la porta. Eh, obre! Eh, Tranió! Obres o no?

TEOPRÒPIDES v. 937 Quina comèdia és aquesta?

PINACIUM

938 *Etiamne aperis? Callidamati nostro adversum venimus.*

PINACI v. 938 Obres o no? Venim a buscar el nostre Cal·lidàmates.

THEOPROPIDES

939 *Heus vos, pueri, quid istic agitis? quid istas aedis frangitis?*

TEOPRÒPIDES v. 939 Eh, vosaltres, nois! Què hi feu, aquí? Per què destrosseu aquesta casa?

PHANISCUS

940 *Heus senex, quid tu percontare ad te quod nihil attinet?*

FANISC v. 940 Eh, vell, per què preguntes allò que no t'importa gens?

THEOPROPIDES

941 *Nihil ad me attinet?*

PHANISCUS

941b *Nisi forte factu's praefectus novos,*

TEOPRÒPIDES v. 941 Que no m'importa gens?

---

942 *qui res alienas procures, quaeras videas audias.*

FANISC vv. 941-942 Llevat que, per casualitat, t'hagin nomenat prefecte nou per ocupar-te dels afers aliens, preguntar, veure i sentir.

THEOPROPIDES

943 *Non sunt istae aedis, ubi statis.*

PHANISCUS

943b *Quid ais? an iam vendidit*

TEOPRÒPIDES v. 943 Aquesta casa on sou no és la que us penseu.

---

944 *aedis Philolaches? aut quidem iste nos defrustratur senex.*

FANISC vv. 943-944 Què dius? Que potser Filòlaques ja ha venut la casa? O, si no, aquest vell ens està prenent el pèl.

THEOPROPIDES

945 *Vera dico. sed quid vobis est negoti hic?*

PHANISCUS

945b *Eloquar.*

TEOPRÒPIDES v. 945 Dic la veritat. Però quin afer teniu aquí?

---

946 *erus hic noster potat.*

THEOPROPIDES

946b *Erus hic voster potat?*

PHANISCUS

946c *Ita loquor.*

FANISC vv. 945-946 T'ho diré. El nostre amo és aquí bevent.

TEOPRÒPIDES v. 946 El vostre amo és aquí bevent?

FANISC v. 946 Això dic.

THEOPROPIDES

947 *Puere, nimium delicatu's.*

PHANISCUS

947b *Ei advorsum venimus.*

TEOPRÒPIDES v. 947 Noi, et passes de graciós.

FANISC v. 947 Venim a buscar-lo.

THEOPROPIDES

948 *Cui homini?*

PHANISCUS

948b *Ero nostro. quaeso, quotiens dicendumst tibi?*

TEOPRÒPIDES v. 948 A qui?

FANISC v. 948 El nostre amo. Si us plau, quantes vegades cal dir-t'ho?

THEOPROPIDES

949 *Puere, nemo hic habitat. nam te esse arbitror puerum probum.*

TEOPRÒPIDES v. 949 Noi, aquí no hi viu ningú. T'ho dic perquè et tinc per un noi honrat.

PHANISCUS

950 *Non hic Philolaches adulescens habitat hisce in aedibus?*

FANISC v. 950 No hi viu aquí, en aquesta casa, el jove Filòlaques?

THEOPROPIDES

951 *Habitavit, verum emigravit iam diu ex hisce aedibus.*

TEOPRÒPIDES v. 951 Hi vivia, però ja fa molt que es va mudar d'aquesta casa.

PINACIUM

952 *Senex hic elleborosust certe.*

PHANISCUS

952b *Erras pervorse, pater.*

PINACI v. 952 Aquest vell està tocat del bolet, segur.

---

953 *nam nisi hinc hodie emigravit aut heri, certo scio*

954 *hic habitare.*

THEOPROPIDES

954b *Quin sex menses iam hic nemo habitat.*

PINACIUM

954c *Somnias.*

FANISC vv. 952-954 T'equivoques de mig a mig, avi. Perquè, llevat que s'hagi mudat avui o ahir, sé del cert que viu aquí.

TEOPRÒPIDES v. 954 Però si ja fa sis mesos que aquí no hi viu ningú.

PINACI v. 954 Estàs somiant.

THEOPROPIDES

955 *Egone?*

PINACIUM

955b *Tu.*

THEOPROPIDES

955c *Tu ne molestu's. sine me cum puero loqui.*

TEOPRÒPIDES v. 955 Jo?

PINACI v. 955 Tu.

---

956 *nemo habitat.*

TEOPRÒPIDES vv. 955-956 Tu no m'empipis. Deixa'm parlar amb el noi. No hi viu ningú.

PHANISCUS

956b *Habitat profecto, nam heri et nudius tertius,*

957 *quartus, quintus, sextus, usque postquam hinc peregre eius pater*

958 *abiit, numquam hic triduom unum desitum est potarier.*

FANISC vv. 956-958 Sí que hi viu, sens dubte, perquè ahir i abans-d'ahir, i fa quatre, cinc i sis dies, i des que el seu pare se'n va anar d'aquí a l'estranger, aquí no s'ha deixat de beure ni tres dies seguits.

THEOPROPIDES

959 *Quid ais?*

PHANISCUS

959b *Triduom unum est haud intermissum hic esse et bibi,*

TEOPRÒPIDES v. 959 Què dius?

---

960 *scorta duci, pergraecari, fidicinas tibicinas*

961 *†ducere.*

THEOPROPIDES

961b *Quis istaec faciebat?*

PHANISCUS

961c *Philolaches.*

THEOPROPIDES

961d *Qui Philolaches?*

FANISC vv. 959-961 Aquí no hi ha hagut ni tres dies seguits de descans de menjar i beure, de portar bagasses, de fer gresca a la grega, de portar citaristes i flautistes.

TEOPRÒPIDES v. 961 Qui feia això?

FANISC v. 961 Filòlaques.

TEOPRÒPIDES v. 961 Quin Filòlaques?

PHANISCUS

962 *Quoius patrem Theopropidem esse opinor.*

THEOPROPIDES

962b *Ei ⟨mihi⟩, occidi,*

FANISC v. 962 Aquell el pare del qual crec que és Teopròpides.

---

963 *si haec hic vera memorat. pergam porro percontarier.*

964 *ain tu istic potare solitum Philolachem istum, quisquis est,*

965 *cum ero vostro?*

PHANISCUS

965b *Hic, inquam.*

THEOPROPIDES

965c *Puere, praeter speciem stultus es.*

TEOPRÒPIDES vv. 962-965 Ai de mi, soc mort, si és veritat el que aquest explica! Continuaré preguntant. Dius que aquest Filòlaques, sigui qui sigui, acostumava a beure aquí amb el vostre amo?

FANISC v. 965 Aquí, et dic.

---

966 *vide sis, ne forte ad merendam quopiam devorteris*

967 *atque ibi ampliuscule quam satis fuerit biberis.*

PHANISCUS

967b *Quid est?*

TEOPRÒPIDES vv. 965-967 Noi, ets més ximple del que sembles. Mira, no fos cas que haguessis entrat en algun lloc a berenar i allà haguessis begut una mica més del compte.

FANISC v. 967 Què passa?

THEOPROPIDES

968 *Ita dico, ne ad alias aedis perperam deveneris.*

TEOPRÒPIDES v. 968 Ho dic perquè no hagis anat a parar per error a una altra casa.

PHANISCUS

969 *Scio qua me ire oportet et quo venerim novi locum.*

970 *Philolaches hic habitat, cuius est pater Theopropides.*

971 *qui, postquam pater ad mercatum hinc abiit, hic tibicinam*

972 *liberavit.*

THEOPROPIDES

972b *Philolachesne ergo?*

PHANISCUS

972c *Ita, Philematium quidem.*

FANISC vv. 969-972 Sé per on he d'anar i conec el lloc on he vingut. Aquí hi viu Filòlaques, el pare del qual és Teopròpides. I ell, després que el seu pare se n'anés d'aquí per als seus negocis, hi va alliberar una flautista.

TEOPRÒPIDES v. 972 Filòlaques, doncs?

FANISC v. 972 Sí, Filemàcia, per ser exactes.

THEOPROPIDES

973 *Quanti?*

PHANISCUS

973b *Triginta.*

THEOPROPIDES

973c *Talentis?*

PHANISCUS

973d *μὰ τὸν Ἀπόλλω, sed minis.*

THEOPROPIDES

973a *Liberavit?*

PHANISCUS

973ab *Liberavit valide, triginta minis.*

TEOPRÒPIDES v. 973 Per quant?

FANISC v. 973 Trenta.

TEOPRÒPIDES v. 973 Talents?

FANISC v. 973 Per Apol·lo, no! Mines.

TEOPRÒPIDES v. 973 La va alliberar?

FANISC v. 973 La va alliberar, i ben alliberada, per trenta mines.

THEOPROPIDES

974 *Ain minis triginta amicam destinatam Philolachi?*

TEOPRÒPIDES v. 974 Dius que a Filòlaques li van adjudicar una amant per trenta mines?

PHANISCUS

975 *Aio.*

THEOPROPIDES

975b *Atque eam manu emisisse?*

PHANISCUS

975c *Aio.*

THEOPROPIDES

975d *Et, postquam eius hinc pater*

FANISC v. 975 Ho dic.

TEOPRÒPIDES v. 975 I que li ha donat la llibertat?

FANISC v. 975 Ho dic.

---

976 *sit profectus peregre, perpotasse assiduo, ac simul*

977 *tuo cum domino?*

TEOPRÒPIDES vv. 975-977 I que, des que el seu pare se'n va anar d'aquí a l'estranger, s'ha passat el temps bevent sense parar, i a més amb el teu amo?

PHANISCUS

977b *Aio.*

THEOPROPIDES

977c *Quid? is aedis emit has hinc proxumas?*

FANISC v. 977 Ho dic.

TEOPRÒPIDES v. 977 I què? Ha comprat aquesta casa del costat?

PHANISCUS
978 *Non aio.*

THEOPROPIDES
978b *Quadraginta etiam dedit huic quae essent pignori?*

FANISC v. 978 Això no ho dic.

TEOPRÒPIDES v. 978 I li ha donat a aquest quaranta mines com a garantia?

PHANISCUS
979 *Neque istud aio.*

THEOPROPIDES
979b *Ei, perdis.*

PHANISCUS
979c *Immo suom patrem illic perdidit.*

FANISC v. 979 Això tampoc no ho dic.

TEOPRÒPIDES v. 979 Ai, que em mates!

FANISC v. 979 Més aviat és ell qui ha matat el seu pare.

THEOPROPIDES
980 *Vera cantas.*

PHANISCUS
980b *Vana vellem. patris amicu's videlicet.*

TEOPRÒPIDES v. 980 Cantes veritats.

FANISC v. 980 Tant de bo fossin mentides. Ets amic del seu pare, pel que es veu.

THEOPROPIDES
981 *Eu edepol patrem eius miserum praedicas.*

PHANISCUS
981b *Nihil hoc quidem est,*

TEOPRÒPIDES v. 981 Ai, per Pòl·lux, que desgraciat que pintes el seu pare!

---

982 *triginta minae, prae quam alios dapsilis sumptus facit.*

FANISC vv. 981-982 Això no és res, les trenta mines, comparat amb les altres despeses a mans plenes que fa.

THEOPROPIDES
983 *Perdidit patrem.*

PHANISCUS
983b *Vnus istic servos est sacerrimus,*

TEOPRÒPIDES v. 983 Ha arruïnat el seu pare.

---

984 *Tranio: is vel Herculi conterere quaestum possiet.*
985 *edepol ne me eius patris misere miseret, qui cum istaec sciet*
986 *facta ita, amburet ei misero corculum carbunculus.*

FANISC vv. 983-986 Hi ha aquí un esclau, el més maleït de tots, Tranió: aquest seria capaç de polir-se fins i tot els guanys d'Hèrcules. Per Pòl·lux, quina pena que em fa el seu pare! Quan sàpiga que tot això ha passat així, al pobre una brasa li abrusarà el coret.

THEOPROPIDES
987 *Si quidem istaec vera sunt.*

PHANISCUS
987b *Quid meream, quam ob rem mentiar?*

TEOPRÒPIDES v. 987 Si és que això és veritat.

FANISC v. 987 Què hi guanyo, jo, mentint?

PINACIUM
988 *Heus vos, ecquis hasce aperit?*

PHANISCUS
988b *Quid istas pultas, ubi nemo intus est?*

PINACI v. 988 Eh, vosaltres! Hi ha algú que obri aquesta porta?

989 *alio credo comissatum abiisse. abeamus nunciam*
990 *atque porro quaeritemus ⟨illos⟩. sequere hac me.*

PINACIUM
990b ⟨*Sequor*⟩.

FANISC vv. 988-990 Per què piques aquesta porta, si a dins no hi ha ningú? Crec que se n'han anat de gresca a un altre lloc. Anem-nos-en ja i continuem buscant-los. Segueix-me per aquí.

PINACI v. 990 Et segueixo.

THEOPROPIDES
991 *Puere, iamne abis?*

PHANISCUS
991b *Libertas paenulast tergo tuo:*

TEOPRÒPIDES v. 991 Noi, ja te'n vas?

---

992 *mihi, nisi ut erum metuam et curem, nihil est qui tergum tegam.—*

FANISC vv. 991-992 La teva esquena té per capa la llibertat; jo, si no és tement l'amo i tenint-ne cura, no tinc res amb què tapar-me l'esquena.—

Acte IV · Escena 5 (vv. 993-1040)

> **QUÈ PASSA**
> Simó nega haver venut la casa. Teopròpides entén l'engany i, amb els esclaus de Simó, prepara un parany per atrapar Tranió.

THEOPROPIDES
993 *Perii hercle, quid opust verbis? ut verba audio,*
994 *non equidem in Aegyptum hinc modo vectus fui,*
995 *sed etiam in terras solas orasque ultumas*
996 *sum circumvectus, ita ubi nunc sim nescio.*
997 *verum iam scibo, nam eccum unde aedis filius*
998 *meus emit. quid agis tu?*

SIMO
998b *A foro incedo domum.*

TEOPRÒPIDES vv. 993-998 Estic perdut, per Hèrcules! Per a què calen paraules? Segons les paraules que sento, no és només que hagi viatjat d'aquí a Egipte, sinó que a més he fet la volta per terres desertes i pels confins del món: fins a tal punt no sé on soc ara. Però ja ho sabré, perquè aquí hi ha aquell a qui el meu fill va comprar la casa. Què tal?

SIMÓ v. 998 Torno del fòrum cap a casa.

THEOPROPIDES
999 *Numquid processit ad forum hodie novi?*

TEOPRÒPIDES v. 999 Ha passat avui alguna novetat al fòrum?

SIMO
1000 *Etiam.*

THEOPROPIDES
1000b *Quid tandem?*

SIMO
1000c *Vidi efferri mortuom.*

THEOPROPIDES
1000d *Hem.*

SIMÓ v. 1000 Sí.

TEOPRÒPIDES v. 1000 I quina és?

SIMÓ v. 1000 He vist portar un mort a enterrar.

TEOPRÒPIDES v. 1000 Vaja!

SIMO
1001 *[Novom unum: vidi mortuom efferri foras.]*
1002 *modo eum vixisse aiebant.*

THEOPROPIDES
1002b *Vae capiti tuo.*

SIMÓ vv. 1001-1002 [Una novetat: he vist treure fora un mort.] Deien que feia un moment que era viu.

TEOPRÒPIDES v. 1002 Mal llamp t'esberli!

SIMO
1003 *Quid tu otiosus res novas requiritas?*

SIMÓ v. 1003 I tu, tan desenfeinat, per què vas preguntant novetats?

THEOPROPIDES
1004 *Quia hodie adveni peregre.*

SIMO
1004b *Promisi foras,*

TEOPRÒPIDES v. 1004 Perquè avui he arribat de l'estranger.

1005 *ad cenam ne me te vocare censeas.*

SIMÓ vv. 1004-1005 Ja estic convidat a sopar fora; no et pensis pas que et convidaré.

THEOPROPIDES
1006 *Haud postulo edepol.*

SIMO
1006b *Verum cras, nisi ⟨quis⟩ prius*

TEOPRÒPIDES v. 1006 No ho pretenc, per Pòl·lux.

1007 *vocaverit me, vel apud te cenavero.*

SIMÓ vv. 1006-1007 Però demà, si ningú no em convida abans, fins i tot soparé a casa teva.

THEOPROPIDES
1008 *Ne istuc quidem edepol postulo. nisi quid magis*
1009 *es occupatus, operam mihi da.*

SIMO
1009b *Maxime.*

TEOPRÒPIDES vv. 1008-1009 Tampoc no pretenc això, per Pòl·lux. Si no estàs ocupat en alguna cosa més important, presta'm atenció.

SIMÓ v. 1009 Amb molt de gust.

THEOPROPIDES
1010 *Minas quadraginta accepisti, quod sciam,*
1011 *a Philolachete?*

SIMO
1011b *Numquam nummum, quod sciam.*

TEOPRÒPIDES vv. 1010-1011 Has rebut quaranta mines de Filòlaques, que jo sàpiga, oi?

SIMÓ v. 1011 Ni una moneda, que jo sàpiga.

THEOPROPIDES
1012 *Quid, a Tranione servo?*

SIMO
1012b *Multo ⟨hercle⟩ id minus.*

TEOPRÒPIDES v. 1012 I què? De l'esclau Tranió?

SIMÓ v. 1012 Encara molt menys, per Hèrcules.

THEOPROPIDES
1013 *Quas arraboni tibi dedit?*

SIMO
1013b *Quid somnias?*

TEOPRÒPIDES v. 1013 Les que et va donar com a arres?

SIMÓ v. 1013 Però què estàs somiant?

THEOPROPIDES

1014 *Egone? at quidem tu, qui istoc te speras modo*

1015 *potesse dissimulando infectum hoc reddere.*

TEOPRÒPIDES vv. 1014-1015 Jo? Més aviat tu, que esperes poder desfer això fent el distret.

SIMO

1016 *Quid autem?*

SIMÓ v. 1016 Però què?

THEOPROPIDES

1016b *Quod me apsente hic tecum filius*

1017 *negoti gessit.*

TEOPRÒPIDES vv. 1016-1017 El negoci que el meu fill va fer aquí amb tu mentre jo no hi era.

SIMO

1017b *Mecum ut ille hic gesserit,*

1018-1020 *dum tu hinc abes, negoti? quidnam aut quo die?*

SIMÓ vv. 1017-1020 Que ell va fer aquí un negoci amb mi mentre tu eres fora? Quin negoci, o quin dia?

THEOPROPIDES

1021 *Minas tibi octoginta argenti debeo.*

TEOPRÒPIDES v. 1021 Et dec vuitanta mines de plata.

SIMO

1022 *Non mihi quidem hercle. verum, si debes, cedo.*

1023 *fides servanda est, ne ire infitias postules.*

SIMÓ vv. 1022-1023 A mi no, per Hèrcules. Però, si me les deus, dona-me-les. Cal complir la paraula; no se t'acudeixi negar-ho.

THEOPROPIDES

1024 *Profecto non negabo debere, et dabo;*

1025 *tu cave quadraginta accepisse hinc te neges.*

TEOPRÒPIDES vv. 1024-1025 Certament, no negaré que te les dec, i te les donaré; tu ves amb compte de no negar que ja n'has rebut quaranta d'aquí.

SIMO

1026 *Quaeso edepol huc me aspecta, et responde mihi.*

1026a ⟨*quadraginta istas cur mih*⟩*i argenti minas*

1026b *fil*⟨*ius, ut ais, debebat?*⟩

SIMÓ v. 1026 Si us plau, per Pòl·lux, mira cap aquí i respon-me. Per què em devia el teu fill, segons dius, aquestes quaranta mines de plata?

THEOPROPIDES

1026bb *Ego dicam tibi.*

1026c *ta*⟨*lentis duobus, Tranio ut dixit*⟩ *mihi,*

1026d *de te aedis* ⟨*emit.*⟩

TEOPRÒPIDES v. 1026 T'ho diré. Per dos talents, segons em va dir Tranió, et va comprar la casa.

SIMÓ v. 1026 Que ell m'ha comprat a mi la casa? [...]

SIMO

1026db ⟨*De me*⟩ *ille aedis emerit?*

1026e * * *

SIMO

1027 *Te velle uxorem aiebat tuo nato dare,*

1028 *ideo aedificare hic velle aiebat in tuis.*

SIMÓ vv. 1027-1028 Deia que volies casar el teu fill, i que per això volies construir aquí, a casa teva.

THEOPROPIDES

1029 *Hic aedificare volui?*

TEOPRÒPIDES v. 1029 Que jo volia construir aquí?

SIMO

1029b *Sic dixit mihi.*

SIMÓ v. 1029 Això em va dir.

THEOPROPIDES

1030 *Ei mihi, disperii. vocis non habeo satis.*

1031 *vicine, perii, interii.*

SIMO

1031b *Numquid Tranio*

TEOPRÒPIDES vv. 1030-1031 Ai de mi, estic desfet! Em falta la veu. Veí, estic perdut, acabat.

1032 *turbavit?*

THEOPROPIDES

1032b *Immo exturbavit omnia.*

SIMÓ vv. 1031-1032 Que potser Tranió ha regirat alguna cosa?

1033 *deludificatust me hodie indignis modis.*

TEOPRÒPIDES vv. 1032-1033 Què va, ho ha regirat tot de dalt a baix! Avui m'ha pres el pèl d'una manera indignant.

SIMO

1034 *Quid tu ais?*

THEOPROPIDES

1034b *Haec res sic est ut narro tibi:*

SIMÓ v. 1034 Què dius?

1035 *deludificatust me hodie in perpetuom modum.*

1036 *nunc te obsecro, ut me bene iuves operamque des.*

TEOPRÒPIDES vv. 1034-1036 Això és tal com t'ho explico: avui m'ha pres el pèl de cap a cap. Ara et suplico que m'ajudis de debò i em donis un cop de mà.

SIMO

1037 *Quid vis?*

THEOPROPIDES

1037b *I mecum ⟨hinc⟩, obsecro, ⟨ad te⟩ una simul.*

SIMÓ v. 1037 Què vols?

TEOPRÒPIDES v. 1037 Vine amb mi d'aquí a casa teva, t'ho suplico, tots dos junts.

SIMO

1038 *Fiat.*

THEOPROPIDES

1038b *Servorumque operam et lora mihi cedo.*

SIMÓ v. 1038 Així sigui.

TEOPRÒPIDES v. 1038 I deixa'm l'ajuda dels teus esclaus i unes corretges.

SIMO

1039 *Sume.*

THEOPROPIDES

1039b *Eademque opera haec tibi narravero,*

SIMÓ v. 1039 Agafa-les.

1040 *quis med exemplis hodie ludificatus est.*

TEOPRÒPIDES vv. 1039-1040 I de passada t'explicaré de quines maneres m'ha pres el pèl avui.



V

MOSTELLARIA · ACTE V

Acte V

Tranió, que s'ha assabentat de tot, es refugia a l'altar que hi ha davant de la casa, on no el poden tocar. Teopròpides l'amenaça de cremar-lo viu. Arriba Cal·lidàmates, ja serè, com a ambaixador de Filòlaques, que no gosa presentar-se davant del seu pare, i Tranió el proposa com a àrbitre. Tranió, impertinent, diu al vell que s'alegra de l'engany, perquè a la seva edat hauria de tenir més seny, i li aconsella que, si és amic dels comediògrafs Dífil o Filemó, els expliqui com l'ha enganyat el seu esclau: els donarà els millors embolics per a les seves comèdies. Cal·lidàmates demana perdó per al seu amic, li recorda que el noi només ha fet el que fan els joves i promet que els companys de gresca pagaran els diners entre tots. Teopròpides perdona el fill i, davant la insistència de Cal·lidàmates, també l'esclau, que, desvergonyit fins a l'últim moment, li diu que no es faci pregar, perquè demà mateix en farà una altra i el podrà castigar per totes dues. L'obra acaba amb Teopròpides demanant l'aplaudiment al públic.

Escena de comèdia amb actors emmascarats, Terenci, còdex Vat. lat. 3868 (c. 825), Biblioteca Vaticana

Acte V · Escena 1 (vv. 1041-1121)

QUÈ PASSA

Tranió ho endevina i es refugia a l'altar, on no el poden tocar. Des d'allà es burla del vell, que l'amenaça de cremar-lo viu.

TRANIO

Qui homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit;
atque equidem quid id esse dicam verbum nauci, nescio.
nam erus me postquam rus misit, filium ut suom arcesserem,
abii illac per angiportum ad hortum nostrum clanculum,
ostium quod in angiportu est horti, patefeci fores,
eaque eduxi omnem legionem, et maris et feminas.
postquam ex opsidione in tutum eduxi maniplares meos,
capio consilium, ut senatum congerronum convocem.
quoniam convocavi, atque illi me ex senatu segregant.
ubi ego me video venire in meo foro, quantum potest
facio idem quod plurimi alii, quibus res timida aut turbidast:
pergunt turbare usque, ut ne quid possit conquiescere.
nam scio equidem nullo pacto iam esse posse haec clam senem.
*non amicus alius quisquamst * * **
*aut * * **
*pro * * **
*ille qui * * * ero simul. * * **

praeoccupabo atque anteveniam et foedus feriam. me moror.
sed quid hoc est, quod foris concrepuit proxima vicinia?
erus meus hic quidem est. gustare ego eius sermonem volo.

TRANIÓ vv. 1041-1063 L'home que s'acovardeixi en els moments difícils no valdrà un ardit; i jo, la veritat, no sé què vol dir aquesta paraula, «ardit». Perquè, després que l'amo m'enviés al camp a buscar el seu fill, me'n vaig anar d'amagat per allà, pel carreró, fins al nostre hort; vaig obrir la porta de l'hort que dona al carreró i per allà vaig fer sortir tota la legió, mascles i femelles. Després de treure del setge els meus soldats i posar-los a recer, prenc la decisió de convocar el senat dels meus companys de gresca. Tan bon punt l'he convocat, ells em fan fora del senat. Quan veig que em posen a la venda en el meu propi mercat, faig, tant com es pot, el mateix que moltíssims altres que tenen un afer perillós o embolicat: continuen embolicant-ho tot sense parar, perquè res no es pugui calmar. Perquè sé ben bé que ja no hi ha manera que això es pugui amagar al vell. No hi ha cap altre amic [...] o [...] per [...] aquell que [...] alhora que l'amo. [...] M'avançaré, li prendré la davantera i segellaré un tractat. Que estic perdent el temps! Però què és això? Ha grinyolat la porta de la casa del costat? Sí, és el meu amo. Vull tastar una mica del que diu.

THEOPROPIDES

Ilico intra limen isti astate, ut, cum extemplo vocem,
continuo exiliatis. manicas celeriter conectite.
ego illum ante aedis praestolabor ludificatorem meum,
cuius ego hodie ludificabor corium, si vivo, probe.

TEOPRÒPIDES vv. 1064-1067 Quedeu-vos aquí mateix, dins del llindar, perquè, tan bon punt us cridi, sortiu d'un bot a l'instant. Prepareu de pressa les manilles. Jo esperaré davant de la casa aquest que es burla de mi, i avui, tan cert com que soc viu, em burlaré de valent de la seva pell.

TRANIO

1068 *Res palam est. nunc te videre meliust quid agas, Tranio.*

TRANIÓ v. 1068 L'afer ha sortit a la llum. Ara, Tranió, més val que miris què fas.

THEOPROPIDES

1069 *Docte atque astu mihi captandumst cum illo, ubi huc advenerit.*

1070 *non ego illi extemplo hamum ostendam, sensim mittam lineam.*

1071 *dissimulabo me horum quicquam scire.*

TEOPRÒPIDES vv. 1069-1071 L'he de caçar amb habilitat i astúcia quan arribi aquí. No li ensenyaré de seguida l'ham: aniré amollant el fil a poc a poc. Faré veure que no sé res de tot això.

TRANIO

1071b *O mortalem malum,*

1072 *alter hoc Athenis nemo doctior dici potest.*

1073 *verba illi non magis dare hodie quisquam quam lapidi potest.*

1074 *adgrediar hominem, appellabo.*

TRANIÓ vv. 1071-1074 Ai, quin home més dolent! No n'hi ha cap altre a Atenes que es pugui dir més llest que aquest. Avui ningú no li pot prendre el pèl, igual que no se li pot prendre a una pedra. M'acostaré a l'home i li parlaré.

THEOPROPIDES

1074b *Nunc ego ille huc veniat velim.*

TEOPRÒPIDES v. 1074 Ara m'agradaria que aquell vingués aquí.

TRANIO

1075 *Siquidem pol me quaeris, adsum praesens praesenti tibi.*

TRANIÓ v. 1075 Si el que busques soc jo, per Pòl·lux, aquí em tens, en persona davant teu en persona.

THEOPROPIDES

1076 *Euge, Tranio, quid agitur?*

TEOPRÒPIDES v. 1076 Bravo, Tranió! Com va tot?

TRANIO

1076b *Veniunt rure rustici.*

1077 *Philolaches iam hic aderit.*

TRANIÓ vv. 1076-1077 Ja tornen del camp els del camp. Filòlaques serà aquí de seguida.

THEOPROPIDES

1077b *Edepol mi opportune advenerit.*

1078 *nostrum ego hunc vicinum opinor esse hominem audacem et malum.*

TEOPRÒPIDES vv. 1077-1078 Per Pòl·lux, m'arribarà en bon moment. Aquest veí nostre em sembla un home desvergonyit i malvat.

TRANIO

1079 *Quidum?*

TRANIÓ v. 1079 Com així?

THEOPROPIDES

1079b *Quia negat novisse vos.*

TEOPRÒPIDES v. 1079 Perquè diu que no us coneix.

TRANIO

1079c *Negat?*

TRANIÓ v. 1079 Ho nega?

THEOPROPIDES

1079d *Nec vos sibi*

1080 *nummum umquam argenti dedisse.*

TRANIO

1080b *Abi, ludis me, credo haud negat.*

TEOPRÒPIDES vv. 1079-1080 I que vosaltres no li heu donat mai ni una moneda de plata.

TRANIÓ v. 1080 Au, vés, em prens el pèl; em sembla que no ho nega.

THEOPROPIDES

1081 *Quid iam?*

TRANIO

1081b *Scio, iocaris nunc tu. nam ille quidem ⟨edepol⟩ haud negat.*

TEOPRÒPIDES v. 1081 Com que no?

TRANIÓ v. 1081 Ho sé: ara fas broma. Perquè ell, per Pòl·lux, no ho nega.

THEOPROPIDES

1082 *Immo edepol negat profecto, neque se hasce aedis Philolachi*

1083 *vendidisse.*

TRANIO

1083b *Eho, an negavit sibi datum argentum, obsecro?*

TEOPRÒPIDES vv. 1082-1083 De cap manera, per Pòl·lux: ho nega rotundament, i nega també que hagi venut aquesta casa a Filòlaques.

TRANIÓ v. 1083 Eh! Però, per favor, és que ha negat que li donessin els diners?

THEOPROPIDES

1084 *Quin ius iurandum pollicitust dare se, si vellem, mihi,*

1085 *neque se hasce aedis vendidisse neque sibi argentum datum [est].*

1086 * * *

TEOPRÒPIDES vv. 1084-1086 Més encara, es va oferir a jurar-me, si jo volia, que no havia venut aquesta casa ni li [havien] donat diners. [...]

THEOPROPIDES

1087 *Dixi ego istuc idem illi.*

TRANIO

1087b *Quid ait?*

THEOPROPIDES

1087c *Servos pollicitust dare*

TEOPRÒPIDES v. 1087 Jo li vaig dir això mateix.

TRANIÓ v. 1087 I què diu?

1088 *suos mihi omnes quaestioni.*

TRANIO

1088b *Nugas. numquam edepol dabit.*

TEOPRÒPIDES vv. 1087-1088 Es va oferir a lliurar-me tots els seus esclaus perquè els interroguessin sota tortura.

TRANIÓ v. 1088 Bestieses! No els lliurarà mai, per Pòl·lux.

THEOPROPIDES

1089 *Dat profecto.*

TRANIO

1089b *Quin i cum illo in ius. sine inveniam.*

THEOPROPIDES

1089c *Mane.*

TEOPRÒPIDES v. 1089 Els lliura, de debò.

TRANIÓ v. 1089 Doncs porta'l a judici. Deixa que el trobi jo.

1090 *experiar, ut opinor. certum est.*

TRANIO

1090b ⟨*Immo*⟩ *mihi hominem cedo.*

TEOPRÒPIDES vv. 1089-1090 Espera. Faré la prova, em sembla. Ho tinc decidit.

1091 *vel hominem iube aedis † mancipio poscere.*

THEOPROPIDES

1091b *Immo hoc primum volo,*

TRANIÓ vv. 1090-1091 No, millor deixa'm a mi l'home. O mana que se li exigeixi el lliurament formal de la casa.

1092 *quaestioni accipere servos.*

TRANIO

1092b *Faciundum edepol censeo.*

TEOPRÒPIDES vv. 1091-1092 No, el primer que vull és rebre els esclaus per interrogar-los.

TRANIÓ v. 1092 Això s'ha de fer, per Pòl·lux, crec jo.

THEOPROPIDES

1093 *Quid si igitur ego accersam homines?*

TRANIO

1093b *Factum iam esse oportuit.*

TEOPRÒPIDES v. 1093 I si vaig, doncs, a buscar aquests homes?

1094 *ego interim hanc aram occupabo.*

THEOPROPIDES

1094b *Quid ita?*

TRANIO

1094c *Nullam rem sapis.*

TRANIÓ vv. 1093-1094 Ja hauria d'estar fet. Jo, mentrestant, ocuparé aquest altar.

TEOPRÒPIDES v. 1094 I això per què?

1095 *ne enim illi huc confugere possint, quaestioni quos dabit.*

1096 *hic ego tibi praesidebo, ne interbitat quaestio.*

TRANIÓ vv. 1094-1096 No t'adones de res. Doncs perquè no s'hi puguin refugiar els que et lliuri per a l'interrogatori. Jo et faré guàrdia aquí perquè no es faci malbé l'interrogatori.

THEOPROPIDES

1097 *Surge.*

TRANIO

1097b *Minime.*

THEOPROPIDES

1097c *Ne occupassis, obsecro, aram.*

TRANIO

1097d *Cur?*

TEOPRÒPIDES v. 1097 Aixeca't.

TRANIÓ v. 1097 Ni parlar-ne.

TEOPRÒPIDES v. 1097 No ocupis l'altar, si us plau.

TRANIÓ v. 1097 Per què?

THEOPROPIDES

1097e *Scies.*

1098 *quia enim id maxime volo, ut illi istoc confugiant. sine:*

1099 *tanto apud iudicem hunc argenti condemnabo facilius.*

TEOPRÒPIDES vv. 1097-1099 Ho sabràs. Perquè el que més vull és precisament que s'hi refugiïn. Deixa-ho: així em serà molt més fàcil aconseguir que el jutge el condemni a pagar-me els diners.

TRANIO

1100 *Quod agas id agas. quid tu porro serere vis negotium?*

1101 *nescis quam metuculosa res sit ire ad iudicem?*

TRANIÓ vv. 1100-1101 Centra't en el que tens entre mans. Per què vols continuar embolicant l'afer? No saps la por que fa anar davant d'un jutge?

THEOPROPIDES

1102 *Surgedum huc igitur. consulere quiddam est quod tecum volo.*

TEOPRÒPIDES v. 1102 Doncs aixeca't i vine aquí. Hi ha una cosa que vull consultar amb tu.

TRANIO

1103 *Sic tamen hinc consilium dedero. nimio plus sapio sedens.*

1104 *tum consilia firmiora sunt de divinis locis.*

TRANIÓ vv. 1103-1104 Et donaré el meu consell des d'aquí igualment. Assegut penso moltíssim millor. A més, els consells són més ferms quan surten de llocs sagrats.

THEOPROPIDES

1105 *Surge, ne nugare. aspicedum contra me.*

TRANIO

1105b *Aspexi.*

THEOPROPIDES

1105c *Vides?*

TEOPRÒPIDES v. 1105 Aixeca't, deixa't de bestieses. Mira'm a la cara.

TRANIÓ v. 1105 Ja t'he mirat.

TEOPRÒPIDES v. 1105 Ho veus?

TRANIO

1106 *Video. huc si quis intercedat tertius, pereat fame.*

TRANIÓ v. 1106 Ho veig. Si es fiqués aquí un tercer, es moriria de gana.

THEOPROPIDES

1107 *Quidum?*

TRANIO

1107b *Quia nil ⟨illi⟩ quaesti sit. mali hercle ambo sumus.*

TEOPRÒPIDES v. 1107 Com així?

TRANIÓ v. 1107 Perquè no en trauria cap profit. Tots dos som uns brivalls, per Hèrcules.

THEOPROPIDES

1108 *Perii.*

TRANIO

1108b *Quid tibi est?*

THEOPROPIDES

1108c *Dedisti verba.*

TRANIO

1108d *Qui tandem?*

THEOPROPIDES

1108e *Probe*

TEOPRÒPIDES v. 1108 Estic perdut!

TRANIÓ v. 1108 Què et passa?

TEOPRÒPIDES v. 1108 M'has enganyat.

TRANIÓ v. 1108 Com, a veure?

1109 *med emunxti.*

TRANIO

1109b *Vide sis, satine recte: num mucci fluont?*

TEOPRÒPIDES vv. 1108-1109 M'has deixat ben net.

TRANIÓ v. 1109 Mira, si us plau, a veure si t'he netejat bé: no et pengen mocs?

THEOPROPIDES

1110 *Immo etiam cerebrum quoque omne e capite emunxti meo.*

1111 *nam omnia male facta vestra repperi radicitus,*

1112 *non radicitus quidem hercle, verum etiam exradicitus.*

TEOPRÒPIDES vv. 1110-1112 Més encara, m'has netejat del cap fins a l'últim bri de cervell. Perquè he descobert d'arrel totes les vostres malifetes; i no només d'arrel, per Hèrcules, sinó arrencades de soca-rel, amb arrel i tot.

TRANIO

1113 *Numquam edepol hodie ⟨hinc, si vivo,⟩ invitus desistam tibi.*

TRANIÓ v. 1113 Doncs jo, per Pòl·lux, tan cert com que soc viu, avui no em mouré d'aquí per tu si no em ve de gust.

THEOPROPIDES

1114 *Iam iubebo ignem et sarmenta, carnifex, circumdari.*

TEOPRÒPIDES v. 1114 Ara mateix manaré que t'envoltin de foc i sarments, bergant.

TRANIO

1115 *Ne faxis, nam elixus esse quam assus soleo suavior.*

TRANIÓ v. 1115 No ho facis, que acostumo a ser més saborós bullit que rostit.

THEOPROPIDES

1116 *Exempla edepol faciam ego in te.*

TRANIO

1116b *Quia placeo, exemplum expetis?*

TEOPRÒPIDES v. 1116 Faré de tu un exemple, per Pòl·lux.

TRANIÓ v. 1116 Com que t'agrado, em vols prendre com a model?

THEOPROPIDES

1117 *Loquere: quoius modi reliqui, quom hinc abibam, filium?*

TEOPRÒPIDES v. 1117 Parla: com vaig deixar el meu fill quan me'n vaig anar d'aquí?

TRANIO

1118 *Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.*

TRANIÓ v. 1118 Amb peus, mans, amb dits, orelles, ulls, llavis.

THEOPROPIDES

1119 *Aliud te rogo.*

TEOPRÒPIDES v. 1119 Et pregunto una altra cosa.

TRANIO

1119b *Aliud ergo nunc tibi respondeo.*

1120 *sed eccum tui gnati sodalem video huc incedere*

1121 *Callidamatem: illo praesente mecum agito, si quid voles.*

TRANIÓ vv. 1119-1121 Doncs ara et responc una altra cosa. Però mira, veig que s'acosta cap aquí Cal·lidàmates, el company del teu fill: tracta amb mi en presència seva el que vulguis.

Acte V · Escena 2 (vv. 1122-1181)

QUÈ PASSA

Arriba Cal·lidàmates, ja sobri, a demanar perdó pel seu amic i promet que els joves pagaran el deute. Teopròpides perdona el fill i, després de resistir-s'hi, també Tranió, que fa broma fins al final. El vell demana l'aplaudiment.

CALLIDAMATES

1122 *Vbi somno sepelivi omnem atque edormivi crapulam,*

1123 *Philolaches venisse ⟨dixit⟩ mihi suom peregre huc patrem*

1124 *quoque modo hominem ad⟨venientem⟩ servos ludificatus sit,*

1125 *ait se metuere in conspe⟨ctum sui patris pr⟩ocedere.*

1126 *nunc ego de sodalitate solus sum orator datus,*

1127 *qui a patre eius conciliarem pacem. atque eccum optime.*

1128 *iubeo te salvere et salvos cum advenis, Theopropides,*

1129 *peregre, gaudeo. hic apud nos hodie cenes, sic face.*

CAL·LIDÀMATES vv. 1122-1129 Quan vaig haver sepultat en el son tota la borratxera i la vaig haver dormida del tot, Filòlaques em va explicar que el seu pare havia tornat aquí de l'estranger i de quina manera l'esclau s'havia burlat de l'home en arribar; diu que té por de presentar-se davant del seu pare. Ara a mi, només a mi de tota la colla, m'han nomenat ambaixador per aconseguir que el seu pare faci les paus. I mira, ni fet a posta! Et saludo, Teopròpides, i m'alegro que hagis tornat sa i estalvi de l'estranger. Avui soparàs aquí amb nosaltres; fes-ho, va.

THEOPROPIDES
1130 *Callidamates, dei te ament. de cena facio gratiam.*

TEOPRÒPIDES v. 1130 Cal·lidàmates, que els déus t'estimin. Pel que fa al sopar, t'ho agraeixo, però no.

CALLIDAMATES
1131 *Quin venis?*

TRANIO
1131b *Promitte: ego ibo pro te, si tibi non libet.*

CAL·LIDÀMATES v. 1131 Per què no véns?

TRANIÓ v. 1131 Accepta: jo hi aniré en lloc teu si a tu no et ve de gust.

THEOPROPIDES
1132 *Verbero, etiam inrides?*

TRANIO
1132b *Quian me pro te ire ad cenam autumo?*

TEOPRÒPIDES v. 1132 Carn de fuet! Encara et burles?

TRANIÓ v. 1132 Perquè dic que aniré al sopar en lloc teu?

THEOPROPIDES
1133 *Non enim ibis. ego ferare faxo, ut meruisti, in crucem.*

TEOPRÒPIDES v. 1133 Per descomptat que no hi aniràs. Faré que et portin a la creu, com t'has merescut.

CALLIDAMATES
1134 *Age mitte ista ac te ad me ad cenam dic venturum.*

TRANIO
1134b *Quid taces?*

CAL·LIDÀMATES v. 1134 Vinga, deixa això i digues que vindràs a sopar a casa meva.

TRANIÓ v. 1134 Per què calles?

CALLIDAMATES
1135 *Sed tu, istuc quid confugisti in aram?*

TRANIO
1135b *Inscitissimus*

CAL·LIDÀMATES v. 1135 Però tu, per què t'has refugiat a l'altar?

1136 *adveniens perterruit me. loquere nunc quid fecerim:*
1137 *nunc utrisque disceptator eccum adest, age disputa.*

TRANIÓ vv. 1135-1137 Aquest, que no s'assabenta de res, em va donar un ensurt de mort en arribar. Digues ara què és el que he fet: aquí tens un àrbitre per a tots dos; vinga, exposa el teu cas.

THEOPROPIDES
1138 *Filium corrupisse aio te meum.*

TRANIO
1138b *Ausculta modo.*

TEOPRÒPIDES v. 1138 Afirmo que tu has corromput el meu fill.

1139 *fateor potavisse, amicam liberasse absente te,*
1140 *faenore argentum sumpsisse; id esse absumptum praedico.*
1141 *numquid aliud fecit nisi quod [faciunt] summis gnati generibus?*

TRANIÓ vv. 1138-1141 Escolta només. Reconec que ha begut, que ha comprat la llibertat de la seva amant en absència teva, que ha manllevat diners a interès; declaro que s'han gastat. Que potser ha fet res diferent del que [fan] els fills de les millors famílies?

THEOPROPIDES
1142 *Hercle mihi tecum cavendum est, nimis qui es orator catus.*

TEOPRÒPIDES v. 1142 Per Hèrcules, amb tu cal anar amb compte: ets un advocat massa astut.

CALLIDAMATES
1143 *Sine me dum istuc iudicare. surge, ego isti adsedero.*

CAL·LIDÀMATES v. 1143 Deixa que sigui jo qui jutgi això. Aixeca't; m'hi asseuré jo.

THEOPROPIDES

1144 *Maxime, accipito hanc ⟨tute⟩ ad te litem.*

TRANIO

1144b *Enim istic captio est.*

TEOPRÒPIDES v. 1144 Molt bé, fes-te càrrec tu d'aquest plet.

1145 *fac ego ne metuam * * * ut tu meam timeas vicem.*

TRANIÓ vv. 1144-1145 Aquí hi ha trampa. Fes que no hagi de témer jo [...], sinó que siguis tu qui temi per mi.

THEOPROPIDES

1146 *Iam minoris ⟨omnia alia fa⟩cio, prae quam quibus modis*

1147 *me ludificatust.*

TRANIO

1147b *Bene hercle factum, et factum gaudeo:*

TEOPRÒPIDES vv. 1146-1147 Ara tota la resta m'importa menys que les maneres com s'ha burlat de mi.

1148 *sapere istac aetate oportet, qui sunt capite candido.*

TRANIÓ vv. 1147-1148 Ben fet, per Hèrcules, i m'alegro que estigui fet: a aquesta edat, els qui tenen el cap blanc haurien de tenir seny.

THEOPROPIDES

1149 *Quid ego nunc faciam?*

TRANIO

1149b *Si amicus Diphilo aut Philemoni es,*

TEOPRÒPIDES v. 1149 Què faig jo ara?

1150 *dicito eis, quo pacto tuos te servos ludificaverit:*

1151 *optumas frustrationes dederis in comoediis.*

TRANIÓ vv. 1149-1151 Si ets amic de Dífil o de Filemó, explica'ls com s'ha burlat de tu el teu esclau: els donaràs els millors enganys per a les seves comèdies.

CALLIDAMATES

1152 *Tace parumper, sine vicissim me loqui, ausculta.*

THEOPROPIDES

1152b *Licet.*

CAL·LIDÀMATES v. 1152 Calla un moment, deixa'm parlar a mi ara; escolta.

TEOPRÒPIDES v. 1152 D'acord.

CALLIDAMATES

1153 *Omnium primum sodalem me esse scis gnato tuo.*

1154- *is adiit me, nam eum prodire pudet in conspectum*

1155 *tuom*

1156 *propterea quia fecit quae te scire scit. nunc te obsecro,*

1157 *stultitiae adulescentiaeque eius ignoscas: tuost;*

1158 *scis solere illanc aetatem tali ludo ludere.*

1159 *quidquid fecit, una nobiscum fecit: nos deliquimus.*

1160 *faenus, sortem sumptumque omnem, qui amica ⟨empta⟩ est, omnia*

1161 *nos dabimus, nos conferemus, nostro sumptu, non tuo.*

CAL·LIDÀMATES vv. 1153-1161 Abans de res, saps que soc company del teu fill. Ell ha acudit a mi, perquè li fa vergonya presentar-se davant teu, ja que ha fet coses que sap que tu coneixes. Ara et suplico que perdonis la seva ximpleria i la seva joventut: és teu. Saps que a aquesta edat se sol jugar a aquests jocs. Fes el que fes, ho va fer juntament amb nosaltres: els culpables som nosaltres. Els interessos, el capital i tota la despesa amb què es va comprar l'amant, tot ho pagarem nosaltres, ho posarem entre tots, a costa nostra, no teva.

THEOPROPIDES
1162 *Non potuit venire orator magis ad me impetrabilis*
1163 *quam tu; neque ⟨iam⟩ illi sum iratus neque quicquam suscenseo.*
1164 *immo me praesente amato bibito, facito quod lubet:*
1165 *si hoc pudet, fecisse sumptum, supplici habeo satis.*

TEOPRÒPIDES vv. 1162-1165 No podia venir a trobar-me un ambaixador més capaç d'aconseguir el que demana que tu; ja no estic enfadat amb ell ni li guardo cap rancor. Més encara, que estimi, que begui, que faci el que li plagui davant meu: si li fa vergonya això, haver fet aquesta despesa, ja tinc prou càstig.

CALLIDAMATES
1166 *Dispudet.*

CAL·LIDÀMATES v. 1166 Li fa moltíssima vergonya.

TRANIO
1166b *⟨Post⟩ istam veniam quid me fiet nunciam?*

TRANIÓ v. 1166 Després d'aquest perdó, què serà de mi ara?

THEOPROPIDES
1167 *Verberibus caedere multum pendens.*

TEOPRÒPIDES v. 1167 T'estovaran a bastonades de valent, ben penjat.

TRANIO
1167b *Tamen etsi pudet?*

TRANIÓ v. 1167 Encara que em faci vergonya?

THEOPROPIDES
1168 *Interimam hercle ego ⟨te⟩, si vivo.*

TEOPRÒPIDES v. 1168 Et mataré, per Hèrcules, tan cert com que soc viu.

CALLIDAMATES
1168b *Fac istam cunctam gratiam:*

1169 *Tranioni amitte quaeso hanc noxiam causa mea.*

CAL·LIDÀMATES vv. 1168-1169 Fes-me el favor complet: perdona a Tranió aquesta falta, t'ho prego, per mi.

THEOPROPIDES
1170 *Aliud quidvis impetrari perferam a me facilius,*
1171 *quam ut non ego istum pro suis factis pessumis pessum premam.*

TEOPRÒPIDES vv. 1170-1171 Abans suportaria que em fessin cedir en qualsevol altra cosa que no pas renunciar a enfonsar aquest ben avall de tot per les seves baixíssimes malifetes.

CALLIDAMATES
1172 *Mitte quaeso.*

CAL·LIDÀMATES v. 1172 Deixa'l estar, si us plau.

THEOPROPIDES
1172b *Istumne ⟨ut mittam⟩? viden ut astat furcifer?*

TEOPRÒPIDES v. 1172 Que deixi estar aquest? No veus com s'està allà plantat, aquest carn de forca?

CALLIDAMATES
1173 *Tranio, quiesce, si sapis.*

CAL·LIDÀMATES v. 1173 Tranió, estigues quiet, si tens seny.

THEOPROPIDES
1173b *Tu quiesce hanc rem modo*

1174 *petere: ego illum, ut sit quietus, verberibus subegero.*

TEOPRÒPIDES vv. 1173-1174 Tu estigues quiet i deixa ja de demanar això: jo faré que ell estigui quiet a bastonades.

TRANIO
1175 *Nihil opust profecto.*

TRANIÓ v. 1175 No cal pas, de debò.

CALLIDAMATES
1175b *Age iam, sine te ⟨hoc⟩ exorarier.*

CAL·LIDÀMATES v. 1175 Vinga, deixa ja que et convencin d'això.

THEOPROPIDES
1176 *Nolo ores.*

CALLIDAMATES
1176b *Quaeso hercle.*

THEOPROPIDES
1176c *Nolo, inquam, ores.*

CALLIDAMATES
1176d *Nequiquam nevis.*

TEOPRÒPIDES v. 1176 No vull que m'ho demanis.

CAL·LIDÀMATES v. 1176 T'ho prego, per Hèrcules.

TEOPRÒPIDES v. 1176 No vull, et dic, que m'ho demanis.

1177 *hanc modo noxiam unam, quaeso, ⟨missam⟩ fac causa mea.*

CAL·LIDÀMATES vv. 1176-1177 No et serveix de res no voler. Només aquesta falta, t'ho prego, perdona-la per mi.

TRANIO
1178 *Quid gravaris? quasi non cras iam commeream aliam noxiam:*
1179 *ibi utrumque, et hoc et illud, poteris ulcisci probe.*

TRANIÓ vv. 1178-1179 Per què et fas pregar? Com si demà mateix no hagués de cometre una altra falta: aleshores et podràs venjar bé de totes dues, d'aquesta i d'aquella.

CALLIDAMATES
1180 *Sine te exorem.*

THEOPROPIDES
1180b *Age abi, abi impune. em huic habeto gratiam.*

CAL·LIDÀMATES v. 1180 Deixa que et convenci.

1181 *spectatores, fabula haec est acta, vos plausum date.*

TEOPRÒPIDES vv. 1180-1181 Au, vés-te'n, vés-te'n sense càstig. Mira, dona-li les gràcies a aquest. Espectadors, la comèdia s'ha acabat: aplaudiu.

En resum

TEMES

El conflicte entre pares i fills i el xoc entre la moral tradicional i la vida de plaer dels joves; els diners i els deutes; l'astúcia de l'esclau, que inverteix l'ordre social (com en les Saturnals); la superstició i la credulitat (el fantasma); l'engany com a espectacle i el mateix teatre (metateatre: Tranió gairebé actua com a director d'escena); l'amor i la fidelitat de la cortesana; l'amistat entre els joves.

ESCENES I RECURSOS FAMOSOS

La disputa inicial entre l'esclau del camp i el de la ciutat (contrast rústic/urbà); el cant de Filòlaques que compara l'home amb una casa; l'escena del tocador de Filemàcia, espiada pel seu amant; la història de fantasmes que explica Tranió; la discussió amb l'usurer pels interessos; la visita a la casa de Simó; el desenllaç a l'altar.

PERVIVÈNCIA

Ben Jonson, *The Alchemist* (1610): l'amo torna a casa i descobreix que el seu criat l'ha feta servir per a estafes; Thomas Heywood, *The English Traveller* (1633), que inclou una trama secundària basada en la *Mostellaria*; Jean-François Regnard, *Le Retour imprévu* (1700). El tipus del criat astut que enganya el pare arriba a la commedia dell'arte, a Molière (*Les trapelleries de Scapin*) i a la comèdia moderna.

CRÈDITS DE LES IMATGES

- **Portada**: Mosaic amb màscares teatrals, Museu Arqueològic de Sussa (Tunísia). Foto: Ad Meskens, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons
- **Acte I**: Actors de la Comèdia Nova, pintura mural d'Estàbia, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols. Foto: ArchaiOptix, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons
- **Acte II**: Mosaic amb màscares teatrals, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols. Wikimedia Commons, Public domain
- **Acte III**: Dioscòrides de Samos, escena de comèdia: la consulta a la fetillera, mosaic de Pompeia, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols. Wikimedia Commons, Public domain
- **Acte IV**: Dioscòrides de Samos, músics ambulants, mosaic de Pompeia, Museu Arqueològic Nacional de Nàpols. Wikimedia Commons, Public domain
- **Acte V**: Escena de comèdia amb actors emmascarats, Terenci, còdex Vat. lat. 3868 (c. 825), Biblioteca Vaticana. Wikimedia Commons, Public domain

---

Material gratuït de Graeca Cicada per preparar la PAU de Llatí. graecacicada.com